

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ
И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Бр. 9
Година 52

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР:
Павле Кара-Радовановић, Др. Ксенофон Шаховић, Аца Динић,
Илија Савковић, Самуило Демајо, Воја Симић

УРЕДНИК:
Слободан Ж. Видаковић

Септембар
1934 год.

Септембар 1934

- Основи организације нове градске општине.* — Радмило Белић, стр. 583
- Неколико социјалних проблема у Београду (3).* — Дим. Ј. Стојановић, стр. 598
- Исхрана београдског радништва (1).* — Д-р Александар Петровић и Д-р Марио Селем, стр. 603
- Проблем пречишћавања пијаће воде.* — Д-р Ђорђе Пешић, стр. 611
- Социјално-комунална политика града Прага (1).* — Слободан Ж. Видаковић, стр. 616
- Основне потребе, приходи и исхрана Београђана.* — А. Б. Херенда, стр. 631
- ДРУШТВЕНА ХРОНИКА:**
- Прослава рођендана Њ. В. Престолонаследника Петра (Реве трупа на Бањици)* — стр. 636
- Скупштина међународне интерпарламентарне конференције за трговину у Београду* — стр. 642
- Дани Црвеног крста у Београду су прослављени свечано* — стр. 644
- Срдачан дочек бугарских правника у Београду,* стр. 646
- БЕЛЕШКЕ И ПРИКАЗИ:**
- Трамваји и осветљење града Београда.* — Инж. Александар Дојчиновић и Инж. Михаило Ђуровић, стр. 648

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

„Београдске општинске новине” излазе једанпут месечно као часопис за комунално-социјални, привредни и културни живот Београда и једанпут недељно (сваког четвртка) као службени недељни лист Градског поглаварства града Београда.

Претплата на оба издања износи укупно:

за годину дана 150 динара

за пола године 80 динара.

Претплата се прима само на оба издања. Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54.300.

Уредништво се налази у ул. Косовској бр. 39/IV. Телефон 26-242.

Администрација се налази у улици Узун Мирковој бр. 1/II. Телефон 23-331.

Рукописи се не враћају.

Слика на корицама: Угао улице Кнеза Лазара, уметнички рад сликара г. Б. Војновића-Пеликана.

Др. Радмило Белић

Основи организације нове градске општине

Закон о градским општинама објављен је у „Службеним новинама” 25 Јула 1934 год. То је врло важан датум у историји наше градске самоуправе као и у историји унификације нашег законодавства. Шесдесети дан по обнародовању тај закон добија обавезну снагу и тиме престаје да важи више-струко законодавство које је до данас важило за градске општине у разним подручјима наше државе. То је већ једна велика добит и напредак у сређивању наших унутрашњих прилика и у развијању националне и југословенске идеје као и у јачању државне организације.

Двојаки карактер органа градске самоуправе: факултативан и законски

Закон о градским општинама предвиђа две врсте органа градске самоуправе: *законске* или *обавезне* и *факултативне*. То је једна битна карактеристика или ако хоћете оригиналност овог закона. Обавезни су органи: 1) *градско веће* и 2) *претседник градске општине*; а факултативни: 1) *стални одбори*, 2) *потпредседник градске општине*; 3) *Управни одбори* и 4) *старешине одељака*.

1) *Формална разлика*. — Између те две врсте органа градске самоуправе постоји прво једна формална разлика која се састоји у томе: што законске органе мора да има свака градска општина, јер су они установљени самим законом; док факултативне органе не мора да има свака градска општина, пошто се они установљавају статутом по потреби коју цени градско веће са надзорном влашћу.

2) *Материјална разлика*. — С материјалне стране посматрана та разлика је много дубља и она управо сачињава суштину проблема. За разлику од законских, факултативни органи немају самосталне надлежности. Ту надлежност они добијају на основу делегације власти из надлежности градског већа или из надлежности претседника. Колико ће се та тако пренесена надлежност простирати то зависи у којој ће мери она бити изузета од градског већа или претседника.

Факултативни органи не могу сви прои- звољно добијати власт из надлежности градског већа или претседника. Закон је одредио који факултативни органи добијају власт

претседника а који власт градског већа. Стални одбори једино и искључиво могу добити да врше послове из надлежности градског већа; док потпретседник, управни одбори и старешине одељка могу да врше послове само из надлежности претседника градске општине.

3) *Практичне последице тога разликовања*. — Ову разлику треба добро уочити, јер ако би статутом било друкчије одређено — на пример управни одбори или старешине одељка, добили послове из надлежности градског већа — одлуке донете од стране тих факултативних органа у вршењу тако незаконито делегиране надлежности биле би ништавне и правно сматране као да нису никад ни постојале. Такве би правне последице морале да наступе и онда када би тај статут формално био потпуно исправан: донет од градског већа и потврђен од надзорне власти.

Као друга последица оваквог начина преношења власти јесте то што органи који врше надлежност претседника градске општине непосредно су потчињени претседнику, а они који врше надлежност градског већа непосредно потчињени градском већу. Другим речима први су дужни да раде по упуствима претседника и овај може увек њихове послове и сам да пуноважно свршава; а други су дужни управљати се по интенцијама и упуствима градског већа, које исто тако може њихове послове увек пуноважно и само да предузима. Ово је правило и у закону формулисано: „изузетно од става трећег статута се може установити у градовима да потпретседник стално врши поједине послове из надлежности претседника градске општине, а по његовим упуствима” (§ 81); *службеник на челу одељка „отправља послове самостално у име претседника градске општине, а по његовим упуствима и под његовим надзором”* (§ 85); „...„Ови (управни) одбори раде по упуствима и под одговорношћу претседника градске општине” (§ 86).

4) *Формална и материјална ограничења делегирања власти*. — Најзад, закон поставља границу до које се могу пренашати послови из надлежности претседника и градског већа на факултативне органе. Не могу се сви послови пренети из њихових надлежности. За градско веће закон задржава из-

весне послове веће важности у његову искључиву надлежност и забрањује њихово преношење на сталне одборе. То преношење надлежности градског већа на сталне одборе трпи двојако ограничење: формално и материјално. Формално ограничење се састоји у томе што се то делегирање мора извршити статутом; а материјално ограничење у томе што се извесни послови таксативно побројени у закону не могу преносити на сталне одборе.

Ограничење које трпи преношење послова из надлежности председника овако је формулисано у § 85 : „осим оних (послова) који тражи својом природом једнообразно вршење, или прелазе територијалну надлежност тога краја, или који због своје важности траже да их непосредно управља председник градске општине”. Док је у погледу градског већа закон тачно прецизирао који се послови не смеју пренашати из његове надлежности, дотле кад је реч о преношењу послова из надлежности председника закон поставља једно тако растељиво и опште ограничење које се може најпроизвољније и најшире тумачити. Зато је законодавац пожурio да одмах иза те опште одредбе пропише једну другу одредбу по којој се има донети статут којим се има предвидети тачно „које послове председник градске општине из своје надлежности може поверити појединим чиновницима који су на челу појединих управних грана” (§ 87). Према томе не може се извршити делегирање председникове власти на поједине чиновнике пре него што се статутом утврде границе до којих се сме у том делегирању ићи. *Статутом се морају предвидети сви послови који се могу пренети из надлежности председника градске општине, исто онако као што је законом у § 95 предвиђено који се сви послови не могу пренашати на сталне одборе.*

5) *Временска ограничења за установљење факултативних органа.* — Пошто смо утврдили да се факултативни органи и њихове надлежности имају тек статутом установити, морамо да видимо сада да ли закон не поставља за то какве рокове, и какве последице наступају ако се ти рокови пропусте.

На то питање даје нам одговор § 148 З. О. Г. О.: „Нова градска већа дужна су у року од годину дана донети овим законом прописане статуте и уредбе о организацији и нову организацију спровести по овом закону. Градске општине које могу имати потпредседника са сталном надлежношћу у смислу става 4 § 81 донеће у року од једног месеца по ступању на снагу овог закона одлуку о томе да ли ће се установити стална надлежност потпредседника”.

Према овако стилизованом законском тексту постоје две врсте рока: *Општи рок* који важи за све статуте и уредбе који се имају донети у циљу организације градске општи-

не по новом закону, и *специални рок* који важи само за оне случајеве који закон изрично предвиди. Општи рок почиње да тече од дана избора градског већа па траје годину дана, а специални рок почиње да тече од дана ступања на снагу закона о градским општинама, а то је 23 септембра 1934 год., па траје месец дана.

Пошто је до сада било речи само о факултативним органима градске општине и њиховим надлежностима које се статутом имају установити, то ће се на њих овако применити горе назначени рокови: за потпредседника важи специални рок т. ј. за њега се има статут донети месец дана по ступању на снагу закона о градским општинама, а то је до 23 октобра 1934 год., за сталне одборе, управне одборе и старешине одељака важи општи рок од годину дана по избору градског већа.

Шта је хтео законодавац прописивањем ових рокова? Он је хтео да се у што краћем времену градска већа изјасне о потреби постајања факултативних органа да би организација градских општина била што пре коначно изведена. Установом факултативних органа ишло се на то да се створи могућност градовима да сваки према потребама и својим специалним приликама организује своју општину у једном даном законском оквиру. Било би штетно и за саме градове као и за интересе државне целине ако би се попуњавање тога законског оквира отегло у бесконачност и оставило искључиво слободној вољи градских већа. Да се не би то десило законодавац је прописао рокове и тиме градским већима ставио у императивну дужност да за одређено време ту потребну организацију спроведу.

6) *Санције пропуштања рокова за установљење факултативних органа.* — Шта може да правно наступи ако би градска већа пропустила те рокове? На то питање од тако далекосежних последица законодавац не даје јасан и непосредни одговор. Ми знамо да право и дужност без санкције претстављају лепе жеље без изгледа на њихово остварење. Да ли је пропуштање рокова на некоји начин санкционисано, то је питање за које морамо због његове огромне правне важности потражити решење из недостатка изричног законског текста, у логичним аргументацијама извучених из самих законских прописа.

Да се зауставимо прво на положају потпредседника градске општине. Може ли се његова самостална надлежност установити и после истицања рока од месец дана по ступању на снагу Закона о Г. О.? Не може већ по томе што је законодавац за њега установио специјалан рок који је у исто време и преклузиван. Али баш да се тај рок и пропусти, статут о његовој самосталној надлежности мора бити перфектан (донет од градског већа и одобрен од надзорне власти) нај-

даће на осам дана пре расписаних избора за градско веће. Ово тврђење заснивано на ова два пресудна аргумента која изводимо из §§ 37 и 81 З. о Г. о. По § 81 потпретседник се бира на исти начин као и претседник, с тим да и за њега важе сходно прописи 37 став трећи . По § 37

став трећи уз оригиналне кандидатске листе мора се Среском суду предати и „писмен пристанак кандидата за претседника”, додати, и за потпретседника. Те се листе морају предати суду најдаље до осмог дана пре избора. То значи да потпретседник са самосталном надлежношћу дотле треба већ да постоји, да је већ установљен једним перфектним статутом. Иначе не буде ли то свршено до тог времена, потпретседник са самосталном надлежношћу за дотичну градску општину не може се више установљавати, баш кад би се прогледало и кроз прсте пропуштање њеног законског рока од месец дана.

Питање је само да ли би Суд потврдио једну кандидатску листу на чијем би се челу са претседником налазио потпретседник установљен после истицања рока од месец дана. Суд који би такву листу одбио да потврди стајао би на једном сасвим исправном гледишту исто као и надзорна власт која не би одобрила један тако задоцнели статут. У томе би се управо састојала санкција пропуштања законског рока за установљвање потпретседника самосталне надлежности. То нас је навело да томе року дамо карактер перклузивности.

Што се тиче санкције за пропуштање оног законског рока од годину дана за доношење статута о сталним одборима, управним одборима и старешинама одељка, ту се могу поставити више могућности: или надзорна власт такве статуте не би одобрила као незаконите на основу § 134 З. о Г. о. и тим неодобравањем дала повода за вођење административног спора код Државног савета; или ће надзорна власт користити се правом које јој даје § 136 З. о Г. о који гласи: „ако надзорна власт примети да град не предузима или не предузима у довољној мери оно што изискују самоуправни задатци стављени у дужност граду овим или другим законима, може, ако веће не усвоји примедбе надзорне власти, ставити предлог Државном савету шта је град дужан предузети”.

Нама изгледа да не би имало места примени ове одредбе на факултативне органе. Законодавац је оставио градском већу да цени постоји ли потреба за те органе и о томе да се изјасни у року за годину дана. Ако се градско веће у томе року не изјасни значи да та потреба не постоји, и то је надзорна власт дужна да поштује. Али ако се после годину дана та потреба укаже и град-

ско веће донесе статут о факултативним органима, надзорна би власт могла да тај статут не одобри због повреде закона; а по истом основу и сваки члан општине могао би против таквог статута поднети жалбу из става 4 § 143 З. о Г. о., и, најзад, једна оштра санкција из § 93: „сви судови као и Државни савет и управни судови имају право да цене законитост градских статута, уредаба и правилника у сваком посебном случају који њима, у кругу законом одређене надлежности, дође на решење”.

Принцип изборности градског већа и легитимности надзора државне власти

— Закон о градским општинама садржи неколико главних принципа на којима градска самоуправа има да се оснива. Не може се рећи да ти принципи одговарају теоретским претпоставкама једне самоуправе. Закон није у потпуности одговорио овим двома битним теоретским претпоставкама самоуправе: 1) изборност одлучујућег самоуправног органа и 2) легитимност контроле државне власти. Закон је у овом погледу навео један мешовит систем. Он је усвојио принцип изборности али не у потпуности: две трећине одборника бирају грађани, а једну трећину поставља орган владе односно надлежни ресорни министар или бан. Што се тиче легитимности надзора државне власти и ту је закон усвојио мешовити систем. По принципу легитимности, одлуке самоуправне власти могу бити предмет испитивања надзорне власти само у погледу њихове законитости тј. да ли те одлуке нису ван оквира закона о делокругу општине, и, у случају сукоба самоуправне и државне власти у погледу оцењивања те законитости коначну одлуку имао би да донесе суд грађански или административни. Закон о градским општинама с једне стране поштује принцип легитимности надзора, подвргавајући сукобе између градске самоуправне власти и државне надзорне власти Државном савету, као врховном административном суду; али, с друге стране, даје право надзорној власти да задржи од извршења одлуке градске самоуправе које су „штетне по важне опште државне интересе” (§ 139 З. о Г. о.), и то задржавање не може бити предметом спора код Државног савета него само код више Управне власти односно министра. Дакле, принцип легитимности надзора који је у § 134 З. о Г. о признат трпи изузетак у § 139 З. о Г. о. односно мешају се две идеје: идеја легитимности надзора и идеја политичког опортунитета.

Јасно је да су у овим уступањима од теоретских постулата самоуправа превладали политички моменти. Несумњиво да се желело да претставници наших градова, који и по

броју становника и по привредној и културној функцији претстављају један важан национални чинилац, у својој политичкој делатности не повреде основе нашег државног и политичког уређења; југословенство и јединство, под чиме би требало разумети „опште државне интересе” како се законодавац изражава у § 139 З. о Г. о. Та би се оступања по духу закона и по намерама законодавца правдала државном потребом, и било би идеално да се она врше само када та потреба збиља то изискује.

Принцип квалификованости градских већника

Има још једна жеља што је изражена у закону. То је само жеља а не императив са законском санкцијом. На име законодавац би желео да у накнаду за та оступања од теоретских претпоставки самоуправе добије у оној једној трећини постављених одборника квалитативне гаранције за добро вођење комуналних послова. Он ту жељу изражава на тај начин што у § 23 каже: „Једну трећину градских већника поставља бан, а за градове Београд и Панчево Министар унутрашњих послова, из реда лица посвећених у комунална питања”. Та једна трећина постављених одборника не би требала да буде лаик у комуналним питањима. Жеља је да то буду лица посвећена у та питања. То не значи да би она морала да имају свршене неке специјалне комуналне течајеве. Законодавац је ваљда мислио на лица која имају шира образовања, за која се и по њиховим свршеним школама и по њиховом сталном занимању мора претпоставити да су упућена у комунална питања. Законодавац у избору тих лица не поставља никакав формални критеријум него оставља потпуно одрешене руке оној власти која их поставља. Из којих ће професија постављени одборници бити највише заступљени, то ће се видети приликом примене самог закона о градским општинама. Не може се закључити ни из једне законске одредбе да се желело да буду у броју постављених одборника заступљене сразмерно све професије, што би било нешто позајмљено из корпоративног система који је примењен, на пример, у Италији. Има само једно платонско ограничење да постављени одборници буду „из реда лица посвећених у комунална питања”.

Принцип најшире надлежности градског већа

Кроз овај закон спроведен је принцип најшире надлежности градског већа у погледу пословања из општинског делокруга. Градско веће (општински одбор) добило је готово сву власт у свим оним одлукама ко-

јима се ангажује општинска имовина. По закону о општинама од 1903 год. и по доцнијим изменама и допунама та је власт била подељена између одбора и суда. То су била два колегијума са две самосталне надлежности у погледу решавања по материјалним и личним питањима. Данас постоји само један колегијум — градско веће, на кога су пренете обе те надлежности. Градско веће схваћено је као једина одлучујућа власт градске општине, а претседник градске општине као једина његова извршна власт. По закону о општинама од 1933 год. одлучујућа власт подељена је између општинског одбора и општинске управе, с обзиром на важност и вредност предмета, а по закону о градским општинама та је власт усредсређена у градском већу.

Факултативни органи градске општине

1) *Стални одбори градског већа.* — Статут о сталним одборима градског већа има да донесе а надзорна власт да одобри. У главним линијама тај би статут имао да садржи број сталних одбора, њихов састав и поделу послова. При доношењу тога статута мора се водити рачуна да број сталних одбора буде што мањи као и да се њихово чланство сведе на што мању меру, јер главни разлог за њихово установљење лежи баш у томе да се за извесне послове избегне покретање гломазног тела градског већа и да се ради њиховог бржег свршавања прибегне поступку код мањих тела као што су стални одбори.

Што се тиче послова који се не могу статутом пренети на сталне одборе, њих је закон у § 95 таксативно набројао. То су следећи послови: 1) доношење статута, уредаба и правилника; 2) установљење буџета и одобрење завршних рачуна; 3) стицање, отуђивање и оптерећивање градске имовине и узимање зајмова; 4) унутрашња организација градског поглаварства, оснивање завода и предузећа, подела града на градске одеље и установљење њихових надлежностима; 5) оснивање места градских службеника и уређење њихових припадности; постављење, отпуштање и пензионисање чиновника; 6) вођење парница које не спадају у редовну управу градске имовине; именовање правних заступника у таквим случајевима и столних правних заступника; 7) одлучивање о накнадним и ванредним кредитима; 8) Увођење нових и повишење постојећих дажбина; 9) одобравање уговора који не спадају у редовну управу градске имовине или који трају преко рока мандата градског већа; 10) одлучивање о грађанским уређајним основима, експропријацији и подизању нових градских грађевина; 11) примање у чланство градске општине и додељивање почасног чланства; 12) решавање жалби противу одлука претседника у самоуправним пословима; и 13) сви

www.druvis.com државни послови који су било којим законом нарочито придржани одлуци већа.

Ван делокруга ових послова, стални одбори могу доносити пуноважне одлуке. Који су ти послови који се статутом могу ставити у надлежност сталних одбора, закон не говори ништа већ само набраја оне који се не могу ставити у њихову надлежност. С обзиром на природу тих искључених послова, може се закључити и предвидети да практично стални одбори имају да свршавају све оне редовне и свакодневне послове без којих се не да замислити живот ниједне установе: то су разне набавке, поправке, градње и доградње, дозволе, закупи итд. Кроз те Сталне одборе има да пулсира свакидашњи живот градске општине. Да би тај живот текао без прекида и застоја и без уштрба интереса града и грађанства, Стални одбори морају по свом личном саставу бити исправни и готово сваког дана на лицу места и у непрекидном додиру са општинском администрацијом. За сада се друкчије не да замислити функција тих одбора. Када буду ступили у живот, видеће се у ствари како ће њихов рад изгледати.

2) *Управни одбори.* — Са Сталним одборима, које предвиђа § 95 З. о. г. о., не треба бркати управне одборе који се спомињу у § 86 З. о. г. о. То су две сасвим различите установе. Оне имају само то заједничко што се обе морају статутом предвидети. Иначе по своје саставу, по својим надлежностима и задацима оне немају ничег заједничког.

По замисли законодавчевој, која је врло скучено у једном једином параграфу изражена, управни одбори имали би изгледа да представљају нека помоћна и саветодавна стручна тела градске општине. То би био Стручни савет придодат и подчињен искључиво претседнику градске општине. Стручни карактер тога одбора може се извести из оне одредбе § 86 која гласи да се у те одборе „могу бирати и лица која нису чланови градског већа”; а да је тај одбор подчињен претседнику то се да извести из законског текста по коме ти одбори „раде по упуштвима и под одговорношћу претседника градске општине”. Саветодавни карактер управног одбора по тексту закона није искључиви његов карактер. Ти управни одбори могу и надзирати а могу и сами вршити поједине послове градске самоуправе „привредне и социјално-културне природе”. По овој последњој реченици која је текстурелна ти се одбори могу бавити само пословима привредне и социјално-културне природе. Други послови им се не могу статутом поверити. И лица према томе која буду изабрана у те одборе треба да буду стручњаци или по свом позиву заинтересовани за те послове.

Из свега излази да су управни одбори саветодавни органи претседника градске општине, и то за послове привредне, социјалне

и културне природе. Закон не одређује ко је надлежан да бира лица у тим управним одборима. Пошто се ти одбори имају статутом установити, то и та надлежност има истим статутом бити предвиђена.

По природи функције тих одбора било би логично да претседник одређује њихов састав. Кад закон установљава одговорност претседника за рад управних одбора, и када је то помоћни орган општинске администрације, на чијем врху стоји претседник, онда би било логично и право да претседник сам изабере лица која ће у те одборе да уђу. Стоје дакле, две могућности за које статут о управним одборима има да се определи: или ће право избора чланова управних одбора да уступи претседнику или ће га задржати Градском већу.

Овде се поставља једно правно питање: може ли статутом односно може ли Градско веће то право да уступи претседнику, када закон изрично забрањује да се на сталне одборе пренесе право постављања чиновника? Не може се на ово питање одговорити пре него што се тачно не одреди положај чланова управних одбора: да ли су то чиновници или су то почасна звања за грађане који су по свом позиву и образовању предоређени као саветодавни органи по питањима привредне, социјалне и културне комуналне политике? По томе што у те одборе могу бити изабрани и чланови градског већа може се закључити да су звања чланова управних одбора почасна и да њихов положај не може се равнати с положајем чиновника. До истога закључка може се доћи и кад се узме у обзир стручни и саветодавни карактер тих одбора. Ма како закон у погледу природе и функције тих одбора био нејасан и непотпун, ипак се може видети из онога што законодавац није хтео тим одборима да да какву улогу они у ствари треба да играју у градској самоуправи. Јасно се види да он није хтео да ти одбори личе на сталне одборе нити да они уђу у административну поделу и хијерархију градске самоуправе. То значи да управни одбори имају да буду нешто треће и ново, а то може бити само саветодавни орган састављен од лица која су стручно посвећена или су сталешки заинтересовани за привредну, социјалну и културну политику градске самоуправе. Према томе њихов положај не може се сравнити са положајем општинских чиновника а самим тим за њих не може важити ни она законска одредба по којој је постављање чиновника задржано у искључиву надлежност градског већа. То значи да се може слободно статутом одредити ко ће да врши (претседник, стални одбори или Градско веће) избор чланова управних одбора. Сем тога као друга важна ствар статутом има да се утврди из којих редова друштвених првенствено има да се узимају лица за те управне одборе. Пошто

закон предвиђа више таквих одбора („посебним управним одборима“), онда се статутом мора предвидети и њихов број као и послови који ће се сваком посебно поверити. По томе што закон изрично набраја и ограничава који се послови могу тим одборима поверити, а то су послови привредне, социалне и културне природе, излази да статутом могу бити установљени само управни одбори за ту врсту послова — привредни, социални и културни управни одбори.

3) *Старешине одељка*. — Ми смо већ раније рекли да градско веће може донети статут о образовању одељака општинске администрације. образовање тих одељака има за циљ да растерети централну општинску администрацију у већим градовима. Администрација одељака мора да има тачно означену територијалну надлежност. Одељци су у ствари изузети територији једне градске општине којом по делегацији власти управља старешина који је на том делу атара градске општине извршни општински орган као што је то за целу општину претседник градске општине. „Његове одлуке сматрају се као одлуке претседника“ — § 85 З. оп г. о. Он врши послове из надлежности претседника, и то само оне које су статутом на њега пренете.

У селимо која улазе у састав градских општина, градско веће може одредити из редова становника настањених стално у тим местима једно лице које би у име претседника вршило полициску власт. То би био нека врста сеоског кмета. Он не мора да се предвиди статутом. Њега градско веће бира простом већином гласова. Статутом о одељцима може бити предвиђено да та лица буду потчињена директно и старешини одељка.

4) *Потпретседник градске општине*. — Како се његова стална надлежност установљава, чију надлежност он може по делегацији вршити, у каквом је он односу према претседнику, у коме року његова надлежност треба да буде установљена — о свему томе смо већ говорили и дали мишљење. Сада остаје да се мало ближе још упознамо са положајем који он по закону треба да заузме у градској општини.

Звање потпретседника предвиђено је већ самим законом. Али по закону то је звање чисто почасно које не повлачи никакву самосталну функцију у градској општини. Кад не би статутом било установљена његова самостална надлежност, његов би се посао у градској општини, ако већ не би истовремено био и градски већник, састојао једино у томе да заступа претседника кад је овај отсутан, или је његово место упражњено. Другим речима по закону, потпретседник не представља никакав орган било извршне било одлучујуће власти градске самоуправе. Он то постаје тек ако се његова самостална надлежност статутом утврди. То је био разлог због којег смо

га уврстили у ред факултативних органи градске самоуправе.

Потпретседника градске општине треба сматрати као *persona grata* у политичком смислу. То је после претседника најистакнутија политичка личност у градском већу. Не може се друкчије разумети његов положај у градској општини с обзиром да закон за њега не предвиђа никакву надлежност. Он само заступа претседника кад је овај отсутан. Иначе кад се место претседника упразни, потпретседник не добија звање претседника аутоматски, него се мора извршити нови избор претседника.

Потпретседничко звање не мора кумулирати са звањем градског већника. То се види из последње реченице § 81 која гласи „Потпретседник и кад није већник позива се на седнице већа и у њима има право говора“. Једном речи потпретседник је личност која са претседником има да носи кандидатску листу и брани и представља политички програм оне странке која ту листу истакне. Због тога он се на исти начин бира као и претседник. (в. ниже о избору претседника) За разлику од претседника, потпретседник после избора не уводи се ниукакве функције градске самоуправе — сем ако му статутом исте не буду додељене — него и даље остаје само као истакнута политичка личност која је прва позвана да у осутву претседника врши његове функције и која је предодређена да у многоструке утиче на правац послова и политике управе градске општине.

Обавезни органи градске општине

Градско веће. — Градско веће је једини одлучујући орган Градске самоуправе. По принципу најшире надлежности, за све послове из делокруга градске општине надлежно је градско веће. Ту је извор и утока све самоуправне одлучујуће власти. У колико Градско веће може ту власти пренети на друге органе, то смо видели када је било речи о факултативним органима. Сада остаје да испитамо како се формира Градско веће, како функционише и како престаје.

1) *Начин формирања Градског већа*. — Још на почетку смо утврдили да је Градско веће састављено из две врсте већника: *бирани* и *постављене већнике*. Две трећине градских већника бирају се општим, једнаким, непосредним и јавним гласањем; другу трећину поставља бан, а за градове Београд и Панчево министар унутрашњих послова.

Избор већника врши се по кандидатским листама. Исправност кандидатске листе цени се с фоумалне и материјалне стране. Ако су сви материјални и формални услови које закон тражи испуњени, кандидатска се листа прима, истиче на изборима и тако добија право грађанства и учествовања у расподели већ-

нићких мандата. У закону су тачно и јасно назначени ти услови, и било би излишно преписивати их овде, у толико пре што је цео тај изборни поступак детаљно објашњен и мање више стереотипан. Нас би могло овде да интересује само то да ли међу тим условима за пријем кандидатске листе нема и таквих који би онемогућавали или отежавали изборни иступ појединих политичких групација. У том погледу може се рећи да је овај закон врло либералан. Свака и најмања групација грађана може без икаквих превентивних сметњи са стране управне власти да истакне кандидатску листу под условима тачно набројаним у закону чије правилно испуњење цени надлежан суд приликом одобравања кандидатских листа. Ово је констатација била потребна с обзиром на концесиони режим који влада у погледу сварења политичких странака и политичких удружења. *Е, пријем кандидатских листа за избор градског већа није условљен никаквим одобрењем управне власти нити оне морају органски да потичу од једне постојеће политичке странке. Такав режим даје широке могућности грађанима да се групишу по својој вољи и нахођењу.*

Не од мање важности је истаћи овде начин поделе већнићких места. У том погледу могу постојати више система који су мање или више демократски према томе да ли мање или више дају могућности политичким групацијама да буду сразмерно добијеним гласовима претстављене у изборним—претставничким телима. Има система по којима се за поделу већнићких места узимају у комбинацију само оне кандидатске листе које су добиле највећи број гласова или по извесном кључу одређени број гласова; друге листе опадају и не могу дати ниједног претставника; или, мало ублажено, дају претставнике чији је број у великој несразмери са бројним стањем добијених гласова. Примењен тај би систем дао оваке резултате: 1) Кандидатска листа А која би добила највиши број гласова добила би сва већнићка места; или, 2) кандидатска листа. А добила би $\frac{2}{3}$ већнићких места — $\frac{1}{3}$ поделила би се на листе В и С.

Ову другу варијанту тога система који искључиво фаворизира већину усвојио је Закон о општинама од 1933 год. Закон о градским општинама, међутим, напушта тај систем и усваја Донтов систем којим је његов оснивач d'Hondt тежио да у расподели мандата узму по могућству све кандидатске листе учешћа сразмерно добијеним гласовима. То је систем сразмерног претставништва који је најсоцијалнији, јер он даје могућности да у претставничким телима буду заступљене све политичке групације, које су истакле своје кандидатске листе на изборима, и на тај начин се добија једно такво претставничко тело које ће бити верна слика свих политичких

снага и тежња с којима треба рачунати у једном даном моменту.

По Донтовом систему расподела места у претставничким телима врши се према величини количника који се добијају кад се број гласова који су пали за једну листу подели са 1, 2, 3, 4 и т. д. Ако има, на пример да се поделе 20 места на 5 листа од којих добије листа а) 25.000 гласова; б) 20.000; в) 15.000; г) 10.000; д) 5000— онда би се добиле овакве величине резултата:

а)	25.000 : 1 = 25.000
	25.000 : 2 = 12.500
	25.000 : 3 = 8.333,3
	25.000 : 4 = 6.250
	25.000 : 5 = 5.000
	25.000 : 6 = 4.166,3
	25.000 : 7 = 3.574
б)	20.000 : 1 = 20.000
	20.000 : 2 = 10.000
	20.000 : 3 = 6.666,6
	20.000 : 4 = 5.000
	20.000 : 5 = 4.000
	20.000 : 6 = 3.266,6
в)	15.000 : 1 = 15.000
	15.000 : 2 = 7.500
	15.000 : 3 = 5.000
	15.000 : 4 = 3.750
	15.000 : 5 = 3.000
г)	10.000 : 1 = 10.000
	10.000 : 2 = 5.000
	10.000 : 3 = 3.333
	10.000 : 4 = 2.500
	10.000 : 5 = 2.000
д)	5.000 : 1 = 5.000
	5.000 : 2 = 2.500
	5.000 : 3 = 1.666,6
	5.000 : 4 = 1.250
	5.000 : 5 = 1.000

За 20 места која има да се поделе имали би се ови количници редом по величини узети: 25.000 (а), 20.000 (б), 15.000 (в), 12.500 (а), 10.000 (г), 10.000 (б), 8.333,3 (а), 7.500 (в), 6.666,6 (б), 6.250 (а), 5.000 (а), 5000 (б) 5.000 (в), 5.000 (г), 5.000 (д), 4.166 (а), 4.000 (б), 3.750 (в), 3.571 (а), 3.333,3 (г).

Закон о градским општинама предвиђа исти поступак приликом поделе већнићких места, с том разликом што прима само оне кандидатске листе које имају количник. То је једно оступање од Донтовог система, али врло благо, пошто је тај количник врло мали да би могао искључити кандидатске листе мањина из поделе већнићких места. Тај се количник добије кад се укупан број гласова подели са бројем изборних већника дотичне градске општине. На пример градско веће у Београду састављено је од 72 већника, од којих једну трећину т. ј. 24 поставља министар унутрашњих дела, а две трећине т. ј. 48 бира

грађанство. Под претпоставком да у Београду изиђе на биралиште 48.000 гласача, тај би количник износио 1000. Значи да би за поделу већнићких места биле примљене само оне кандидатске листе које би добиле најмање 1000 гласова. То је незнатан број — количник да би био у стању да обесхрабри истицање кандидатских места мањих политичких групација. Ако би биле истакнуте три листе, па од њих листа А добила 30.000 гласова, листа Б 10.000, листа В 8000 — онда би се по Донтовом кључу извршила оваква подела већнићких места: *А добила 30 већника, Б 10 већника, В 8 већника.* У градском већу ниједна листа дакле не би имала већину за рад. Она би се могла добити само комбинацијама и споразумима претставника листа и постављених већника. У овом случају комбинацијама листе А и ма које друге, листе Б или В, добила би се већнића већина. Та се већина још може добити ако се постигне споразум између већника са листе А и постављених већника с једне стране, или између већника са обеју листа Б и В и постављених већника.

Несумњива је ствар да у образовању већничке већине односно градске управе доминантну улогу игра група постављених већника. Коју листу та група помогне, њена је већина. Владици већници треба да представљају неки политички регулатор у градском већу, и њихова група биће несумњиво гравитациона тачка градског већа. То је у неку руку постављена противтежа свим оним политичким струјама које кроз Донтов систем могу добити изражаја у градском већу, и евентуална кочница њиховом скретању у политичке екстремности.

2) *Рад и престанак Градског већа.* — Градско се веће бира на четири године. За то време оно ради у јавним или тајним седницама пленума или *par delegatione* у седницама сталних одбора, о којима је већ раније било речи.

Седнице сазива и њима руководи претседник градске општине. На седницама се решава само о оним предметима који су на дневном реду. Изузетно од тога могу се после свршеног дневног реда расправљати и предлози претседника или већника ако то прими веће двотрећинском већином.

Потребан кворум за пуноважност одлука градског већа је половина више један стварног броја већника. Ако се прва седница није могла одржати из недостатка кворума, за другу седницу кворум је једна трећина од стварног броја већника.

Одлуке се доносе већином гласова. У случају равне поделе гласова, сматра се да је предлог одбијен, сем у случају избора одбора ка дје глас претседавајућег одлучујући.

Седнице су јавне. Оне су тајне кад то

претседник одреди или једна петина присутних одборника то затражи.

У извесним случајевима тајност седнице је забрањена: то је кад се решава о буџету.

Глас се јавно или тајно листићима. Обавезно је тајно гласање у случају избора градских чиновника. Закон не каже ништа да ли је обавезна тајност гласања и када се отпушта градски чиновник. Овде се мора послужити аргументом из *ratio legis* да би се доказала обавезност тајног гласања и у случају отпуштања градског чиновника.

Што се тиче унутарњег пословања градског већа, то се има предвидети и уредити једним правилником — пословником. Овај Закон не предвиђа више звање деловође одбора, па би се тим пословником нарочито имали предвидети органи администрације градског већа као и организација његовог бироа.

Градско веће престаје на два начина: 1) истицањем четворогодишњег рока и 2) разрешењем. У првом случају његове функције престају нормално, силом Закона; у другом оне падају под удар једног акта владе. Акт је двојаке природе с обзиром на то да ли се против њега може изјавити жалба Државном савету или не. Другим речима тај акт је или *административног или политичког карактера*. У првом случају против њега се може изјавити жалба Државног савету; у другом даљег правног лека нема.

Како ће се разликовати административна и политичка природа таквог акта? Они се разликују по свом основу или образложењу. Административни акт има за основ повреду Закона (већници не испуњавају законске услове за већнике, или веће не врши своје законске дужности: неће да положи заклетву и т. д.), а политички акт има за основ повреду државног или политичког интереса. Једно решење или изјава градског већа, која би била штетна по мишљењу владе за опште интересе може да буде разлог за разрешење управе градске општине. У разлозима разрешења леже елементи по којима ће се утврдити да ли је у питању административни или политички акт. Разрешење без образложења било би према томе незаконито.

Претседник градске општине. — Свака градска општина на челу свом има претседника. Претседник је шеф општинске администрације и орган извршне општинске власти. Он припрема све предмете за седнице градског већа, саставља дневни ред, извршује одлуке Градског већа и потписује сва акта у име градске општине.

Као врховни шеф општинске администрације, он има право издавања наредба општинском чиновништву, право њиховог кажњавања и све друге мере може предузимати које су у вези са општинском администрацијом. Право постављања и отпуштања општин-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

ских чиновника одузето је из надлежности председника и предато надлежности Градског већа. Он може само по потреби службе да чиновника удаљи привремено са дужности.

1) *Суспензивни вето председника.* — Као извршни орган Градског већа, председник градске општине стара се да на време и потпуно буду извршене одлуке Градског већа. Овде се поставља једно питање важно за карактерисање односа који постоје између председника и Градског већа, на име, да ли председник може и у ком случају да задржи извршење одлука Градског већа? По § 96 став 1 председник то може да учини у два случаја: 1) кад буде нашао да је та одлука противна закону и 2) да је противна интересима града. За сваки од ова два случаја постоји посебан поступак који је обавезан за председника који се користи тим суспензивним ветом. У првом случају председник је дужан да одлуку Градског већа спроведе надзорној власти; у другом случају, он је дужан да такву одлуку поново изнесе пред веће.

Законодавац је омашком или умишљајно пропустио да одреди рокове у коме ће председник бити дужан да тако поступи са задржаним одлукама Градског већа. Недостатак тих рокова врло је карактеристичан за одређивање односа председника и Градског већа. Практички то суспензивно вето председника може да значи господарење председника над Градским већем. Ако се извесна одлука Градског већа не допадне председнику, овај је може просто не извршити. Пошто не постоји никакав рок за поновно изношење такве одлуке пред веће, председник је може задржавати све дотле док не натера Градско веће да је прими онакву какву је он предложи. И у поновном поступку пред Градским већем ако већ једном задржана одлука не претрпи жељене измене, председник и такву одлуку може да задржи од извршења. И ту се двобој између Градског већа и председника може тако у бесконачност продужавати све док једна или друга страна не капитулира. *Дотле, председник је у моћи да не поштује вољу Градског већа.*

Као што се види суспензивни вето у рукама једног председника, који је мало расположен за чување права Градског већа, представља практично власт над Градским већем. Врло је деликатна ствар употребити ту власт. То је питање чисто политичног опортунитета. У мало случаја од ње ће се чинити употреба када буду збиља угрожени интереси града извесном већнићком одлуком. *Суспензивни вето председника више пружа изглед једног принудног него спасоносног инструмента.*

2) *Власт председника да доноси одлуке из надлежности Градског већа.* — Принципијелно председник је извршни орган Градског већа. Суспензивни вето председника представља знатније оступање од тога принципа. Друго веће оступање, то је право председ-

ника, које му даје § 98 да може у извесним случајевима у сагласности са надзорном влашћу да наређује по предметима који спадају у надлежност Градског већа. Тај случај наступа онда када има хитно „да отклони штету или непосредну опасност“ по општинске интересе. О предузетим мерама председник је дужан да извести Градско веће. Ако Градско веће не одобри такав рад председника, одлуке председника остају у важности у онолико у колико су извршене до одлуке већа.

Законодавац је овде пропустио да реши два питања: 1) у ком је року председник дужан да већу поднесе на накнадно одобрење одлуке предузете из надлежности Градског већа, и, 2) ко је позван да цени оправдану хитност предузетих мера. Пошто председник није везан никаквим роком у погледу саопштења већу о предузетим мерама за отклањање штете и непосредне опасности, то он може чекати да те мере буду у целости изведене па тек онда да их поднесе већу на одобрење. У овом случају одлука већа не би могла ништа да измени у материјалној ситуацији већ створеној председниковом одлуком. Ако би веће и поред тога одбило да да одобрење, могло би то да има само моралне последице за председника на кога би пала сва одговорност за тако предузете мере.

Што се тиче оног другог питања: ко је позван да цени оправданост предузетих мера — на њега не можемо добити директан одговор из законског текста. Пошто председник те мере предузима у сагласности са надзорном влашћу, то је несумњиво да се та сагласност има постићи по питању да ли постоји разлог за хитно отклањање штете или непосредне опасности. У недостатку накнадног одобрења већа, председнику остаје да се за предузете мере изван већа покрије одобрењем надзорне власти. Оправданост таквих мера цени, дакле, председник са органима надзорне власти. Без претходног одобрења надзорне власти председник не би могао без тешке одговорности доносити одлуке из надлежности Градског већа.

Сем тих формалних ограничења употребе власти Градског већа од стране председника, друга ограничења не постоје. Председник је овлашћен да доноси одлуке из надлежности Градског већа по свим предметима по којима Градско веће може да решава. Под већ горе назначеним формалним ограничењима, председник може да врши вирмане, закључује разне уговоре, и врши све оне послове који би по својој природи могли да одрже претпоставку о оправданој хитности.

3) *Начин бирања председника.* — Председник се може бирати на два начина: 1) *гласањем грађанства*, и, 2) *гласањем Градског већа*. То су две законске могућности избора председника које се не постављају једна према другој у алтернативном него у сукцесивном положају. Другим речима није остављено би-

рачким факторима да слободно одлуче хоће ли председника бирати грађани односно општински збор или Градско веће, већ та два начина бирања долазе по извесном законски утврђеном реду један за другим. Други начин бирања председника долази увек за првим и употребљава се само у случају ако се место председника упразни. Дакле, упражњеност места председника повлачи онај други поступак за бирање председника.

а) *Председник са кандидатске листе.* — Први поступак непосредног бирања председника раван је поступку бирања Градског већа. Председник се бира заједно са Градским већем и ставља се на чело кандидатске листе као кандидат за председника. За председника је изабран кандидат са најјаче листе. На кандидатској листи за избор градског већа, председник се не назначује као већник већ као председник. Он и није већник, и у случају да поднесе оставку, он више нема никакве функције у градској општини. То је лице које се ставља на чело кандидатске листе чији политички програм и рад има да се манифестује преко њега. Приликом поделе већничких места, председник са мањинске кандидатске листе не може се узимати у комбинацију, пошто је то само лице које је бирано за председника. Листа која остане у мањини тј. која не добије највиши број гласова дисквалификована је за председничко место. Но ако се у току четири година колико траје мандат једног градског већа упразни председничко место и буде се приступило другом поступку бирања, онда све листе које су добиле своје претставнике у градском већу могу претендовати за своје већнике на председничко место, и према томе истицати своје кандидате за председника.

б) *Председник из средине Градског већа.* — Други поступак за бирање председника, који се примењује кад се место председника непосредно изабраног од грађанства упразни тражи мало више разјашњења. Тај поступак изнет је у једном једином параграфу: 82 З. о г. о. који гласи: „Ако се место председника упразни, председника бира Градско веће из своје средине у року од једног месеца. Избор се врши тајним гласањем. Ако при првом гласању не добије ниједан кандидат апсолутну већину даних гласова, гласање ће се поновити. Ако ни на поновном гласању нико не добије апсолутну већину, врши се ужи избор између два кандидата који су добили највећи број гласова. Ако је остало неодлучено која лица улазе у ужи избор, коцком ће се одлучити која два кандидата улазе у тај избор. У случају равне поделе гласова при ужем избору између два кандидата одлучује коцка”.

Једна од фрапантних празнина овога текста несумњиво је та што је законодавац пропустио да тачно наброји случајеве кад се сматра да је место председника упражњено,

јер од тога зависи примена овог другог поступка за бирање председника.

Друга празнина овог законског текста не од мање важности је та што законодавац није назначио да ли се могу сви већници бирати за председника по овом другом поступку.

Што се тиче, питања кад се треба сматрати да је место председника упражњено, ми морамо испитати све случајеве који повлаче упражњавање председничког места. Такви случајеви могу бити следећи: 1) смрт председника; 2) оставка председника; 3) разрешење председника. Има још два случаја која се не могу узети у обзир. То су истицање четворогодишњег мандата општинској управи и изгласавање неповерења председнику од стране градског већа. У првом случају не може се применити посредни начин бирања председника с разлога што је тај начин употребљив само у току трајања четворогодишњег мандата односно докле док се не распишу нови избори. Чим се распишу избори за градско веће председник се може бирати само заједно са већницима на кандидатској листи. У другом случају кад се изгласа не поверење председнику питање се поставља да ли се самим тим актом сматра да је место председника упражњено. То може бити спорно питање у недостатку изричног законског текста. Закон каже да је председник оно лице које се налази на челу најјаче листе. То се стање може изменити само у случајевима који су законом предвиђени. Изгласавање неповерења није нигде у закону назначено као узрок упражњавања председничког места. Закон спомиње само оставку и разрешење. Кад је реч о оставци закон је врло строг: „председник градске општине и већници морају остати на својим положајима и вршити службу за све време док траје њихов мандат. Само они код којих постоје такви узроци који их спречавају да даље врше ову дужност могу дати оставке. О томе решава Градско веће на првој наредној седници”. Председник који жели да поднесе оставку мора за то да изнесе врло озбиљне разлоге. Ја не видим озбиљнијег разлога него што би било непријатељско расположење и изгласавање неповерења градског већа. Ако се председник доведе у немогућност да ради са градским већем, биће укочен цео рад градске општине. Председник може извесно време да се служи правом вета и правом одлучивања из надлежности градског већа, али такво једно затегнуто стање не би могло трајати дуго и оно би морало бити ликвидирано било разрешењем целе општинске управе у ком би се случају морали расписати нови избори, било разрешењем само председника или оставком његовом у ком би се случају приступило посредном начину избору председника из средине градског већа. Према томе изгласавање неповерења председнику не би могло *Ipso facto* повући упражња-

вање председничког места, него би могло бити само један од најозбиљнијих разлога за оставку председника и његово разрешење као и за разрешење целог градског већа. Оставка или разрешење председника имала би за последицу примену поступка бирања председника из средине градског већа исто што и смрт председника; док разрешењу целе управе општинске следили би нови општински избори на којима би председник био биран по систему кандидатских листа.

г) Специјалан услов за кандидацију председника из средине градског већа. — Пошто смо утврдили када има место избору председника из средине градског већа, настаје сада друго једно важно питање које је закон пропустио да реши. Може ли веће поставити за кандидата председника било кога већника? Ово би питање било депласирано када би градско веће било састављено само из изборних већника. Међутим, оно је потпуно на свом месту код једног градског већа које је састављено од две трећине изборних и једне трећине постављених већника. То се питање дакле своди на следеће: може ли се за кандидата председника истаћи изборни већник исто тако као и постављени већник? Закон каже да градско веће бира председника „из своје средине“ (§ 82). шта се има разумети под „из своје средине“? Свакако целокупност већа. То значи да је градско веће слободно да изабере за председника кога хоће из своје средине, па дакле и постављеног-владиног већника. Таква једна солуција не би могла да се прихвати јер би она значила повреду основних принципа закона о градским општинама. Један од тих основних принципа јесте принцип изборности председника. Ако би се назначена солуција прихватила тај би принцип био лако изигран великом махинацијом која би на чело градске општине довела именованог већника. То би значило грубу повреду оне одредбе изражене у § 23: „председник и две трећине градских већника бирају се општим, једнаким, непосредним и јавним гласањем“.

Истина да поступак бирања председника из средине градског већа преставља сам по себи један изузетак од наведених принципелних законских одредаба. Тај изузетак се мора најуже тумачити. Тако протумачен тај изузетак се састоји у овоме: председник биран из средине градског већа не бира се непосредно него посредно, преко градских већника који се приликом тога избора претварају у поверенике својих гласача. Према томе поступак бирања председника из средине градског већа преставља само изузетак од принципа непосредности израженог у § 23 З. о г. о. Остали принципи остају и даље у важности за лица која се тим посредним начином бирају за председника, а то је да су

она бирана општим, једнаким и јавним гласањем. Таква се лица могу наћи само међу већницима који су већ бирана по кандидатским листама општим, јавним и једнаким гласањем. У том смислу треба тумачити и онај законски израз „из своје средине“. Законодавац је јасно тиме казао да за председника кога бира градско веће не може бити лице које није већник као што је случај код избора председника по кандидатским листама; али је прећутао изрично да каже да тај већник може бити само изборни већник. То је, дакле, специјални услов за кандидацију председника из средине градског већа.

У вези овога питања надовезује се једно друго питање које законодавац исто тако изрично не додирује: да ли на седници градског већа на којој се врши избор председника могу гласати и владини већници? То је питање много трновитије од претходног. Малопремо напоменули да већници кад бирају председника играју улогу повереника и врше једну специјалну дужност која им је прећутно поверена са већничким мандатом. Тако резултујући владини већници требали би бити дисквалификовани за гласање приликом избора председника. Међутим, то мишљење не може бити подржано ниједним законским текстом или одредбом.

Администрација градске општине

1) Потреба хитне реорганизације градске администрације. — Администрација градске општине мора да се саобрази новој организацији градске општине. То прилагођавање нарочито ће бити већих сразмера у онима градским општинама које су досада биле уређене по србијанском закону о општинама. Реорганизација администрације у тим општинама неће бити лака ствар, и зато ће требати више времена и труда. Закон је оставио за то један рок од године дана по избору градских већа. Али тај посао је толико обиман и деликатан, да не би било на омет да свуда комисије већ почну да раде на спремању статута за реорганизацију градске администрације и статута за градске чиновнике. И за један и за други статут закон је створио само један оквир кога тек треба попуњавати. Ово важи нарочито за питање реорганизације градске администрације. Како ће она да изгледа, то ми не можемо да знамо дефинитивно пре него што се статут донесе. Према ономе што знамо о основима организације градске општине, могле би се извући главне линије те нове градске администрације које се сучељавају код председника а од овог рефлексно путем делегације на више градске чиновнике и стручне референте. Како је по новом закону ова одлучујућа власт усредсређена у градском већу, и како је градско веће један многољудни ко-

легијум, то ће требати доста пажње и вештине да се створи један такав однос између органа градске администрације и тога колегијума који би омогућио ефикасну и брзу службу градске општине. Контакт између та два тела мора бити коректан, перманентан и пријемљив за брзе инструкције и информације по свим питањима из делокруга града. Такав контакт је могућ само ако главни органи градске администрације буду снабдевени свим потребним школским и стручним квалификацијама које њихова функција неопходно изискује. Нова организација градске општине не да се замислити без тако уређене администрације.

2) *Изједначење градских и државних службеника као основ у решавању питања градских чиновника.* — Законодавац је то разумео, па је нарочиту пажњу покљонио питању градских чиновника, што ће рећи питању систематизацији њихових места и плата, њиховим квалификацијама и пензијама као и њиховом начину постављења и отпуштења. Законодавац је схватио службу градских чиновника као службу државних чиновника. *Идеја изједначавања тих двеју служби служила је за основ у решавању питања статуса градских чиновника.* И, збиља, и питање квалификација, и питање припадности, и питање пензија решено је по кључу закона о држав. чиновницима. Градски чиновници не могу имати основне и положајне припадности веће од државних чиновника; сви правни и стручни референти морају имати најмање исту школску и стручну спрему као и државни службеници одговарајуће струке; за сва друга места у општинској служби имају се прописати квалификације; одредбе за државне службенике о општим условима за пријем у службу, о вршењу службених дужности, о престанку службе, о пензијама, као и о дисциплинској одговорности имају се сходно смислу примењивати и на градске службенике у колико законом О. Г. О. није друкчије одређено. То је законски оквир једног статута о градским чиновницима. Ван тога оквира законодавац забрањује да се ма шта прописује. Статут о градским чиновницима, сем прописа у вези са одредбама Ч. З., имао би да садржи и прописе о систематизацији звања градских службеника, о њиховом броју, о квалификацијама за свако систематизовано место, о назначењу којем звању и положају државног службеника одговара звање градског службеника, и о утврђивању места везано за право на пензију.

3) *Право пензије градских службеника.* — Што се тиче услова за стицање права пензије градских чиновника као и основа за одређивање количине њихове пензије, ту се у свему има поступити у смислу одредаба §§ 113—133 Закона о чиновницима. Према томе градски службеници стичу право на пензију тек по навршењу десет година стварно про-

ведених у активној општинској служби. Количина њихове пензије има се израчунавати по основима предвиђеним у Ч. З., с тим да се градском службенику који по Ч. З. испуни услов за стицање права на пензију време проведено у државној или самоуправној служби пре ступања у градску службу рачуна при одмеравању количине пензије (2 став § 104 З. О. Г. О.). Из ове се одредбе *argumentum a contrario* може закључити да се време проведено у општинској или ма којој другој самоуправној служби, ван оне градске општине из чије се касе има исплаћивати лична пензија, не може рачунати у оних десет година ефективне службе које се траже за стицање права на личну пензију.

Али за градске чиновнике, сем тих општих услова за стицање права на личну пензију који су прописани у Ч. З., постоји и један специјални услов који прописује З. О. Г. О. Није довољно бити градски чиновник, па тражити у погледу права пензије примену одредаба Ч. З. Потребно је поред тога да тај чиновник има звање које повлачи право на личну пензију. Која ће звања повлачити право на пензију, то није законом регулисано, већ је то остављено градском већу да статутом одреди. Статутом се морају именовати сва она места за која се везује право пензије, као, на пример, директори, шефови отсека и одељења, референти, секретари и т. д. У том би се смислу имале да стилизују одредбе статута о градским чиновницима у колико се односе на тај специјални услов за стицање права на личну пензију. По којим основима ће се израчунавати та пензија, после коликог времена право на пензију се стиче, како се оно губи — све то не може бити предметом статутне регламентације, већ се та питања имају решавати сходно смислу одредаба закона о државним службеницима. Нема сумње да ће се строго повести рачуна којим ће се звањима дати право на пензију. За мерило се мора свакако узети важност и сталност функције, али се том приликом сигурно неће сметати с ума финансиска моћ градске општине. Јер закон наређује да се личне пензије исплаћују из градских сретстава, а што се тиче породичних пензија, он поставља алтернативу градском већу које треба да о томе донесе статут: или ће одредити да се породична пензија има исплаћивати из градских сретстава, или из пензионих фондова. Како ће се то решити то ће зависити од прилика појединих градова и схватања већничке већине.

4) *Право пензије и сталности у односу на прописе о ревизији стечених права.* — Како се имају тумачити одредбе § 159 З. о г. о. у вези §§ 100 и 104 у погледу стечених права на пензију и сталност, то је питање на које закон даје један нејасан одговор, и ако је оно по својој важности заслуживало да буде ослобођено сваког двосмисленог тумачења. Стечена права на пензију и сталност, да ли се уки-

дају наведеним одредбама? По слову закона она се не укидају него се „ограничавају”. Да видимо како се „ограничава” стечено право на пензију и сталност. Стечено право на пензију је једно субјективно право које појединац изводи из низ прописа позитивног законодавства, и оно само по себи искључује свака ограничења. Свако ограничење претставља већ повреду стечених права. Говорити о ограничењима то је исто што говорити и о повреди стечених права. Игра речи при којој се суштина ствари не мења.

Прво од тих „ограничења” јесте то што се о праву на пензију и сталност има донети одлука, и то право пензије да би остало у важности мора да се изводи не више из позитивних законских одредаба него из те одлуке коју доноси претседник општине са два већника. Мора, дакле, да постоји једно формално решење којим се признаје стечено право на пензију. Стечена права стављају се у зависност од једног формалног акта. Тај факат је већ довољан за постојање повреде стечених права!

Том факту придружује се један други са истом последицом: то решење којим се имају да признају стечена права не може бити предметом административног спора. Против тог решења може се изјавити жалба само вишој надзорној власти која га може одобрити, преиначити или поништити. Значи да је то решење један акт дискреционе власти који има за циљ само целисходност а не законитост. Тај акт не пружа никакве гаранције појединцу да ће његово право бити поштовано, јер се њему одузима могућност да том праву, у случају његове повреде, прибави поштовање средством једне пресуде административног или редовног суда.

Томе се надовезује још једна противуречност у самом законском тексту из које се закључује да законодавац или није знао шта су то стечена права, или је знао али је хтео на један заобилазан начин да их укине. § 159 З. о г. о. садржи низ противуречности и конфузности. Ретко је у закону наћи тако енигматичне одредбе. То је параграф за кога би се могло рећи да једном руком даје а другом одмах одузима. Његов став први и други могу послужити као класичан пример противуречности и повреде оног основног начела једне правне државе да закон нема повратно дејство. И баш противуречност лежи у томе што први став прокламује то начело, а други га опозива. Док први каже да ће се одлука о признатим правима донети по прописима која су важила у времену када су се та права стекла; други став каже нешто сасвим супротно: „призната права која су у противности са одредбама §§ 100 и 104 свешће се сходно тим одредбама”. Другим речима ако је један градски чиновник стекао право пензије или сталности сасвим у духу ондашњих прописа, па то право не буде у сагласности са одред-

бама §§ 100 и 104, оно се мора одузети, јер ст. 2 § 159 даје ретроактивно дејство закону. На основу оваквих овлашћења могу многи пензион. изгубити пензију, а многи активни градски чиновници остати без стечених права на пензију и сталност. То им се може одузети одлуком претседника општине и два већника, против које се не може употребити правни лек ни код управних судова ни код Државног Савета, сем жалбе код више надзорне власти, бана, а за Београд и Панчево, код Министра унутрашњих послова.

Ова одлука мора бити донета за три месеца пошто министар унутрашњих послова донесе уредбу којом ће се привремено регулисати којем звању и положају државног службеника одговара звање градског службеника. То је предмет градског статута, али привремено то се има уредити министровом уредбом, пошто је немогуће применити уредбе о ревизији стечених права пре него што се не саобразе звања градских службеника са државним. Та немогућност долази отуда што је на пример искључено извршити изједначење у погледу величине пензије док се нема тачно утврђено којем положају и звању државног службеника одговара звање градског службеника.

5) *Обавезност квалификације за градска службеничка места.* — Та обавезност може бити двојаке природе: и законска и статутска. Законска је она који предвиђа сам закон, као што на пример, § 101 прописује да „сви правни и стручни референти морају имати најмање исту школску и стручну спрему као и државни службеници одговарајуће струке”; или, § 154 да „судску надлежност општинског суда и посебне надлежности кмета по досадањем законодавству врши општински чиновник који има свршени правни факултет”. Статутске квалификације су оне, као што и сама реч каже, које су предвиђене статутом. Какве ће се квалификације тражити за поједина места у градској општини, то ми не можемо да знамо пре него што се донесе статут. Несумњиво да ће се и ту највећим делом учинити позајмица из закона о државним службеницима.

6) *Бенефиције жртвама ревизије стечених права.* — Под овим жртвама треба разумети: 1) Градске службенике који не могу више да заузимају дотадања места због тога што немају за њих квалификације тражене по статуту или закону; 2) градске службенике који су имали сталност па буду отпуштени; 3) градске службенике који нису имали право на пензију, а затекли су се на положају који по статуту повлачи право на пензију. (ове последње строго узев не би требало убрајати у жртве).

Градски службеници под 1) могу се задржати на затеченом положају ако на дан ступања на снагу овога закона имају нај-

мање десет година општинске службе (§ 161) иначе, ако немају десет година општинске службе, они се морају преместити на положај који одговара њиховим квалификацијама, или се са отпремнином отпустити из службе.

Градски службеници под 2) који немају десет година општинске службе на случај отпуста добиће отпремнину у износу једно-годишњих принадлежности ако имају најмање пет година ефективне општинске службе, а отпремнину у износу шестомесечних принадлежности ако имају мање од пет година ефективне општинске службе (2 став § 161).

Између првог и другог става § 161 има једна разлика у речи на којој се морамо мало више задржати. У првом ставу се каже најмање десет година „општинске службе”, а у другом најмање пет година „ефикативне” општинске службе или мање од пет година „ефективне општинске службе”. Законодавац је тиме хтео да каже да за додељивање отпремнине служи за мерило ефективна општинска служба у коју се не може рачунати време проведено и чак признато у другој некој служби. Али ако то време заједно са ефективном општинском службом износи најмање десет година, онда такав службеник може остати на затеченом положају за који нема потребне квалификације.

Право отпремнине је једна, дакле, бенефиција дата оним градским службеницима који су имали сталност па отпуштени. Отпремнине су као што смо видели доста велике, и ако би било отпуштање у масама, то би могло прилично да исцрпи и оштети општинску касу. То ће бити свакако једна јака брана отпуштању у масама.

Што се тиче градских службеника под 3), за њихову пензију рачунаће се оно време које буде статутом прописано, а највише десет година.

7) Начин постављања градских службеника. — Овако постављено питање садржи две врсте материје: материју коју је сам закон узео за предмет својих прописа, и материју која је пропуштена статутној регламентацији. Другим речима законодавац разликује две врсте градских службеника: једне подвргао својим прописима, друге оставља одредбама статута. Дакле постоје два начина постављања и отпуштања градских службеника: један законски, други статутски. Законски начин постављања и отпуштања важи за ону прву врсту градских службеника коју он назива „градским чиновницима”, а статутски начин важи за другу врсту градских службеника коју он назива „јавним службеницима”.

Градске чиновнике бира градско веће на основу надтечаја који се има расписати и објавити у бановинском службеном листу, а

у Београду и Панчеву у „Службеним новинама”, најмање на месец дана пре избора. Начин постављања осталих службеника прописује градско веће статутом (§ 102 З. о Г. о.). Али ни избор градског већа није дефинитиван за све градске чиновнике. Има и таквих градских чиновника чији избор треба да одобри надзорна власт: то су правни, санитарски, технички и остали стручни референти”. Шта је закон мислио под „стручним референтима”, то се може на разне начине тумачити: или су то само они градски чиновници чија су звања као референти статутом предвиђена; или су то сви они градски чиновници који су позвани као стручњаци по извесним питањима да реферишу председнику, градском већу или сталним одборима. У овом другом случају, то би били сви они градски чиновници који се налазе на челу стручних одељења, а у директним односима са председником, градским већем и сталним одборима. Закон придаје велику важност тим стручним референтима, јер за њих тражи специјалне квалификације и њихово постављење подвргава надзору централне власти, па из тога се може извести да ти стручни референти по законодавној замисли имају да заузимају највише места у градској административној хијерархији, и да то имају да буду у ствари они градски чиновници који пред председником, градским већем и сталним одборима имају да носе одговорност за сваки акт из њихове надлежности. Приликом доношења статута о систематизацији звања градских службеника мора се повести рачуна о важности коју законодавац признаје стручним референтима, и мора се тачно дефинисати појам стручних референата, јер за то звање везују се нарочите квалификације, а тражи се и одобрење надзорне власти када се оно попуњује. Стручни референти су схваћени као најважнији органи градске администрације, па је због тога њихов избор, за разлику од других градских чиновника, стављен под контролу централне власти. У садањој администрацији Београдске општине, као статутно звање, референата има мало, и њихова је функција другостепене важности, поред шефова и директора који у ствари код суда и одбора врше службу онаквих стручних референата какве је замислио законодавац стављајући њихов избор одобрењу надзорне власти.

Као што је важно знати тачно који се све градски службеници имају сматрати стручним референтима, исто је тако важно знати који су градски службеници чиновници. Прво је важно знати због тога што само избор стручних референата одобрава надзорна власт; друго је важно знати због тога што је градско веће надлежно за избор само оних градских службеника који се сматрају градским чиновницима, док постављење осталих врши-

ће она лица из градске администрације која буду Статутом одређена. Према томе мора се јасно дефинисати који се градски службеник сматра чиновником. То ће бити предмет статутне регламентације. Градски чиновници свакако могли би бити само они градски службеници који се постављају на неодређено време и под сталном месечном платом. Такве би службенике имало да бира градско веће. У том би смислу имали да се стилизују и прописи статута о градским чиновницима.

8) *Престанак службе у градској општини.* За градске чиновнике у погледу престанка службе имају се применити одредбе Ч. з. (§ 104 З. о г. о.). Према томе за престанак службе градских чиновника важе §§ 104—112 Закона о чиновницима грађанског реда. Од многобројних узрока престанка службе који су наведени у 16 тачака § 104 Ч. з., нас овде може интересовати последња тачка која гласи: „ако надлежна власт одлучи да му престане

служба”, у ком случају она отпушта градског чиновника ако није задобио право на пензију, у противном пензионире. Значи да градски чиновник, док не наврши десет година ефективне општинске службе (в. § 113 Ч. з. у вези са § 104 З. о г. о.), под претпоставком да његов положај по статуту повлачи право пензије, може бити у свако доба отпуштен. Отпушта га она иста власт која га је и поставила. Ако је у питању градски чиновник њега отпушта градско веће; а ако је у питању други градски службеник који није чиновник, њега отпушта она власт која га је по статуту и поставила. По навршењу десет година проведених у општинској служби, градски чиновник може бити само пензионисан, под претпоставком, наравно, да не постоје узроци за губљење пензије. *Право сталности не постоји више ни по закону ни као стечено право.* (в. зирча). *Оно се не може установити ни статутом, под претњом ништавости у противном.*

WWW.BUNIBGRS
У
И
В
Е
Н
Е
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Дим Ј. Стојановић

Неколико социјалних проблема у Београду

(3)

II Заштита одојчади

Свако дете рођењем добија право на негу, без обзира на то где је и од кога рођено. Оно је дошло на свет и постало члан друштва, а тиме је стекло сва права, која једном члану друштва припадају.

Али онако исто као што је констатовано да се губи много живота у стадијуму пре порођаја, абортусом итд., тако се губи велики број деце нормално рођене због ненормалних прилика дечјих родитеља, нарочито мајке, као и због њихове неспреме и неумешности у гајењу деце. Наведено је већ да у Београду проценат губитака одојчади иде до преко 20%, како показује статистика Општинске здравствене службе.

Да се овако стање побољша, управо да се отклони овако велики број смртности одојчади и да се сведе на минимум, нужно је да јавна социјална служба Београдске општине, као орган друштвене заједнице, пружи помоћ свуда тамо где је она потребна. А она је потребна првенствено у случајевима крајње сиротиње, код ванбрачних порођаја, рђавих хигијенских прилика, болесних матера, недостатка материнског млека итд. — дакле у случајевима који од првог дана рођења угрожавају егзистенцију детета.

За овакве случајеве, који су у Београду, захваљујући његовој грађанској структури и другим приликама, многобројни, већ постоји социјална служба. Њу врше поред извесних приватних, добротворних институција, још и општинске и државне институције већ побројане напред. Оне врше ту службу врло ревностно и врло корисно. Оне су је вршиле и независно једна од друге, а од скора је врше и у извесној сагласности.

Правилник саветовалишта за одојчад и малу децу Општине града Београда, издан 13 октобра 1932 године, који регулише социјалну службу око одојчади, путем саветовалишта, предвиђа и сагласну сарадњу свих сличних приватних и државних установа. Он сем тога дели Београд на осам реона, те свако саветовалиште добија свој реон.

Оваквом организацијом у многоме је олакшан и рационализован рад на помагању матера у нези одојчади.

А колико је овај рад потребан и колико је благотворан, најбоље ће показати рад ових институција изражен у бројевима.

Шест општинских саветовалишта имала су у 1932 години 3935 случаја саветовања, а у 1933 години већ 7305 саветовања. Ови бројеви најбоље показују како сиромашне мајке правилно поимају ова саветовања и како ревностно посећују саветовалишта.

Саветовалиште Универзитетске клинике обавило је у 1932 години 2200 саветовања код 545 одојчади.

Саветовалиште „Српске мајке“ обавило је у 1933 години 4189 саветовања код 596 деце. Према статистици коју води „Српска мајка“ види се да број саветовања расте, јер је у 1928 години било 2773 саветовања код 376 деце, а у 1933 години је тај број знатно већи.

Завод за стерилизацију млека Општине града Београда издао је у 1932 години 68.643 лит. стерилизованог млека у 493.812 порције; а 1933 године 78.398 литара у 541.704 порције. Просечно је хранио дневно 1932 год. 400 одојчади, а 1933 год. 420.

Кухиња одојчади Универзитетске клинике, независно од Завода за стерилизацију млека, издавала је 1932 године за 59 одојчади млечну храну; а сем тога издала је обданишту за одојчад 4.062 порције млека.

Два Обданишта за одојчад, која постоје у Београду, вршила су такође корисну службу примајући на обданицу одојчад, док су им материје запослене изван своје куће.

Обданиште у Милоша Поцерца улици, којим управља Универзитетска дечја клиника, примило је и неговало је у 1932 години 177 деце, тако да је просечно било по 40 деце дневно.

Обданиште у Млетачкој улици прима и негује дневно просечно по 50 деце. Деца добивају у обданишту млечну храну. Ово обданиште прима и породиље на 14 дана бављења после порођаја.

Оба ова обданишта наплаћују по 4 дин. за дневно бављење детета. Сиромашним, незапосленим мајкама прима децу бесплатно.

За децу находчад и болесних и умрлих матера и др. постоји Дом Материнског удружења, у коме раде лекари Универзитетске

дечје клинике. Дом је у 1932 години примио 255 деце, одојчади, тако да је просечно дневно било око 75 деце.

Сем тога Београдски Централни уред за заштиту деце и Универзитетска клиника основали су у Београду колонију за смештај одојчади у приватне куће.

Статистика Универзитетске клинике показује, да је такве деце било 28.

Централни уред располаже са 10 сестара посетиља. Оне су 1932 год. посетиле 6123 дома и 9892 деце, а 1933 год. 6849 домова и 9576 деце. Универзитетска клиника преко својих сестара учинило је 1790 посета колонијској деци.

Сем ових помоћи које су пружане одојчади и њиховим матерама, Централни уред издао је велики број разних одећних ствари за децу. Исто тако и Универзитетска клиника издала је леп број ствари за одојчад. „Српска мајка”, преко свог саветовалишта издаје велики број повојница, а и других одећних ствари. Женско јеврејско друштво помаже матере појачаном храном и повојницама за децу.

Независно од ових помоћи породиље помаже и Окружни уред за осигурање радника. Он помаже породиље чланице и породиље жене чланова. Помоћ почиње на 6 недеља пре порођаја и траје 6 недеља по порођају. Уред издаје за опрему детета 150 дин. Затим дневну потпору и награду бабици; плаћа и дојиљску потпору.

У 1932 години Окружни уред издао је: на опрему 409.179 дин.; на породиљске потпоре 528.433 дин.; на бабичке награде 367.701 дин. и на дојиљске награде 54.831 дин.

Здравствену заштиту оболелој одојчади пружају пет диспанзера и одељење за децу Опште државне болнице.

Два општинска диспанзера обавила су и то: диспанзер у Средачкој улици 1932 године 12.204 прегледа над 3581 дететом, а 1933 године 10.950 прегледа над 3771 дететом; а диспанзер у Ломиној улици 1932 години 6052 прегледа над 1143 деце, а 1933 години 6367 прегледа над 1381 детета. Диспанзери дају и бесплатне лекове.

Диспанзер Универзитетске дечје клинике прегледао је 1932 год. 915 деце 1926 пута. И овај диспанзер даје извесну количину бесплатних лекова.

„Кап млека” обавио је у 1933 год. 7193 прегледа и у исто време давао бесплатне лекове.

Као што се види, београдска социјална служба за одојчад као и здравствена, биле су обилате, и, у колико се могла упоређивати са ранијим годинама, показује сталан бројни напредак, што значи да ове установе постају све популарније и да им се мајке све више обраћају за помоћ, што је не само утешно него и похвална појава и за установе и за

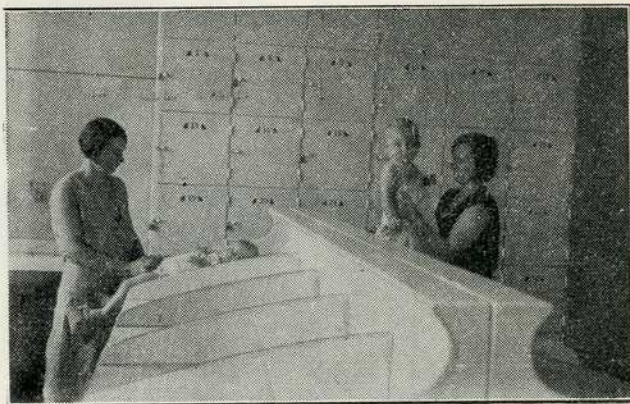
мајке. Овако вршене социјалне и здравствене службе око одојчади без сумње имају утицаја и на смањење морталитета; али овај резултат има тек да се осети; а осетиће се у толико пре и више, у колико буде ова социјална служба ефикаснија.

А да би била што ефикаснија, да би се могле да искористе створене институције што рационалније, држимо да би ову службу требало још јаче везати и поставити јединствен систем рада, а сав рад приказати кроз једну статистику, која би дала јединствену слику рада на заштити одојчади и њихових матера.

Данас те јединствености нема, а то смета.

Да би се та не само сагласност него и јединственост службе манифестовала у најбољем смислу те речи, треба извести и јединствену организацију, која као што је речено, још није постигнута, али којој се тежи.

Ова се организација може постићи на лак начин.

Из дечјег диспанзера О. г. Београда

Као што смо видели, Општина има своју централу за заштиту деце: Централни уред за заштиту матера, деце и младежи. Ова Централа треба да има дужност, да прикупља и сређује све податке о сваком новорођенчету у Београду и да упућује матере и децу у одговарајуће установе, са картом, која се за ту сврху има, и у којој би било места за уписивање свих учињених помоћи.

Тако би све данашње приватне, општинске и државне установе за одојчад, које постоје и које су у вези са Централом, биле сразмерно уполсене и обезбеђене од злоупотреба.

Централа би сем тога за ову службу морала имати довољан број сестара посетиља, а у њеној помоћној служби имали би бити, сем лекара и бабица, још и сви свештеници.

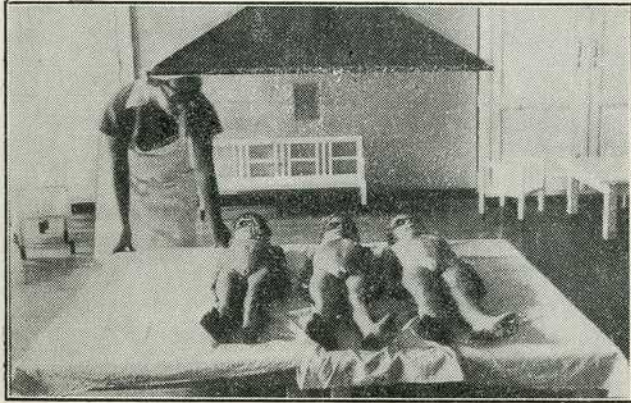
Прва брига Централе била би истраживање и сазнавање случајева порођаја. Те податке имали би свакодневно да дају лекари, бабице и свештеници.

Сви лекари и бабице били би дужни да извештавају централу о порођајима које су дневно извршили, и где је, по њиховом

мишљењу, нужна социјална помоћ. Од свештеника би прикупљали податке стручне сестре. Свештеници познају своје парохијане, па би и они могли указати на породиље којима је потребна помоћ. А њима дође извештај о рођењу истога дана, пошто дају знамење. Кад би у Београду постојали матричари, ствар би била лака. Подаци о порођајима добијали би се одмах и на једном месту.

И евиденција о женама у другом стању служила би у неколико као контрола, пошто би се тако знало од прилике време порађања за већи број жена.

А врло је важно сазнати о порођају одмах, истога дана, јер је много жена неуких, много жена без потребне спреме, много жена самих, без икакве помоћи; сем тога многе при порођају оболе, или новорођенчету треба нека специјална нега итд. Од првих момента често зависи и живот матере и детета. Стога је нужно, да се после бабице одмах

Вештачко сунчање одојчади у диспанзеру О. г. Б.

нађе ту стручна сестра, да она са социјалног становништва преузме ствар, па омогући и потребну помоћ.

Пошто се ствар уреди око породиље и детета за прве дане, породиља би добила своју карту са назначењем саветовалишта, а евентуално и диспанзера којима има да се обрати за помоћ пошто устане. Код матера радница и чиновница одредило би се и обданиште за негу одојчета. У Београду постоје сада свега два обданишта за одојчад: Обданиште у Млетачкој улици и Обданиште у Војводе Миленка улици. Међутим, нужно би било основати још 3—4 обданишта у радничким крајевима, као и поред већих фабрика, у којима ради већи број жена. Ово је једна неопходност коју треба што пре задовољити, било да обданишта буду општинска, било да их организује које добротворно друштво, што би општинска социјална служба имала да потпомогне и омогући.

У тешким случајевима болести, или у случајевима где мати нема хране, наређују се

потребне мере за исхрану и негу деце, давањем одређене порције стерилизованог млека, или упућивањем детета у дом или болницу на негу док мати или дете оздрави. Овде је важно напоменути, да ће, код добро организоване службе, проналажења жена које су у благословеном стању, бити један број деце коју, одмах по рођењу, треба дати у дом за одојчад, или у колонију, да би мати из оправданих обзира била ослобођена неге детета. Стога је нужно увек имати у приправности места за смештај овакве деце. Дом Материнског удружења недовољан је, пошто он прима децу и из других места.

Уз дом за одојчад нужно би било уредити бар једну колевку за тајно остављање новорођенчади. Овакве колевке имају многи велики културни градови, јер се на овај начин сачувају многи животи новорођене деце, која се сада или уништавају или остављају на улици неизвесној судбини.

Социјална служба у првом моменту рођења и првих дана после порођаја, док се мати и дете не оспособе за нормални живот, врло је важна. Међутим, данас ова врста социјалне службе нарочито је недовољна. Матере су остављене самим себи и самилости суседа, међу којима је баш најмање оних, који би разумно учинили помоћ. Због тога баш првих дана страдају многе матере и многа новорођенчад.

Установе, које сада постоје за заштиту одојчади, долазе у обзир тек доцније, пошто мати устане и дете ојача.

Кад би се ова социјална служба уредила како је овде изнето и тако јаче повезале установе које већ постоје, ова би служба била ефикаснија и кориснија, па и резултат знатно већи и бољи.

Сем тога тада би се много боље могло оценити шта у овој служби још недостаје, шта би се и где требало поправити итд.

Овако уређена социјална служба око одојчади могла би да прати развој сваког детета, све док дете зависи од матере, док је на сиси и у крилу материном.

Природно, издаци на овакву социјалну службу били би знатно већи, али би се за то морала наћи средства, јер за живу снагу Београда не смеју се жалити никакве жртве.

*

Али Београд, као велики град, у коме је сконцентрисан велики број новорођенчади и у коме су услови за њихово гајење често врло неугодни и директно штетни, а који треба да предњачи у разумном одгајивању деце и да буде углед осталим местима, мора имати социјалну службу која ће да служи не само беспомоћнима, него и свој другој одојчади без обзира на имућност и социјални положај родитеља.

А не греше у одгајивању деце само сиромашне београдске мајке. Није нехигијенски

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

стан само сиромашних родитеља. Нису упо-
слене само крајне сиромашне матере. И нису
новорођенчад нежна и осетљива само код
сиромашних матера. Према томе судбина је
новорођенчади иста, чим су прилике за њи-
хово развиће непогодне ма из кога узрока.

Данас се као и код сиромашних и у имућ-
ним кућама и код образованих матера, мајка
учи нези и васпитавању деце тек од онога
дана кад роди, кад стече дете. Она се учи
негујући дете. Тече искуства без икакве прет-
ходне спреме, на нези свога детета. На њему
прави експерименте. Је ли чудо онда што
такве матере греше и што те грешке плаћају
деца животом својим?

Још кад се узму у обзир разне предра-
суде, у неколико стидљивост младе мајке да
призна неукост и упита за савет, па затим
мешање старијих „искусних“ жена у тај ма-
терински посао, — све то још више допри-
носи рђавим поступцима у нези одојчади,
због чега она пате и у Београду у великом
броју страдају.

Због тога је и за овај период материнства
необходно да социјална служба, као јавна кому-
нална установа, а у општем интересу, пред-
узме потребне мере, сличне онима означеним
у претходном одељку. Дакле, и за образоване
матере треба основати повремених курсеве за
изучавање неге и васпитања одојчади и поуча-
вати зрелије девојке, дакле девојке које су
пред удају и које су већ самим тим у мно-
гоме заинтересоване и које ће стога озбиљно
схватити овај рад.

У овоме правцу чињени су извесни поку-
шаји. Њих је чинио Подмладак црвеног
крста оснивајући курсеве за „мале мајке“,
како су их погрешно назвали. Ови су поку-
шаји пропали, јер су вршени сувише рано,
код ученица гимназије које за такво учење
нису имале ни интереса ни смисла; оне су то
схватиле више као забаву и играчку, него ли
као озбиљан рад.

Оснивање и одржавање ових курсева био
би један врло користан и врло захвалан за-
датак општинске социјалне службе.

Сем тога велики је број матера и из имућ-
нијих кућа, које из разних узрока не могу
саме дојити своје дете, а немају толико
средстава да плаћају и издржавају дојкињу.
За исхрану деце таквих матера нужно је
имати нарочито препарирано, стерилизовано
млеко. Спремање таквог млека не може да
врши са успехом појединачна кућа; стога је
необходно да то на себе узме социјална служба,
једна нарочита социјална институција, било
добротворна, било општинска или државна.
У Београду ту службу врши од пре више го-
дина општинска установа: Завод за стерили-
зацију млека. Завод је пре две године тако
организован, да за сада задовољава најкру-
пулосније хигијенске прописе и задовољава
потребе све деце у Београду, упућене на ова-
кву исхрану, без обзира на имућност њихо-

вих родитеља. Као што је раније речено,
Завод дневно храни око 400 деце, а може
и већи број.

Допуњујући социјалну службу на заштити
одојчади у Београду у смислу како је овде
изложено, Централни уред за заштиту ма-
тера, деце и младежи одговорио би у пуној
мери својој дужности и оправдао би у пра-
вом смислу своје постојање и сав утрошак
који Општина чини за његово одржавање и
деловање.

III Заштита деце од 1—3 године

Кад дете одрасте толико да буде одби-
вено и да прохода, тада је социјална служба
извршила свој најважнији задатак: *дете је
подигнуто на ноге*. Сем тога, од овога доба
може да се обрати пажња само на дете, без
обзира на мајку, пошто дете није више не-
раздвојно од мајке. У толико је, ако се тако
може рећи, олакшано социјалној служби, јер
се опростила мајке.

Код деце овога узраста може без опасно-
сти да се изврши одабирање и категорисање
према томе: која деца могу остати и даље
поред матере, а коју треба из разних узрока
узети и сместити у дом, или колонију.

О деци, која остану уз матер, социјална
служба сад има мање бриге. Нешто повре-
мене материјалне помоћи, савет и евентуално
какав лек, довољни су за заштићену децу ове
катеорије. Све остало у погледу неге може
им пружити мати и кућа.

Али пошто су многе од ових матера рад-
нице и чиновнице, које раде ван својих кућа
и децу морају остављати на чување, социјал-
на служба дужна је да створи могућности, да
ова деца буду обезбеђена у сваком погледу
за време док су им матере на послу. То се
најбоље постиже оснивањем обданишта и за
децу од 1—3 године.

Ову децу у Београду примају сада свега
два обданишта, и то: Обданиште у ул. Вој-
воде Миленка и обданиште у Млетачкој ул.
Примају их поред одојчади, што није прак-
тично, јер су то две категорије деце, којој
су потребне различите неге и према томе раз-
личите инсталације у обданишту. Сем тога,
ова су два обданишта и недовољна и уда-
љена од крајева, у којима станује раднички
свет. Оваквих обданишта треба да има још
бар три-четири, са по 30 места и треба да
су у крајевима где живе жене раднице, да
оне не би морале децу далеко носити, те их
излагати непогодама, а себе непотребном фи-
зичком замору пре одласка на рад и после
напорног рада.

О деци, која су без матера, и о деци, која
буду после одбијања одвојена од матера из
разних узрока, Централни уред за заштиту
деце мора да узме на себе целокупну бригу.
За њихову даљу негу постоје три могућно-
сти: смештање у дом, смештање у колонију,
или давање под своје.

Давање под своје деце без матера, што често бива са децом овог узраста, најбољи је начин збрињавања. Нови родитељи, узимајући дете под своје из велике љубави према деци, дају највише гаранције да ће дете родитељски неговати и васпитавати; стога социјална заштита, сем бриге да утврди ваљан уговор и води евиденцију, нема друге бриге о таквом детету.

Овај начин збрињавања мале деце, сирочади, као најбољи, треба узети највише у обзир. Њега треба енергично пропагирати; треба чешће преко јавности згодним чланцима и белешкама обраћати пажњу на добре стране усвајања, па би се нашли добри људи без деце, који би се одважили и потражили децу за усвајање.

Овом приликом социјална служба би морала водити рачуна о томе, да даје под своје само децу потпуно сирочад; сем тога морала би водити рачуна и о пореклу детета и здравственом стању његовом и његових родитеља и предака, у колико је то могуће, због боље сигурности оних који децу узимају.

После овога начина, као препоручљиво за негу и васпитање деце, долази колонија, тј. смештање деце у породице.

За децу ове категорије (1—3 год.) у обзир долази сеоска колонија, где има добре и јевтине хране, пространих станова, ширине на сунцу и ваздуху, као најелементарнијих услова за развитак младог и нежног организма. Оваква једна колонија могла би бити у једном већем, или у два-три оближња села због вођења надзора и надгледања децјег развића.

О њима би водила бригу и надгледала их једна стручна и савесна сестра, надзорница. Она би децу редовно, а по потреби и ванредно, обилазила, мерила их, прегледала чистоћу личну и чистоћу собе, постеље, рубља, одела итд.; огледала храну, начин поступања и др. На случај болести упућивала лекару; а у случају рђавог поступања предлагала промену породице. Ова би сестра имала за дужност да изналази породице и за смештај друге деце, или премештај већ дате деце.

Тако би ова деца расла под најповољнијим околностима: у селу, на ширини, у чистом ваздуху, на сунцу, чисто држана и добро негована. И не само то, него би пажња на њихову негу учинила, да се знатно поправи и нега сопствене деце у дотичним породицама, па и у суседним кућама. То би био силан утицај и најбољи начин за поправку хигијенских прилика на селу.

Београдски дечји Централни уред већ има на расположењу две колоније, и то једну у

Београду, а другу у селу Милошевцу, којим управља Универзитетска дечја клиника. Ову прву Централни уред може искоришћавати више за одојчад, или старију децу, али за малу децу сеоска колонија је препоручљивија.

Смештање деце у дечје домове најмање је за препоруку, пошто су у оваквим домовима велика ограничења за слободно кретање деце, јер велики број тражи нарочите регуле за све поступке, а деци су те регуле највећи непријатељ. Овакве се установе касарнизирале, а деца најмање могу да трпе касарнске стеге и регуле. У колико морају да их трпе иду на њихову и физичку и моралну, па и интелектуалну, штету. Београд, сем Дома Материнског удружења, нема ни једне друге сличне установе за децу овога узраста.

Овакве су установе препоручљиве само за децу са дефектима, за децу која се тешко могу да негују у породици међу нормалном децом.

Сем тога, дечји домови су добри као репрезентативне установе. Али ни овај разлог не може да опстане, кад се имају на уму преимућства отворене заштите, заштите у породицама.

Као и код одојчади, тако и код ове мале деце (од 1—3 год.), физичка нега главни је васпитни услов. Ова деца још нису духовно толико развијена, да им треба у томе правцу обраћати велику пажњу; али су физички још врло нежна, те се на њихову исхрану и хигијенске услове мора обраћати велика пажња. Стога и обданишта, и колоније, и домови морају бити узорно уређени, нарочито у хигијенском погледу.

*

И у погледу заштите мале деце обезбеђених родитеља социјална служба би имала извесне дужности. Овој деци нису потребна обданишта ни колоније, али је, према структури Београда као великог града, потребно побринути се њима за сунце и ваздух. Наша Општина се последњих година у неколико побринула, стварајући у већим парковима одељке за забаву мале деце, где су најчешће уређени басени са песком. Једино на Калемегдану има и справа за малу децу.

Штета је што је ових оваквих игралишта само неколико, а нужно би било да их има у свима крајевима Београда, ако не у свима квартовима, нарочито у ужем реону Београда. Доцније, кад се Београд више изгради, ова ће се потреба још јаче осећати, стога је саветно побринути се за ова игралишта још сада, док има празних комплекса за њихово постављање.

(Наставиће се)

хране и материјално стање човека, тако исплетени међу собом да се не могу одвојити једно од другог. Све то ми морамо имати у виду кад изучавамо исхрану нарочито деце. Код старијих људи број дневних оброка зависи од навике да у одређено време унесу неку одређену количину хране у свој организам; код деце пак број дневних оброка зависи од васпитања. Онако исто као што се код паметне мајке сисанче доји тачно у одређено време, друге мајке задоје га кад год заплаче. У овом последњем случају, кад се расплаче дете, мајка не може знати, плаче ли оно што је гладно или због нечег другог. По свима београдским кућама, које смо ми овом приликом испитивали, имали смо прилике да видимо како дневни obroci деце нису били одређени, него да је свако дете јело „кад стигне и кад мајка има да му што год да“. По нешто за јело та су деца добијала из комшилука, нека су просила на пијаци; трећа просто крала....

Двориште радничке куће

С обзиром на то ми смо у једном случају (кућа бр. 2 из II групе) ћерку од 12 година и сина од 14 рачунали као једног одраслог. У кући бр. 3 из исте групе, троје мушке деце од 10, 8 и 1 године и троје женске од 13, 5 и 3 године рачунали у троје одраслих. Код куће бр. 9, из исте групе, сина од 15 година, фотографског ученика, рачунали смо као једног одраслог, а четворо деце од 13, 7, 6 и 3 године као двоје одраслих. Благодарећи таквоме оцењивању количине хране, које деца примају у себе, нису могле бити много објективније ни средње цифре утрошене дневне хране на једног одраслог у тим породицама. Тако на пример, у споменутих кућама израчунали смо да се у кући бр. 2 троши дневно по 1557 калорија хране на одраслог; у кући бр. 3, само 1195, а у кући бр. 9, 1800 калорија. Други критеријум суђења о томе колико су деца у тим кућама дневно уносили у себе хране, дао би друге цифре

средње количине утрошене дневне хране на одраслог.

У вези са овим, што рекосмо стоји и једно друго, много и много важније питање, а то је: у колико одговарају стварности резултати до којих смо дошли приликом ових наших испитивања. У трећој групи ми знамо да су одрасли у току нашег испитивања примали у себи од 1195 до 2742 калорија хране. Друга цифра нас не интересује, али прва је нижа од свих могућих минимума хране, потребне за опстанак неког човека. Кад би човек 24 сата само лежао, без икаквог кретања њему би било потребно најмање 1539 калорија. (За човека 163 см. висине, 60 кг. тежине и 25 година узраста). Сваки његов покрет тражи повећање тога броја дневних калорија. Као што видимо, приликом наших испитивања ми смо наишли и на београдске радничке куће, у којима се одрасли хране испод сваког физиолошког минимума. Али пре него што тај наш налаз просто објаснимо тренутним немањем и бедом морали би бити начисто и с неким другим питањима. Осим једне циганске породице, (из III групе) ми нисмо наишли на кућу у којој се буквално гладује. Наша су се испитивања вршила у јесен, и свако је од њих могао још по нешто да заради. Тако да можемо слободно рећи, да овакав начин исхране, какав смо ми имали прилике да видимо код ових кућа није случајан, него чак за те куће, може бити и — нормалан. Да ли је онда нормално, а то ће рећи физиолошки, да један одрасли прима у себи дневно само по 1195 калорија хране?

Овакав један закључак противи се свима експериментално - лабораторним резултатима вршеним на животињама и људима. Да би му се могло поверовати потребно би било испунити ове захтеве:

1. Потребно је бити уверен, да се је у дневник уносило све што се у кући (и изван куће!) поједе.

2. Потребно је наћи тачан критеријум какву количину хране унесе у себи свакодневно деца у одношају према одраслим и

3. Доказати, да количина хране, коју дневно чланови породице куће, која се испитује, унесе у себи, не утиче на њихово здравље у смислу слабљења. А то ће рећи: да код те породице нема никаквих клиничких симптома хроничког гладовања.

Пошто ми та три захтева, приликом ових испитивања нисмо могли да испунимо, наши резултати имају више услован значај. Али то што се није овом приликом урадило учиниће се другом, јер се ова испитивања продужују и даље код породица београдских радника.

Благодарећи томе што су се наша испитивања вршила свршетком лета и у почетку јесени, (1933 године), када је на пијаци било много свежег поврћа, зелени и воћа, питање о витаминима није узимано у обзир, њих су

без сумње све ове породице имале релативно у довољној мери.

Али то нису једини извори погрешака у испитивањима ове врсте. Има и других. На пример, ми записујемо да је једног дана утрошено 1 кгр. хлеба, 2000 калорија. Ту може бити неколико грешака. Прва је, да ли је тај хлеб приликом сагоревања у организму достигао 2000 калорија топлоте. Калоричну вредност хране ми смо оцењивали по: *Kestner u. Knipping: Die Ernährung des Menschen*, II. auflage. Springer 1926 и по *Bames E.: Lebensmittel-Lexikon. Neumann. 1933*. Међутим зна се, да врста пшенице, количина воде, начин печења могу утицати на калоричну вредност хлеба. Осим тога, 2000 калорија даје цело кило хлеба. Ми нисмо могли контролисати колико се хлеба приликом сечења и једења измрвило, и да ли су остајали парчићи и колико. Исто је тако било и с месом. Месо се обично (ако није купљено исецкано) продаје с костима, које нисмо никад мерили. (Кад би то чинили онемогућили би наше испитивање). Осим тога, калориска вредност меса зависи и од тога да ли је дебело или мршава. Тако на пример: 1 кгр. много дебеле говеђине даје 3000 калорија, таква иста количина говеђине средње дебљине даје само 1500 калорија, а мршава говеђина само 1150! У таквим приликама морали смо заједно са домаћицом да проценимо од прилике колико је месо дебело. У неким се кућама сваког дана пила црна кафа, турска, у другим није. У кафу се меће шећер, који ми нисмо узимали у обзир.

1. Пет породица.

Заједничко је код ових породица, што све оне „културније” и боље живе од осталих изучених у овој студији. (По занимању имамо: 1 берберског радника, 2 зидарска квалификована радника, 1 књиговезачког радника, 1 радницу у штампарији.

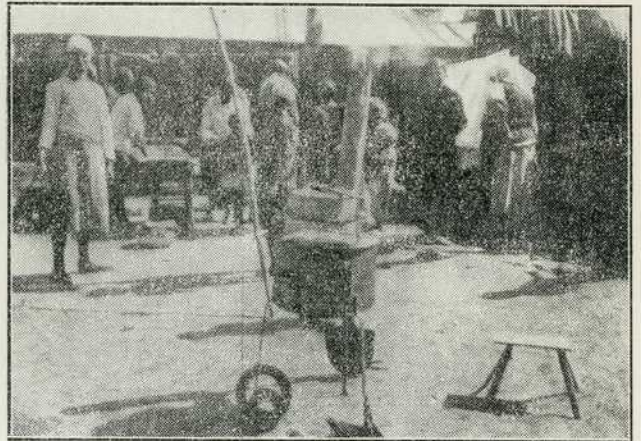
По дужини наших испитивања имамо: 20, 30, 31, 32 и 41 дан.

Кућа бр. 1 — Муж 28 год., по занимању берберски радник, род. из В. Кикинде. Жена је две године млађа од мужа, родом је из Вршца, ради кућевне послове. Венчали су се пре 5 година. Имају мушко дете старо 4 год. Жена је до сада имала 4 побачаја, три намерног. Због намерних побачаја два пут је лежала у болници. После последњег побачаја имала је јако крварење, које по мало и сад траје. Муж има стално посла. Плату има 700 динара месечно. Али су много важнији бакшиши, који добија на раду. „За храну муж даје колико кад има — прича жена. — То зависи од бакшиша, који просечно износи 6—7 динара дневно”. Празником је већи, обичним даном мањи. Плата и бакшиш износе око 950 динара месечно. Од тога за стан плаћају 160 динара, у касу за штедњу дају по 100 динара месечно, остало се троши за храну и друге потребе. У касу

улаже сваког месеца „због припрема за евентуално отварање радње”. За последње време у кућу ништа није набављено од ствари.

Станује у Јатаган мали. Заузимају само једну собу, која им у исто време служи и као кујна. Запремина је те собе 36 куб. мет. (дужина и ширина по 3 мет. и висина 4 метра). Патос је дрвен. Има само један прозор окренут к истоку, дужине и ширине по 1,70 мет. Соба је сува. У њој од намештаја има: 1 кревет велики, у коме спавају муж и жена и 1 кревет мали у коме спава дете, 1 сто и 2 столице. Кува се на маломе штедњаку. Осветљење: пелтролеумска лампа. У том стану станују од 1930. Пре тога су становали на Пашином брду и тамо су плаћали кирију 400 динара месечно.

Мужа интересује: спорт, позориште, „али воли само наше комаде”, балет и опере га не интересују. У кафану иде врло ретко, само на пиво, вино не пије „ради стомака”. Из

Прање веша у дворишту радничке куће

радње се кући враћа око 8.30, кад је нека утакмица онда доцније. жена ретко излази из куће, једино кад иде на пијац. По неки пут оде у Карађорђевог парк, који је врло близу до куће у којој станују. Устаје у 6 до 6.30, а лежу у вече око 9.30—10 сати.

Једу три пут дневно. У јутру доручкују сви троје пола литра млека. Кува се само једанпут дневно и то за ручак. Вечера се остатак од ручка. Месечно троше по 1½ кгр. соли, што износи по ½ на свакога у кући. Дрва купују сваког дана по 2 динара.

24-VI Субота.* Грашак без меса, зелена салата, ½ л. млека (300) 1.50; 1½ кгр. грашка (900) 3; салате 1; 125 гр. масти (1150) 2; 1 кгр. хлеба (2000) 3.50. Укупно 4350 кал., 11 динара.

25-VI Недеља. Пржен кромпир с похованом јагњетином, салата од парадајза. ½ л. млека (300) 1.50; ½ кгр. меса јагњећег (675) 5; 2 кгр. кромпира (1200) 3; ¼ кгр. парадајза (80) 2; ½ кгр. трешања (200) 2; 1 кгр. хлеба (2000) 3.50; ¼ лит. пива (25) 4. Укупно 4480 кал., 21 динар.

* Цифре у загради значе број калорија, а цифре без заграде цену у динарима.

26-VI Понедељак. Кисела чорба од кромпира и парадајза без меса. $\frac{1}{2}$ лит. млека (300) 1.50; $1\frac{1}{2}$ кгр. кромпира (900) 3; 125 гр. масти (1150) 2; зелени 1; 1 кгр. хлеба (2000) 3.50. Укупно 4350 кал., 11 динара.

27-VI Уторак. Резанци са маком. $\frac{1}{2}$ лит. млека (300) 1.50; 1 кгр. брашна (3000) 4; мака 2.50; 3 јајета (225) 1.50; $\frac{1}{4}$ кгр. масти (2300) 3.50; 200 гр. шећера (780) 3; 1 кгр. хлеба (2000) 3.50. Укупно 8605 кал., 19.50 динара.

28-VI Среда. Пасуљ са шницлом. $\frac{1}{2}$ лит. млека (300) 1.50; $\frac{1}{2}$ кгр. свињског меса (1275) 7; 1 кгр. пасуља (2600) 2; лука 2; паприке 1; мирођије 0.50; 1 хлеб (2000) 3.50. Укупно 6175 кал., 17.50 динара.

29-VI Четвртак. Боранија на масти, салата, воће. $\frac{1}{2}$ лит. млека (300) 1.50; 1 кгр. бораније (600) 2; $\frac{1}{2}$ кгр. кромпира (300) 1; $\frac{1}{2}$ кгр. парадајза (80) 2; $\frac{1}{2}$ кгр. трешања (200) 2; 100 гр. киселог млека (60) 1; 1 хлеб (2000) 3.50. Укупно 3540 кал., 13 динара.

30-VI Петак. Паприкаш од младог кромпира, без меса. $\frac{1}{2}$ лит. млека (300) 1.50; 2 кгр. кромпира (1200) 2; $\frac{1}{4}$ кгр. масти (2300) 3.50; 1 хлеб (2000) 3.50. Укупно 5800 кал., 10.50 динара.

1-VII Субота. Динстован грашак са свињском шницлом, сланине, воће. $\frac{1}{2}$ лит. млека (300) 1.50; $\frac{1}{2}$ кгр. свињског меса (1300) 7.50; $\frac{1}{2}$ кгр. грашка

радајза. $\frac{1}{2}$ лет. млека (300) 1.50; 1 кгр. пасуља (2800) 2.50; 300 гр. свињског меса (800) 4.50; 250 гр. масти (2300) 3.50; 1 кгр. парадајза (160) 3; 1 кгр. хлеба (2000) 3.50. Укупно 8160 кал., 18.50 динара.

8-VII Субота. Кромпир с месом. 1 лит. млека (600) 3; 1 кгр. кромпира (600) 1.50; $\frac{1}{2}$ кгр. меса говеђег (700) 6; 1 кгр. хлеба (2000) 3.50. Укупно 3900 кал., 14 динара.

9-VII Недеља. Боранија с месом. $\frac{1}{2}$ лит. млека (300) 1.50; 1 кгр. бораније (600) 2.50; 250 гр. масти (2300) 3.50; 1 кгр. меса говеђег (1200) 10; 1 кгр. хлеба (2000) 3.50. Укупно 6400 кал., 21. динар.

10-VII Понедељак. Чорба од парадајза с пиринчем. $\frac{1}{2}$ лит. млека (300) 1.50; 1 кгр. парадајза (160) 3; 250 гр. пиринча (800) 2; 1 кгр. хлеба (2000) 3.50. Укупно 3260 кал., 10 динара.

15-VII Субота. Паприкаш од кромпира с пилећим месом, салата од парадајза. $\frac{1}{2}$ лит. млека (300) 1.50; 1 пиле (400 гр.) (300) 7.50; 1 кгр. кромпира (600) 1; $\frac{1}{2}$ кгр. парадајза (80) 2; 250 гр. масти (2300) 3.50; лука 1; 1 кгр. хлеба (2000) 3.50. Укупно 5580 кал., 20 динара.

16-VII Недеља. Пилећа чорба, поховано пилеће месо, салата од парадајза. $\frac{1}{2}$ лит. млека (300) 1.50; 1 пиле (400 гр.) (300) 7.50; 250 гр. масти (2300) 3.50; 2 јајета (150) 1; 1 кгр. хлеба (2000) 3.50. Укупно 5050 кал., 17 динара.

17-VII Понедељак. Боранија без меса, сланине. $\frac{1}{2}$ лит. млека (300) 1.50; 2 кгр. бораније (1200) 2; 75 гр. сланине (у вече) (580) 2; 1 кгр. хлеба (2000) 3.50. Укупно 4080 кал., 9 динара

18-VII Уторак. Резанци са шећером и маком. $\frac{1}{2}$ лит. млека (300) 1.50; $\frac{3}{4}$ кгр. белог брашна (2200) 3; 3 ком. јаја (225) 1.50; 100 гр. шећера (390) 1.50; 200 гр. мака (1072) 2; 1 кгр. хлеба (2000) 3.50. Укупно 6187 кал., 13 динара.

19-VII Среда. Боранија без меса, салата од парадајза. 2 кгр. бораније (1200) 2; $\frac{1}{2}$ лит. млека (300) 1.50; $\frac{1}{4}$ кгр. масти (2300) 3.50; $\frac{1}{2}$ кгр. парадајза (80) 2; лук 1; 1 кгр. хлеба (2000) 3.50. Укупно 5880 кал., 13.50 динара.

20-VII Четвртак. Пржени кромпир, шницле, салата од краставаца. $\frac{1}{2}$ лит. млека (300) 1.50; $1\frac{1}{2}$ кгр. кромпира (900) 1.50; $\frac{1}{4}$ кгр. свињског меса (800) 4; 3 краставаца 1; 125 гр. масти (1150) 1.75; 60 гр. зејтина (550) 1; 1 кгр. хлеба (2000) 3. Укупно 5700 кал. 13.75 динара.

21-VII Петак. Пасуљ са сувим месом, салата од парадајза. 1 кгр. пасуља (2600) 2; 70 гр. сува меса (100) 2; $\frac{1}{2}$ кгр. парадајза (80) 2; 1 кгр. кајсија (250) 4; 1 кгр. хлеба (2000) 3; $\frac{1}{2}$ лит. млека (300) 1.50; 125 гр. масти (1150) 1.75. Укупно 6480 кал. 16.25 динара.

22-VII Субота. Паприкаш с месом од кромпира; салата од парадајза. $\frac{1}{2}$ лит. млека (300) 1.50; 1 кгр. кромпира (600) 1.50; $\frac{1}{2}$ кгр. телећег меса (600) 3; 125 гр. масти (1150) 1.75; $\frac{1}{2}$ кгр. лука 0.50; паприке 0.50; 1 кгр. хлеба (2000) 3. Укупно 4650 кал., 11.75 д.

23-VII Недеља. Пуњене паприке. $\frac{1}{2}$ лит. млека (300) 1.50; 12 ком. паприка 2; 1 кгр. парадајза (160) 3; 100 гр. пиринча (320) 1; 100 гр. исецканог говеђег меса (300) 2.50; 125 гр. масти (1150) 1.75; бибера 0.50; фашна 0.50; 1 кгр. хлеба (2000) 3. Укупно 4230 кал., 15.75 динара.

24-VII Понедељак. Сладак купус без меса. $\frac{1}{2}$ л. млека (300) 1.50; 2 кгр. купуса (480) 3; 1 кгр. парадајза (160) 3; 125 гр. масти (1150) 1.75; фашне 0.50; 1 кгр. хлеба (2000) 3. Укупно 4090 кал., 12.75 динара.

25-VII Уторак. Бурија без меса на зејтину. $\frac{1}{2}$ лит. млека (300) 1.50; $1\frac{1}{2}$ кгр. бораније (900) 1.50; $\frac{1}{2}$ кгр. парадајза (80) 1; 125 гр. зејтина (1150) 2; 1 кгр. лука 1; паприке 2; $1\frac{1}{2}$ кгр. хлеба (3000) 4.50; $\frac{1}{2}$ кгр. крушака (200) 1.50; 200 гр. брашна (600) 1. Укупно 6230 кал., 16 динара.

26-VII Среда. Говеђе шницле. 1 кгр. говеђег меса (1500) 9; $\frac{1}{4}$ кгр. лука 0.25; салата 1; $\frac{1}{2}$ лит. млека

Ручак у дворишту

(300) 2; 100 гр. сланине (780) 3; лука 1; зелене паприке 1; $\frac{1}{2}$ кгр. трешања (200) 2; 1 кгр. хлеба (2000) 3.50. Укупно 4880 кал., 21.50 динара.

2-VII Недеља. Поховано пиле и парадајз салата. $\frac{1}{2}$ лит. млека (300) 1.50; 1 пиле (700 гр.), (500) 10; презле (300) 1; $\frac{1}{4}$ кгр. масти (2300) 3.50; 2 јајета (150) 1; паприке 2; $\frac{1}{2}$ кгр. парадајза (80) 2.50; 1 кгр. хлеба (2000) 3.50. Укупно 5630 кал., 25 динара.

3-VII Понедељак. Боранија без меса, воће. $\frac{1}{2}$ л. млека (300) 1.50; 1 кгр. бораније (600) 2; 1 кгр. кромпира (600) 1; 1 кгр. трешања (400) 2.50; 1 кгр. хлеба (2000) 3.50. Укупно 3900 кал., 10.50 динара.

4-VII Уторак. Паприкаш од кромпира с парадајзом, с месом, воће. $\frac{1}{2}$ лит. млека (300) 1.50; $\frac{1}{4}$ кгр. меса говеђег (700) 6.50; 1 кгр. кромпира (600) 1.50; $\frac{3}{4}$ кгр. парадајза (120) 3; паприке 1; $\frac{1}{4}$ кгр. масти (2300) 3.50; $\frac{1}{2}$ кгр. трешања (360) 3; 1 кгр. хлеба (2000) 3.50. Укупно 6380 кал., 23.50 динара.

5-VII Среда. Пасуљ са шницлом. $\frac{1}{2}$ лит. млека (300) 1.50; $\frac{1}{4}$ кгр. свињског меса (700) 4; $\frac{1}{2}$ кгр. пасуља (1300) 2; 1 кгр. хлеба (2000) 3.50. Укупно 4300 кал., 11 динара.

6-VII Четвртак. Кромпир без меса. $\frac{1}{2}$ лит. млека (300) 1.50; 1 кгр. кромпира (600) 1.50; 200 гр. киселог млека (120) 2; 1 кгр. брашна (3000) 4; 2 јајета (150) 1; 1 кгр. хлеба (2000) 3.50. Укупно 6170 кал., 13.50 дин.

7-VII Петак. Пасуљ са шницлом, салата од па-

(300) 1.50; 1 кгр. хлеба (2000) 3. Укупно 3800 кал., 14.75 динара.

27-VIII Четвртак. Пасуљ са сланином. $\frac{1}{2}$ лит. млека (300) 1.50; 200 гр. сланине (1800) 3; 60 гр. масти (550) 1; алеве паприке 0.50; $1\frac{1}{4}$ кгр. хлеба (3000) 4.50. Укупно 5650 кал., 10.50 динара.

Као што се из таблице види, за 30 дана ова кућа потрошила је 207.887 калорија хране у вредности 456 динара. Или просечно дневно по 6927 калорија, за које се издавало по 15.20 динара. У кући је било њих троје: двоје одраслих и једно дете од 4 године. Ако горње цифре калорија и потрошеног новца поделимо на три дела, добијамо по 2309 калорија на свакога и по 5,06 динара дневно. Али четиригодишње дете зацело није јело хлеба и меса као одрасли, и зато на одрасле долази већи број калорија.

Сад погледајмо на одношаје потрошеног новца за храну према заради и осталим трошковима ове куће. Зарада за месец дана износила је око 950 динара. За храну (по 2309 калорија дневно) издато је 456 динара, што износи половину месечне зараде. Стан је био јефтин, али разум се, рђав: 160 динара.

Тако да буџет изгледа од прилике овако: приход 950 дин. месечно.

Расходи:	за храну	456 динара
	за стан	160 „
	у штедњу	100 „
	Свега	716 динара

234 динара остају им за одело и остале трошкове.

Насеобина „Јатаган-Мала“ сматра се као неки дивљи израштај на планско уређење Београда. С гледишта хигијене станови те мале већином су испод сваке критике. Пре тога ова породица становала је на Пашином брду. Тамо је за стан плаћала 400 динара месечно. Ако су се тада хранили као сад што се хране, они су издавали само за стан и храну по 856 динара месечно. Ако су и онда зарађивали као и данас — 950 динара месечно, њима је остајало на све друге потребе само по 94 динара месечно.

Кућа бр. 2. — Муж је стар 41 годину, по занимању зидар. За време испитивања неко време радио је у Топчидеру на једној грађевини. Родом је из Чонопља, Сомборски срез. Жена је стара 32 године, из истог села. Доселили су се у Београд 1926 године. Имају троје деце. Најстарије, син од 14 година свршио 4 разреда основне школе и 1 грађанске у Сомбору. Он би желео да учи за механичара, али не може да добије место. Био је неко време на занату, па је изгубио место после боловања и операције од слепог црева. Сад иде с оцем и ради у Топчидеру. Девојчица, 12 година, ове године завршила је с одликом четврти разред основне школе. Сад је због слабога здравља, малокрвности, одређена од школе да иде на море. Треће дете, девојчица од 11 година, иде у основну школу. И млађа девојчица добила је од Црве-

ног крста да иде на море, због малокрвности. Кад немају школе оба су женска детета код куће. Старија кроји и шије лутки хаљине, „много воли да буде кројачица“. А млађа се игра по дворишту с другом децом.

Станују у Штросмајеровој улици. Имају свега собу и кујну. Соба има ове размере: дужина 4 мет., ширина 3 мет., и висина $2\frac{1}{2}$ мет. Свега 30 куб. мет. Прозор има: 80 и 100 см. Кујна: дужина 4,5 мет., ширина 4 мет. и висина 2,5 мет. Патос је дрвен. Имају 4 кревета, астал и столице. Отац и мати спавају у једном кревету, а деца, свако има засебан кревет. За последњу годину од одела ништа нису куповали. Од 19-VI и за све време наших испитивања домаћин је радио. Дотле је био дуго беспослен. Отац је зарађивао по 30 динара дневно, а син је понекад помагао оцу и зарађивао по 10—15 динара дневно. Радно време од 6 сати ујутру до 6 у вече, са паузом од једног сата у подне. Жена је пазичућа куће у којој станују, има 300 дин. ме-

Унутрашњост једне радничке куће

сечно. За стан плаћају 450 динара месечно.

Муж пуши. Кад ради попуши за 2 динара цигарета, кад неради по 4 динара дневно.

Устају у 5 сати ујутру. Муж доручкује и одмах иде на посао. Празником сви устају у 7 сати. Домаћин после доручка празником иде у кафану, остаје тамо до подне. Од 1 до 4 сата спава. Затим опет иде у кафану и тамо остаје до 8 сати. Лежу да спавају у $8\frac{1}{2}$ сати сваке вечери. У биоскоп и позориште не иду.

За време нашег испитивања увек је по једно женско дете осуштено. Прво је старија ћерчица била на мору, па онда млађа.

22-VI Четвртак. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: кисело млеко, 1 хлеб. Вечера: паприкаш од кромпира без меса, 1 хлеб. 1 лит млека (600) 2; $\frac{1}{2}$ кгр. киселог млека (300) 3; 125 гр. масти (1150) 2; 1 кгр. кромпира (600) 2; 3 хлеба (6000) 6. Укупно 8650 кал., 15 динара.

23-IV Петак. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: кисело млеко, 1 хлеб. Вечера: запржена чорба с ноклицима, 1 хлеб. 1 лит. млека (600) 2; $\frac{1}{2}$ кгр. киселог млека (300) 3; $\frac{1}{2}$ кгр. белог брашна (1500) 4; 2 јаја (150) 1; 3 кгр. хлеба (6000) 6. Укупно 8550 калорија, 16 динара.

24-VI Субота. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: пржен кромпир без меса, 1 хлеб. Вечера: исто. 1 лит. млека (600) 2; 2 кгр. кромпира (120) 4; 3 кгр. хлеба (6000) 6; 125 гр. масти (1150) 2. Укупно 7870 калорија, 14 динара.

25-VI Недеља. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: супа говеђа с резанцима, воће, 1 хлеб. Вечера: кромпир са свињским месом, салата; 1 лит. млека (600) 2; ½ кгр. говеђине (750) 4; 1½ кромпира (900) 3; ½ кгр. свињског меса (1250) 6; 1 јаје (75) 0.50; ½ кгр. брашна (1500) 1.50 2 хлеба (4000) 6; ½ кгр. трешања 1.50. Укупно 10,075 кал., 24.50 динара.

26-VI Понедељак. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: кисело млеко, 1 хлеб. Вечера: пржен лук са сланином, 1 хлеб. ½ лит. млека (300) 1; ½ лит. кисела млека (300) 4; црног лука 0.50; 125 гр. масти (1150) 2; 200 гр. сланине (1500) 4; 3 хлеба (6000) 6. Муж је за ручак јео сланине. Укупно 9250 кал., 17.50 дин.

27-VI Уторак. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: грашак без меса, 1 хлеб. Вечера: боранија, 1 хлеб. 1 лит. млека (600) 2; ½ кгр. грашка (300) 0.50; 125 гр. масти (1150) 2; 1 кгр. бораније (600) 2; 3 хлеба (6000) 6. Укупно 8650 кал., 12.50 динара.

28-VI Среда. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: кисело млеко, 1 хлеб. Вечера: боранија, 1 хлеб. 1 лит.

125 гр. масти (1150) 2; 3 кгр. хлеба (6000) 6. Укупно 13890 кал., 20.50 динара.

4-VII Уторак. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: грашак, паланчице, 1 хлеб. Вечера: остатак од ручка. 1½ лит. млека (900) 3; ¾ кгр. брашна (2250) 2.25; 3 ком. јаја (225) 1.25; 125 гр. шећера (490) 2; 1 кгр. вишње 2; 3 кгр. хлеба (600) 6. Укупно 9865 калорија, 15.50 динара.

5-VII Среда. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: боранија, 1 хлеб. Вечера: остатак од ручка, 1 хлеб. 1 лит. млека (600) 2; 2 кгр. бораније (900) 2; 125 гр. масти (1150) 2; 3 хлеба (6000) 6. Укупно 8650 кал., 12 динара.

6-VII Четвртак. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак и вечера: резанци с маком, 2 хлеба. 1½ кгр. брашна (4500) 6; ¼ кгр. мака (1340) 5; 2 јаја (150) 1; 3 хлеба (6000) 6. Укупно 11990 кал., 18 динара.

7-VII Петак. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: пасуљ, 1 хлеб. Вечера: остатак од ручка, 1 хлеб. 1 лит. млека (600) 2; ½ кгр. пасуља (1500) 2; 3 кгр. хлеба (6000) 6; 125 гр. масти (1150) 2. Укупно 9050 кал., 12 динара.

8-VII Субота. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: боранија, 1 хлеб. Вечера: исто. 1 лит. млека (600) 2.50; 1½ кгр. бораније (900) 1.50; 125 гр. масти (1150) 2; 3 хлеба (6000) 6. Укупно 8650 кал., 11.50 динара.

9-VII Недеља. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: говеђа супа, пуњене тиквице, 1 хлеб. Вечера: остатак од ручка. 1 хлеб. 3 кгр. хлеба (6000) 6; 1 лит. млека (600) 2; ½ кгр. говеђег меса (600) 3; 1½ кгр. тиквица (450) 3; зелени 1; 1 јаје (75) 0.50; ½ кгр. брашна, (резанци за супу) (1500) 2. Укупно 9225 кал., 19.50 динара.

10-VII Понедељак. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: паприкаш од кромпира, 1 хлеб. Вечера: исто. 1 лит. млека (600) 2; 1½ кгр. кромпира (900) 1.50; паприке 3; 3 хлеба (6000) 6; 125 гр. масти (1150) 2. Укупно 8650 кал., 14.50 динара.

11-VII Уторак. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: цушпајз од бундеве, 1 хлеб. Вечера: исто. 1 лит. млека (600) 2; 2 кгр. бундеве (640) 4; 3 хлеба (6000) 6. Укупно 7240 кал., 12 динара.

12-VII Среда. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: Резанци са сиром, 1 хлеб. Вечера: остатак од ручка и кисела млека; 1 хлеб. 1 лит. млека (600) 2; ½ лит. кисела млека (300) 4; 1½ кгр. брашна (4500) 6; ½ кгр. сира (1000) 4; 3 хлеба (6000) 6; 125 гр. масти (1150) 2. Укупно 13.550 кал., 24 динара.

13-VII Четвртак. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: пасуљ, 1 хлеб. Вечера: исто. 1 лит. млека (600) 2; ¾ кгр. пасуља (2000) 1.75; 3 хлеба (6000) 6. Укупно 8600 кал.; 9.75 динара.

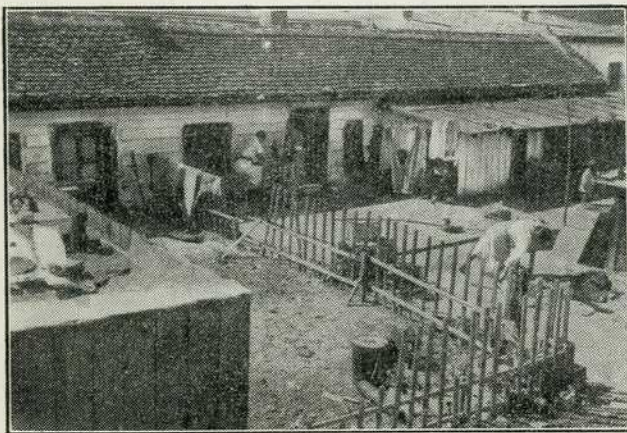
14-VII Петак. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: бундева с киселим млеком, 1 хлеб. Вечера: исто. 1 лит. млека (600) 6; 2 кгр. бундеве (640) 1.50; 250 гр. киселог млека (150) 2; 3 хлеба (6000) 6; 125 гр. масти (1150) 2. Укупно 8540 кал., 17.50 динара.

15-VII Субота. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: паприкаш од кромпира, 1 хлеб. Вечера: остатак од ручка, 1 хлеб. 1 лит. млека (600) 2; ½ кгр. отпадака од свињског меса (1250) 4; 3 хлеба (6000) 6. Укупно 7850 кал., 12 динара.

16-VII Недеља. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: пиле с бундевом, воће, 1 хлеб. Вечера: исто, 1 хлеб. 125 гр. масти (1150) 2; 1 лит. млека (600) 2; 2 кгр. бундеве (640) 2; ½ кгр. пилећег меса (320) 8.50; ½ кгр. крушке (100) 1.50; 3 хлеба (6000) 6. Укупно 8810 кал., 22 динара.

17-VII Понедељак. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: грашак, 1 хлеб. Вечера: исто, 1 хлеб. 1 лит. млека (600) 2; 1 кгр. грашка (600) 1.50; 3 хлеба (6000) 6; 125 гр. масти (1150) 2. Укупно 8950 кал., 11.50 динара.

18-VII Уторак. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: боранија, 1 хлеб. Вечера: исто, 1 хлеб. 1 лит. млека (600) 2; 1½ кгр. бораније (900) 1.50; 3 хлеба (6000) 6; 125 гр. масти (1150) 2. Укупно 8650 кал., 11.50 динара.

Двориште радничке куће

млека (600) 2; ½ лит. кисела млека (300) 3; 1 кгр. бораније (600) 2; 3 хлеба (6000) 6. Укупно 7500 кал., 13 динара.

29-VI Четвртак. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: пржен хлеб на масти, 1 хлеб. Вечера: резанци, 1 хлеб. 1 лит. млека (600) 2; 125 гр. масти (1150) 2; 1 кгр. брашна (3000) 4; 2 јаја (150) 1; 3 хлеба (6000) 6. Укупно 10.900 кал. 15 динара.

30-VI Петак. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: пржен кромпир, 1 хлеб. Вечера: остатак од ручка и по једно кувано јаје, 1 хлеб. 1 лит. млека (600) 2; 2 кгр. кромпира (1200) 2; 5 јаја (375) 2.50; 3 кгр. хлеба (6000) 6. Укупно 8175 кал., 12.50 динара.

1-VII Субота. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: пасуљ, 1 хлеб. Вечера: остатак од ручка, 1 хлеб. 1 лит. млека (600) 2; ½ кгр. пасуља (1500) 2; 3 кгр. хлеба (6000) 6; 125 гр. масти (1150) 2. Укупно 9150 кал., 12 динара.

2-VII Недеља. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: боранија с месом, 1 хлеб. Вечера: остатак од ручка, 1 хлеб. 1 лит. млека (600) 2; 2 кгр. бораније (5800) 4; ½ кгр. свињског меса (1530) 6; 3 кгр. хлеба (6000) 6. Укупно 13930 кал., 18 динара.

3-VII Понедељак. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: пржен кромпир, 1 хлеб. Вечера: резанци са сиром, 1 хлеб. 1 лит. млека (600) 2; 1 кгр. кромпира (600) 2; 1½ кгр. брашна (4500) 4.50; ½ кгр. сира (1040) 4;

19-VII Среда. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: пасуљ, 1 хлеб. Вечера: исто, 1 хлеб. 1 лит. млека (600) 2; 1 кгр. пасуља (2600) 3; 3 хлеба (6000) 6. Укупно 9200 кал., 11 динара.

20-VII Четвртак. Доручак: млеко и 1 хлеб. Ручак: пржен кромпир и 1 хлеб. Вечера: сланина и 1 хлеб. 1 лит. млека (600) 2; 2 кгр. кромпира (1200) 3; ¼ кгр. сланине (195) 4.50; 3 хлеба (6000) 6; 125 гр. масти (1150) 2. Укупно 9145 кал., 17.50 динара.

21-VII Петак. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: боранија с киселим млеком, 1 хлеб. Вечера: исто. 1 лит. млека (600) 2; 2 кгр. бораније (1200) 2; ¼ кгр. кисела млека (300) 3; 3 хлеба (6000) 6. Укупно 8100 кал., 13 динара.

22-VII Субота. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: паприкаш од кромпира без меса, 1 хлеб. Вечера: исто. 1 лит. млека (600) 2; 1 кгр. кромпира (600) 1.50; лука 1; 3 хлеба (6000) 6; 125 гр. масти (1150) 2. Укупно 8350 кал., 12.50 динара.

23-VII Недеља. Доручак: млеко, путера, 1 хлеб. Ручак: супа од говедине, бундева, 1 хлеб. Вечера: исто. 1 лит. млека (600) 2; 50 гр. путера (390) 1.50; ½ кгр. говедине (600) 3; 1 кгр. бундеве 1.50; 1 зелен 1; ½ кгр. брашна за резанце (1500) 2; 2 јаја (150) 1; 3 хлеба (6000) 6. Укупно 9240 кал., 18 динара.

24-VII Понедељак. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: боранија, 1 хлеб. Вечера: исто. 1 лит. млека (600) 2; 1 кгр. бораније (600) 2; 3 хлеба (6000) 6; 125 гр. масти (1150) 2. Укупно 8350 кал., 12 динара.

25-VII Уторак. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: хлеба, 1 хлеб. Вечера: хлеба, 1 хлеб. 1 лит. млека (600) 2; 3 кгр. хлеба (6000) 6. Укупно 6600 кал., 8 динара.

30-VII Недеља. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: ђувеч, 1 хлеб. Вечера: исто. 1 лит. млека (600) 2; ½ кгр. свињског меса (1250) 7; 1 кгр. парадајза (160) 3; 1 кгр. црног лука 0.75; 150 гр. пиринча (480) 1; ½ кгр. кромпира (300) 0.75; 3 хлеба (6000) 6. Укупно 8790 кал., 20.50 динара.

31-VII Понедељак. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: кисело млеко, 1 хлеб. Вечера: 4 кувана јаја, 1 хлеб. 1 лит. млека (600) 2; ½ кгр. киселог млека (300) 3; 4 јаја (300) 2; 3 хлеба (6000) 6; 125 гр. масти (1150) 2. Укупно 8350 кал., 15 динара.

1-VIII Уторак. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: чорба од парадајза с ноклицама, ђувеч, 1 хлеб. Вечера: исто. 1 лит. млека (600) 2; ½ кгр. свињског меса (1250) 7; 1 кгр. парадајза (160) 3; 1 кгр. кромпира (600) 1.50; 150 гр. пиринча (480) 1; ½ кгр. лука 0.50; 250 гр. брашна за ноклице (750) 1; 1 јаје (75) 0.50; 3 хлеба (6000) 6. Укупно 9915 кал., 22.50 динара.

2-VIII Среда. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: пасуљ, 1 хлеб. Вечера: исто. 1 лит. млека (600) 2; ½ кгр. пасуља (1300) 1; ¼ кгр. брашна за запршку (750) 1; зелени 1; 3 хлеба (6000) 6; 125 гр. масти (1150) 2. Укупно 9800 кал., 13 динара.

3-VIII Четвртак. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: пржен кромпир. Вечера: исто. 1 лит. млека (600) 2; 2 кгр. кромпира (1200) 2; 3 хлеба (6000) 6. Укупно 7800 кал., 10 динара.

4-VIII Петак. Доручак: млеко, 1 хлеб. Ручак: резанци с кромпиром, 1 хлеб. Вечера: исто. 1 лит. млека (600) 2; 1 кгр. кромпира (600) 1; 1½ кгр. брашна (4500) 6.75; 2 јаја (150) 1; 3 кгр. хлеба (6000) 6; 125 гр. масти (1150) 2. Укупно 13.000 кал., 18.75 динара.

5-VIII Субота. Доручак: млеко 1 хлеб. Ручак: пржен кромпир, салата од парадајза, 1 хлеб. Вечера: сланина, 1 хлеб. 1 лит. млека (600) 2; 1 кгр. кромпира (600) 1; ½ кгр. парадајза (80) 1; ½ кгр. црног лука 1; 4 паприке 0.50; 3 хлеба (6000) 6. Укупно 7280 кал., 11.50 динара.

Као што се из наше таблице види за 41 дан, колико смо укупно водили записивања, ова кућа је потрошила 379.680 калорија хране

у вредности 613 динара. Или просечно, она је трошила по 9262 калорија, у вредности од 23 динара дневно. Или, ако ове последње цифре, колико се калорија сваког дана трошило и колико је новаца за њих било издавано, — поделимо са 4, (отац, мајка и двоје деце, треће за то време није било код куће) онда имамо да је сваки члан ове породице, одрасли и деца трошио по 2315 калорија дневно, а за сваког се члана дневно издавало по 3,73 динара само за храну.

Сад да видимо колико је њима било потребно калорија:

Отац има 167 см. висине, 63,5 кгр. тежине, стар 41 годину. Ради тежак зидарски посао по 11 сати дневно. Њему је потребно најмање по 3600 калорија дневно.

Маги 32 године стара, 146 см. висине, 61,5 кгр. тежине, радила је посао у кући и као пазикућа. Њој је било потребно најмање 2400 калорија дневно.

Унутрашњост куће

Сину 14 година, 145 см. висине, 35,5 кгр. тежине. Њему је било потребно по 2500 калорија кад не ради на грађевине, а кад ради сигурно много више.

Млађа ћерка 11 година, 129 см. висине, 25,5 кгр. тежине. И њој би било потребно најмање 1800 калорија.

Према овоме рачуну овој је кући требало за 4 душе најмање по 10.300 калорија дневно, (кад старији син не ради на грађевини). У ствари она је трошила свега 9163. Или 1000 калорија мање из дана у дан.

Али је још жалосније што и кад је треће дете код куће, много више се не кува и на храну не троши, према савету оне старе пословице: „где се за четворо спрема. тамо може и пети да једе”.

Приходе ове куће тачно не знамо. Кад би отац преко целе године, сваког дана радио, он би највише 26 надница месечно зарађивао што по 30 динара, износи 680 динара месечно. Али, ниједан зидарски радник у свету не ради преко целе године из дана у дан. Они готово преко целе зиме не раде. И не

раде по рђавоме времену. Осим ових 680 динара жена је имала 300 динара месечно сталне плате. Ако не узмемо у обзир случајну зараду четрнајестогодишњег дечака на грађевини, која нити је стална нити велика, (око 10 динара дневно), можемо рећи да *кад муж ради ова кућа има око 980 динара месечно прихода.*

Расходе тачно не знамо. Знамо да за храну троше по 14,85 динара дневно или 445,50 динара месечно. А за стан плаћају 450 динара месечно. Или другим речима да 900 динара троше само за стан и храну. А за остале трошкове, одело, обућу, остаје им свега 80 динара месечно! Ту је и за дуван и кафану мужу!

Материјално стање ове куће у току године знатно се мења. Лети кад и син ради оно се побољшава. Зими кад ни отац не ради оно се погоршава. Како се мењају расходи том приликом? Кирија се не мења, она је зими и лети по 450 динара месечно. (У ствари они плаћају само по 150 динара, јер осталих 300 динара рачунају се као плата жени за пазикућство). Мењати се може само исхрана. У лето, кад сви раде, ова кућа троши по 450 динара за храну, а зими кад отац и син не раде, не знамо, али можемо нагађати.

Кућа бр. 3. — Муж 46 година, књиговезачки радник, жена 36 година, ради у штампарији. Имају једно мушко дете од 8 година. Он је беспослен од 5-VII-1932 године. Добија од Савеза месечно помоћ од 400 динара. Понекад добије посао да ради код куће. Жена зарађује 800 динара месечно. Станују у улици Жоржа Клемансоа, у једној старој предратној кући, имају собу и кујну. За стан плаћају 600 динара месечно. Он је родом из Жагубице (пожаревачке), доселио се у Београд пре 40 година. Она је Београђанка.

Величина је собе: 3,80 мет. у дужину; 3,80 мет. у ширину и 3 метара у висину. Свега 33,5 кубних метара. Величина кујне: 3,80 мет. у ширину, 3 мет. у дужину и 3 мет у висину. Од намештаја имају: 2 велика кревета, 1 мањи кревет, 1 орман, 1 креденц, 2 стола и 4 столице. Патос је од дасака, енглески њушник. Соба има два прозора, величине: 1 мет. у висину и 80 см. у ширину. У кући је јако чисто. Од одела имају: муж: 2 пара одела, жена: 3 радне хаљине и 1 свечану; дете 2 пара одела. Од рубља свако има по три пара.

Жена свакога дана ради у штампарији. Муж устаје у 6 сати ујутру, умије се, помаже жени да спрема ручак. Кад је ручак готов он се прошета до Калемегдана, оде до Савеза. Понекад цело је јутро код куће. У те дане после подне иде у Савез. Ако има неки посао (повез књига) ради код куће. Од новина прима и чита редовно „Политику”. Попуши по 4 динара дневно. За време нашег испитивања дете је преко целог дана прово-

(Наставиће се)

дило у Кошутњаку у колонији Црвеног крста. Зато су плаћали по 180 динара месечно. Лежу у 9 сати у вече. Позориште и биоскоп не посећују. У кафану не иду.

5-VII Среда. Доручак: млеко. Ручак: кромпир с месом. Вечера: исто. ½ лит. млека (300) 1.50; 1 кгр. кромпира (600) 1.—; ½ кгр. мяса говеђег (750) 3.—; 1½ кгр. хлеба (3000) 4.50; ¼ кгр. масти (2300) 3.50. Укупно 6950 калорија, 13.50 дин.

6-VII Четвртак. Доручак: млеко. Ручак: пасуљ. Вечера: исто. ½ литра млека (300) 1.50; ½ кгр. пасуља (2600) 1; ½ кгр. лука 0.50; 1½ хлеба (3000) 4.50. Укупно 5900 кал., 7,50 дин.

9-VII Недеља. Доручак: млеко. Ручак: боранија с месом. Вечера: исто. ½ лит. млека (300) 1.50; 1 кгр. бораније (600) 1; ½ кгр. мяса говеђег (750) 3; 1½ кгр. хлеба (3000) 4.50; ¼ кгр. масти (2300) 3.50. Укупно 6950 калорија, 13.50 дин.

10-VII Понедељак. Доручак: млеко. Ручак: сира. Вечера: исто. ¼ лит. млека (300) 1.50; 1 кгр. сира селачког (2500) 8; 1½ кгр. хлеба (3000) 4.50. Укупно 5800 калорија, 14 дин.

11-VII Уторак. Доручак: млеко. Ручак: паприкаш од кромпира с месом. Вечера: исто. ½ лит. млека (300) 1.50; 1 кгр. кромпира (600) 1; ½ кгр. мяса говеђег (750) 3.—; 1 кгр. брашна белог (3000) 4; 1½ кгр. хлеба (3000) 4.50; 125 гр. масти (1150) 1.75. Укупно 8800 калорија, 15.75 дин.

12-VII Среда. Доручак: млеко. Ручак: пуњене тиквице. Вечера: исто. ½ лит. млека (300) 1.50; ½ кгр. сецканог мяса (750) 5; 1 кгр. тиквице (160) 1; 100 гр. пиринча (320) 1; 150 гр. киселог млека (90) 1.50; 1½ кгр. хлеба (3000) 4.50; 125 гр. масти (1150) 1.75. Укупно 5770 калорија, 16.25 дин.

13-VII Четвртак. Доручак: млеко. Ручак: келераба с месом. Вечера: исто. ½ лит. млека (300) 1.50; 1 кгр. мяса говеђег (700) 3; 1 кгр. келерабе 2; 2 краставца 1; 1½ кгр. хлеба (3000) 4.50. Укупно 4000 калорија, 12 дин.

14-VII Петак. Доручак: млеко. Ручак: келераба с месом (од јуче). Вечера: „шупфудле”. ½ лит. млека (300) 1.50; 1 кгр. кромпира (600) 1; 1 кгр. брашна (3000) 4; 150 гр. шећера (585) 2; 1½ кгр. хлеба (3000) 4.50; 125 гр. масти (1150) 1.75. Укупно 8635 калорија, 14.75 дин.

15-VII Субота. Доручак: млеко. Ручак: саламе. Вечера: ђевапчићи. ½ лит. млека (300) 1.50; 100 гр. саламе (560) 5; 200 гр. ђевапчића — (20 ком.) (300) 10; 1½ кгр. хлеба (3000) 4.50. Укупно 4160 калорија, 21 дин.

16-VII Недеља. Доручак: млеко. Ручак: боранија с месом. Вечера: исто. ½ лит. млека (300) 1.50; 1½ кгр. бораније (900) 1.50; ½ кгр. мяса говеђег (700) 3; 1½ кгр. хлеба (3000) 4.50. Укупно 4900 калорија, 10.50 дин.

17-VII Понедељак. Доручак: млеко. Ручак: боранија од јуче. Вечера: тржена јаја. ½ лит. млека (300) 1.50; 6 јаја (450) 3; 1½ кгр. хлеба (3000) 4.50; 125 гр. масти (1150) 1.75. Укупно 4900 калорија, 10.75 дин.

18-VII Уторак. Доручак: млеко. Ручак: пуњене тиквице с киселим млеком. Вечера: исто. ½ литра млека (300) 1.50; ½ кгр. мяса говеђег (750) 3; 1 кгр. тиквице (320) 1; 150 гр. киселог млека (90) 1.50; 1½ кгр. хлеба (3000) 4.50. Укупно 4460 калорија, 11.50 д.

19-VII Среда. Доручак: кисело млеко. Ручак: пилећи паприкаш. Вечера: исто. ½ лит. млека (300) 1.50; 500 гр. (1 пиле) мяса (600) 9; 1 кгр. кромпира (600) 1.50; 1 кгр. лука (80) 1; краставци 2; 1½ кгр. хлеба (3000) 4.50; 125 гр. масти (1150) 1.75. Укупно 4730 калорија, 21.25 дин.

Др. Ђорђе Пешић

Проблем пречишћавања пијаће воде

„Верденизација”

Од фебруара 1916 године до септембра 1917 године француске и немачке армије бориле су се пред Верденом. И једни и други жртвовали су по 500.000 људи исте храбрости. Први су се борили за идеал правде и слободе, а други за идеал власти и освајања. За време, док се одигравала највећа војна драма у историји, са напором је тражено у француским лабораторијумима начин, да се борци одбране од тифуса и дизентерије. Може се рећи, да су резултати тих напора за мали број година спасли више живота него што је изгинуло у овој славној и крвавој битци.

Долазак Индо-кинеских трупа на радове у позадини фронта, налагао је обилгатно и моментано прочишћавање воде. Ове трупе донеле су страшну тропску дизентерију, која се преноси водом, као и тифус. Вакцинација против тифуса која је бранила армије, била је без ефекта против ове страшне опасности. Ово пречишћавање вршило се раније према упутствима Главног Генералштаба, уносећи у воду 1 до 4 милиграма хлора на литар воде.

Да би се видело какво је стање владало до проналаска „Верденизације” изнећу мишљење чувеног бактериолога *Dr. Roux*, директора Пастеровог института у Паризу. У једном свом извештају који је послао Окружном Савету за јавну хигијену у *Salubrite de La Seine* а који је примљен 1912 године, 4 године пре проналаска „Верденизације”. *Dr. Roux* каже: „Једна количина хлорне воде која одговара 1 милиграму на литар убија бацил коли за 6 сати. Са једним и по милиграмом уништење је брже, али треба узети 3 милиграма хлора да би уништење бактерија било сигурно за 3 сата, и то тицало се воде изворске или филтриране. Како је стање владало у погледу пречишћавања воде, у почетку рата и до проналаска „Верденизације” цитираћемо у изводу чланак госп. *Dienert*, који је био објављен 1921 године у званичној комуналној публикацији Париза „*Les Annales des services techniques d'Hygiene de la ville de Paris*”. Господин *Dienert*, шеф Одељења за контролу вода француске престонице каже: „У почетку рата ми смо прихватили методу пречишћавања изворске или

филтриране воде са 1 милиграмом хлора на литар воде, базирајући се на искуство из 1911 године”.

У извесним водама органска материја ваља према годишњем добу. Сипајући увек извесну количину хлора апсолуција овога била је различита и на месту, где се налази хипо-сулфит долазиле су различите количине хлора. Ако је апсолуција сувише јака, ризикује се, да стерелизација буде непотпуна са 1 милиграмом. Различите количине хлора, које долазе са водом на место, где треба, да се изврши хипосулфитација штетне су за правилно третирање са хипосулфитом и за контролу саме манипулације. Ми смо били доведени дотле, да изручимо једну количину хипохлорита тако, да воде које долазе на место имају исти титр слободног хлора. У 1911 години нашли смо, да је вода била, добро стерелизирана хипохлоритом, само ако је после 3 сата садржавала 0,5 милиграма слободног хлора на литар.”

Овакво пречишћавање давало је води врло гадан укус као и осталој храни, која се справљала са овом водом. Овакву су воду војници нерадо пили, а често и избежавали. Господин *Filip Bunau-Varilla*, директор вода на Вердену, сматрао је, да се овакав начин пречишћавања воде не може наставити, и одлучио се на експериментисање са мањим дозама, да би сазнао, да ли би се могла постићи пурификација мање комплетна или довољна, а за укус неосетљива. Наредио је зато армиским лабораторијумима, да употребе 10 део од минимума према ранијој наредби, давши уједно стручна упутства како ће се вршити виолентна узбурканост воде у току од 5 минута.

Резултате, које су донели шефови армиских лабораторијума, били су фрапантни. Сви бацили коли који су се налазе у води тренутно су нестали.

Тако је Верденизација родила нов плодан принцип за пречишћавање воде.

Господин *Filip Bunau-Varilla* објаснио је овај феномен моментаним растурањем хлора, а чија је реакција муњевита на органску материју у води, производећи снопове изукрштаних ултра-виолетних зракова или нешто

аналогно, убијајући тренутно све патогене бактерије. Ова је хипотеза до данас више пута доказана. Одмах је ова метода примењена на 125 водоводних станица француске војске, и армије су биле потпуно одбрањене од заразе и нико није посумњао, да је вода третирана са хлором. Свакако овде постоји парадокс да хлор у бескрајно малој количини са 150 пута мањом дозом има већи ефекат у погледу пречишћавања воде, него како се то радило раније са истом хемиском материјом.

Благодарећи господину професору *Techoueyres*, познатом научнику на пољу асанације вода, град *Reims* први је увео „Верденизацију” и то је била прва употреба за градско становништво. „Верденизација” је у граду *Reims*-у задивљујуће успела. Поводом тога је господин професор *Kalmet*, под-директор Пастеровог Института, писао господину *Bunau-Varilla*:

„Ја сам болестан и то ме је спречило, да присуствујем седници од 3 децембра комисије париске Општине за надзор вода и хране. Ја Вам захваљујем на послатом извештају. Читао сам га са највећим интересовањем. Ја познајем Вашу методу „Верденизације” како функционише у граду *Reimsu*, а пратећи опите који су најсавесније вођени од *Dr. Techoueyres*. И ма да нисам сам вршио експерименте, што би ми било врло тешко, пошто сам заузет другим радовима, убеђен сам у извршност тог поступка чију сам примену препоручио у *Roskoffu*. Захваљујући извршеној инсталацији тифус је потпуно исчезао.

Велики број градова у нашој земљи, који дају својим становницима воду сумњиве чистоће, учинили би добар посао, да очисте од заразе своје воде са Вашом методом економичном, ефикасном и простом.”

У знак захвалности град *Reims* исковао је златну медаљу са ликом *Filipa Bunau-Varilla* што се у времену од 5 година није појавио ни тифус ни дизентерија.

Чувени професор *Rochaix*, професор хигијене на медицинском факултету у *Lyoni*, који је створио методу анализе коли-бацила са неутралном црвеном бојом, писао је господину *Bunau-Varilla*:

„У Фронтенасу, о чему сам Вам говорио, реакција неутралног црвенила је стално негативна, од како функционише инсталација „Верденизације”. Нема дакле ни коли, ни протеза, ни других врста бацила истог значења. Вода је била с времена на време анализирана и испитивана пре и после „Верденизације”.

Морам напоменути, да су становници ове Општине раније били десетковани од тифуса.”

Dr. Zuber, шеф хигијене и превентивне медицине на медицинском факултету у *Napciu*, после многобројних испитивања „Верденизације” вода у *Bar le Duc*-у писао је *Filipu Bunau-Varilla*:

„Ја нисам хтео, да донесем дефинитивну одлуку према неколико вршених опита, али сада, после два месеца испитивања, током којих сам сваке недеље испитивао 3 или 4 пута воду унапред узету са истог извора и воду са различитих места, на које је примењен Ваш поступак, имам права да кажем да је Ваш поступак врло значајан пошто он допушта, на сасвим прост начин, уз незнатну цену, да се опасна и загађена вода, претвори у чисту воду са бактериолошког гледишта, и која не претставља никакву опасност за употребу.”

Dr. Dopter, генерални инспектор и директор Заразног отсека у Главном генералштабу за време рата изразио је своје мишљење 10 јуна 1919 године о „Верденизацији” на Медицинској Академији:

„Овај апарат био је у широј примени на водоводима наших армија и ма да је количина слободног хлора, коју проналазач употребљава за тај поступак бескрајно мала, овај систем је дао потпуни успех у погледу пречишћавања воде.”

Ево шта даље говори *Dr. Techoueyres*, шеф хигијенског завода у *Reimsu*, на XI Хигијенском Конгресу:

„Овај систем чишћења воде од заразе хипохлоритом у бескрајно малим дозама, који је пронашао *Filip Bunau-Varilla* за Вердунску армију, комбинован са његовим апаратом ауто-верденизатором, даје једно решење, колико потпуно толико и јасно у проблему асанације градске воде, велике или мале.

У граду *Reimsu* је прва примена савршено успела и сачувала град од тифусне епидемије немењајући тиме ни најмање укус воде.”

Dr. Žan Blank, шеф окружне микро-биолошке лабораторије у *Aude*, који је „Верденизацију” најпотпуније проучио због сталне заразе вода у *Carcassoni* изразио је своје мишљење:

„Нови појмови о јонима и витамина су помели наше биолошко знање. Чудни резултати „Верденизације” у стању су, да исто тако помету садашње знање о начинима уништавања микроба.

Следећи пример града *Reims*-а многобројни градови Француске као и иностранства почели су да уводе систем пречишћавања воде по принципу *Bunau-Varilla*, звана „Верденизација”.

Општина града *Лиона* брзо се решила, на увођење „Верденизације” после сјајног резултата у *Reims*-у. У знак захвалности што се тифус није појавио у току од 5 година ни у Лиону, општински одбор под председ-

ВНИШТВОМ *Eduarda Eria* решио је, да се искује златна медаља са ликом *Bunau-Varilla*.

На захтев *Grandidijera*, општинског саветника, да се публикују општинске анализе воде у Општинским новинама града Лиона, претседник Општине г. *Erio* је одговорио: „Та метода је сасвим проста захваљујући употреби система *Bunau-Varilla*. Наше анализе нису нашле ни један коли-бацил. Пре „Верденизације” налазило се 250 коли-бацила на литар воде, и то стално. Позната епидемија из 1927 године није погодила Лион, већ само његово предграђе, које није било снабдевано општинском „верденизованом” водом.”

Општина града *Carcassona* именује *Bunau-Varilla* за почасног грађанина и исковала је такође златну медаљу са његовим ликом, као и одлучила да се да у знак захвалности његово име једној градској улици, а за успешно уништење тифуса захваљујући „Верденизацији”.

Граду *Dakar* претила је опасност, да буде стављен у карантин због опасног квалитета своје воде, пошто је вода природно била оптерећена од 2000 до 10.000 коли-бацила. Због тога је гувернер колоније *Vadier* послао *Ing. Mahe*, да у метрополи — Паризу — проучи системе пречишћавања вода. После свестраног испитивања, које је вршио у Пастеровом заводу, утврдио је, да је „Верденизација” најјекономичнија, најефикаснија и најпростија.

Увођењем „Верденизације” у граду *Dakar* још једном се је потврдила вредност „Верденизације”. Бацили су у потпуности нестали, и вода је моментано била пречишћена. Већ код првих анализа могло се доћи до закључка о савршености ове научне методе.

Напомињем, да је „Верденизација” после првих резултата, које је дала законски уведена.

Град *Sajgon* који је под тропском климом, у коме је развијање бацила — који се преносе водом — врло велико, имао је огроман број жртава међу урођеницима, који не познају прописе хигијене. Од момента, од како је уведена „Верденизација” случајеви тифуса су врло ретки.

Град *Sajgon* употребљава за чишћење своје загађене воде ту методу аутоматске жавелизације у бескрајно малим дозама. Тај начин, стерилизације, има значајна преимућства:

- 1) што је жавелизација за најнежњији укус незапажена,
- 2) што је главно, она је толико економична (1 франак на 1000 м³ воде) и допушта, да се може стерилизирати велика количина воде, чак и она, која служи за прање и поливање. Треба нарочито нагласити, да ако је

потребно, да се загађена вода стерилизује, да је онда зајамчена сигурност, ако се сва вода очисти, јер и вода за прање, ако није очишћена, у стању је да изазове заразу.

„Што је здравствено стање *Sajgona* направљено, дугујемо један велики део захвалности „Верденизацији” која је нашу некада нечисту воду претворила у воду савршено чисту. У томе се слажу сви медицински ауторитети, који захтевају, да се систем *Bunau-Varilla* примени на све оне наше градове, који су до сада страдали услед нечисте воде од епидемије и разних болести.”

Особито у колонијама се види велика важност „Верденизације”. Може се још додати, да „верденизована” вода спречава многе стегомијаса тих главних преносилаца жуте и денге. Најсигурније је, да је „Верденизација” спречила епидемију жуте грознице у Сенегалу 1928 године, допуњујући успешне медицинске напоре.”

Лежер, претседник општине *Vichy*, писао је *Bunau-Varill*-и следећи акт, који доносимо у изводу:

„Ми смо врло задовољни нашим инсталацијама „Верденизације” и остајемо у убеђењу, да је Ваш систем позван, да учини непроцењиву услугу градовима, због резултата који даје и ниске цене инсталације и функционисања.”

Изнећемо овде још неколико градских Општина, које су раније пречишћавале воду озонизацијом а после замениле „Верденизацијом”:

Општина *Les Sables, — d'Olonne*, када се појавила *Верденизација* променила је пречишћавање воде озоном са системом *Верденизације*. Нешто доцније после доста уштезања учинио је то и град *Cosne*.

Уредник *Petite Gironde* господин *Dubrac* на питање, да ли је ова промена задовољила, примио је од претседника општине *Cosne* следећи одговор:

„Господине, примио сам Ваше писмо, град *Cosne* је заиста заменио своју стару инсталацију стерилизацију воде помоћу озона, која је била врло скупа, са „Верденизацијом”, систем *Bunau-Varilla*. Тај нови начин нас је потпуно задовољио, јер је вода, која је дата становништву стално испитивана и ми немамо више коли-бацила. Употребљена инсталација је сасвим проста и врло јефтина а њено одржавање тако рећи незнатно. Што се тиче резултата констатованих у хигијенском погледу, можемо, да се сматрамо срећним, јер сви трагови коли-бацила ишчезавају и немамо опасности од заразе.”

Завршићемо са мишљењем једног старог ученика Пастеровог завода *Dr. Caro Villegas*, директора Хигијенског завода у Севиљи, пошто се готово сва мишљења слажу у погледу ефикасности, економичности и простој примени „Верденизације”.

„Ја сам још увек задивљен резултатима „Верденизације”. Ми смо применили још пре више година „Верденизацију” на изворске воде, где смо констатовали потпуно ишчењавање коли-бацила (пре чишћења било је 2000 коли-бацила на 100 см³, а у извесним временима и више).

У Севиљи има такође изворских вода једног приватног друштва. Та је вода била чишћена од заразе течним хлором, и увек нам је била непријатна због рђавог укуса и мириса. И преко новина се пише о разлици двеју вода и ако се ради са истом хемиском материјом. Поред тога поменуто друштво (Енглеско) остало је упорно. Али ја верујем, да оно чека, да његову воду откупи Севиљска општина у најкраћем времену.”

Системи чишћења воде у употреби пре „Верденизације”

Жавелизација и озонизација

До 1916 године пре него што је пронађена „Верденизација” од *Filipa Bunau-Varilla* за пречишћавање воде могла се употребити жавелизација или озонизација. Ова два начина пречишћавања воде имали су своје врло озбиљне мане, које „Верденизација” апсолутно нема.

Има око 30 година, како се хлор било у гасовитом или течном стању употребљава за пречишћавање воде. Признати појам о њему био је следећи:

„Хлор дејствује било директно нападајући органску материју у води или саму воду, да би из ње узео водород и ослободио кисеоник. Кисеоник при свом стварању напада са своје стране органску материју и уништава је.

Ради сваке сигурности, да је сва органска материја нападнута као и живи део то јест микроби морало се узимати сувише много хлора који је остајући слободан, давао води врло рђав укус. Да би се ослободили рђавог укуса воде, морало се води додати једна супстанца апсорбирајућа као замена органске материје која је била хлорирана или оксидирана. Супстанца, која је упијала хлор надајући води рђав укус могла је бити оксигенова вода или хипосулфит — соде. Уопште ова последња је била и употребљавана. Тако се дошло до двоструког начина рада, познатог у Француској под именом „жавелизација”. Она је била универзално примењена до 1916 године до откривања феноменалне „Верденизације”, од стране господ. *Filipa Bunau-Varilla*.”

Озонизација постаје пуштањем електричне струје кроз ваздух и тако постаје кондензован кисеоник, чија је оксидирајућа акција знатно увећана. Ако се кроз воду, која је разбијена у ситне капљице пропусте једна атмосфера озонираног ваздуха овако створеног, онда је та вода прочишћена само ако је

савршено бистра. У случају, да вода није савршено бистра утицај озона је непотпун. Више незгодних случајева, који су дошли у водама *Vezubije*, из које узимају за пиће воду град *Nica* и околина, одлучио је градски Савет за јавну хигијену, да се не прими пројекат стерилизације воде са *озоном* чак и мало сумњивих вода.

Озонизација воде има својих и техничких мана. Бивши претседник Општине париске *Lerarchand* цитирао је у својој књизи: „Вода коју пије *Париз*” следеће:

„По реферату господ. *Sentenasa*, генералног инспектора вода у *Паризу*, а по извршеним експериментима у *Saint-Mauru* 1925—1926 год. главни инж. *Gaillet* каже: „За време од 206 дана, у којима је вршена трећа серија проба, због разних узрока било је 318 застоја у фабрици озона, то је скоро са више или мање трајања сваки други дан. Према томе закључује се, да ће сигурност и регуларност функције ове фабрике увек бити много сумњива ма шта се радило.”

И као резултат ових 206 проба био је, да *Ing. Gaillet* није препоручио, да фабрика поново ради. Генерални инспектор *Sentenac* означава са друге стране у овоме извештају, како се неки пут са озонизацијом ствара пена на води: „што показује рђав знак у бактериолошком смислу”.

Мане које има озонизација воде

Јесу следеће:

1) што је третирање озонном 50 до 100 пута скупље од „Верденизације” а још и више, кад се узме у обзир интерес, инсталација, амортизација и цене по киловат часу;

2) због немогућности пречишћавања вода, које се случајно замуће услед непредвиђених узрока;

3) због потребне електричне инсталације са деликатним апаратима и нарочите пажње са стране стручних специјалиста;

4) због честог кварења у функцијама саме инсталације.

Једина корист од озонизације до проналаска „Верденизације” била је у томе, што озон није мењао укус воде.

Шта је то „Верденизација воде”

Под „Верденизацијом” се разуме уношење хлора у бескрајно малој количини у воду која треба да се пречисти од заразних клица и то била она бистра или мутна. Овај се хлор уноси у воду која се налази у виолентној узбурканости нарочитим апаратима званим „ауто-верденизатором” који се налази на месту, када вода треба, да уђе у пумпу.

Овај „ауто-верденизатор” омогућава, да у воду увек уђе одређена количина хлора 0,1 милиграма на литар воде. Та бескрајно мала количина хлора која је неки пут 150 пута мања од количине хлора која се упо-

треба да се проналаска „Верденизације” у пумпи муњевито дејствује на органску материју са којом је хлор дошао у додир благодарној виолентној узбурканости која постоји у пумпи. Производи снопова изукрштанних ултра-виолетних зракова, чија је микробицидна моћ позната. По изласку из пумпе ни најосетљивијим хемиским реакцијама ни укусом не може се доказати хлор.

Користи „Верденизације”

1) Она не захтева како у бистрим изворским водама, тако ни у филтрираним ни 1 ни 3 милиграма већ само 1 децимилиграм хлора, а некад под извесним условима доза се може смањити за 2 до 3 пута.

2) Она не захтева никакво секундарно третирање воде, јер уведена количина је бескрајно мала и много испод капацитета фиксације хлора на органску материју у води. Хлор исчезаваше одмах остављајући као један фиксирајући остатак бескрајно малу количину натриум хлорида или материју аналогу хлору која се не може открити ни микроскопом, ни укусом.

3) Она не захтева чекање од 6 или 3 сата, да би се постигао жељени резултат, то јест уништење патогених микроба. Није потребно чекање јер је акција пречишћавања са „Верденизацијом” муњевита. Пречишћавање траје само толико, колико је потребно води, да прође кроз пумпу у коју је хлор введен тачно пре уласка воде у пумпу. Овде се види огромна разлика између досадашњег пречишћавања воде и „Верденизације”.

По старој методи треба вршити анализу више пута дневно, да би се пратила садржина органске материје у води због чега се и уносила различита количина хлора, док код „Верденизације” то нема никакве важности јер је та количина фиксирана, 1 грам хлора на 10 м³.

Стари принцип рада изискује лабораторијум са својим персоналом, што је апсолутно непотребно за „Верденизацију”.

Због ових својих одлика, којима „Верденизација” обилује, многобројни градови у Француској и иностранству допустили су себи и тај луксуз, да пречишћавају и воду за поливање улица, јер су трошкови минимални 1 франак за пречишћавање 1,000.000 литара воде. Нетреба нагласити, да и вода, којом се поливају градске улице може, да пренесе заразу ако није пречишћена.

Дуго времена у Паризу су била купатила извор заразе, тако, да је Париска општина

наредила, тим купатилима, да се вода „верденизира” у случају да нису искоришћавали „верденизирану” воду Париске општине.

Наводимо једну интересантну чињеницу, да се смртност деце до 5 година смањила у озбиљним размерама у оним градовима, који су увели „Верденизацију”. Наводимо неки од тих градова: у *Lyoni* је смањена смртност код деце са 26,4%, у *Reimsu* са 29,5%, у *Bar-le-duc* са 27,2% а у *Carcassonne* са 43%, итд.

Ове резултате у погледу смањења смртности деце госп. инж. *Bunau-Varilla* објашњава: „да се ултра-виолетни зраци који се стварају у „Верденизацији” фиксирају на оне делове масти које се несапонифицирају, а растворене су у колоидном стању у води и претвара их у витамине, као што ради сунце на површину биљака.

Није ни мало чудно, што је г. *Dr. Goujon* народни посланик за *Ropi* и претседник општине *Villeurbanne* тражио у скупштини 18 маја 1933 год. да се „Верденизација” обавезно законски уведе.

Закључак

„Верденизација” врши тренутно пречишћавање воде, уништавајући патогене клице у загађеној води, била она бистра или мутна. Ово се одиграва захваљујући ултра-виолетним зрацима (4000 до 1000 U. A.) или зрачењем најмањом дужином таласа, ако је хлор подељен у бескрајно ситне делове одма при свом уласку у воду, једним наглим и снажним мешањем овај феномен се манифестује са дозама хлора знатно нижим од оних, које одговарају апсорбицији од органске материје у води.

„Верденизација” дугује своју пречишћавајућу акцију емисији ултра-виолетних зракова у воденој маси, који реагују на органску материју. Ултра-виолетни зраци не само да уништавају патогене микробе, већ што је најсигурније, проузрокују стварање витамина фиксирајући се на извесне елементе несапонифицирајући делова масти, које постоје у води у колоидном стању под именом — органске материје. —

Ове две појаве карактеришу оно, што се назива „хемија биорадианте” чија је прва појава „Верденизација”, али која ће сигурно бити праћена са много других високе важности.

Слободан Ж. Видаковић

Социјално-комунална политика града Прага

Социјална политика чехословачких градова кретала се до рата истим тесним коло-секом, којим се кретала социјално-комунална политика и свих других европских народа до 1918 године. Разлике је било само у степену, али не и у суштини. То нарочито важи за социјалну акцију европских градова. Међутим, Прашка општина имала је вазда и више смисла за широку хуману акцију и више финансиских сретстава за њено извођење. Многе друге градске општине у Европи нису имале ни смисла, ни новаца. Али ипак зато ни најбоље (у социјалном смислу) градске општине нису одлазиле до дубоког понирања у социјалне односе, нити су наметале своју интервенцију у свима случајевима где је социјална правда била угрожена. Сав њихов рад, мање или више, заснивао се на комуналном хуманизму и ретко је кад одлазио даље од помагања крајње сиротиње и лечења њеног, колико из човекољубивих осећања, толико исто и из страха од епидемија. То су до великог рата били главни основи градске социјалне политике свих градова од Цариграда до Дублина!

Овакав узан домен рада социјалног старања градских општина диктовале су и саме прилике. Тада се још није знало за ове ужасне кризе у области целокупне привреде, није се знало ни за тешке потресе, који су се јавили у самом капиталистичком поретку ствари. Незапосленост је била спорадична, и никада није узимала овако катастрофалне димензије. Радници су имали своје, какво-такво социјално законодавство, добивено од државе и више се није ни захтевало.

У области идеолошкој сматрало се као аксиома, да општине немају право да интервенишу ни у привредне, ни у социјалне односе, и да је њихова дужност да се старају само о јавном здрављу и другим општинским пословима, који су им изрично делегирани разним законима.

Од 1918 г. промениле су се из основа смернице градске социјалне политике.

Социјална акција прешла је од центра ка периферији за разлику од ратне акције, која се најобичније креће од периферије ка центру. Место националне дошља је социјална борба. Зло кризе убрзо је притисла све државе, све континенте, све људске расе. Нико

није био поштеђен нових искушења. Сва је разлика била у томе, што су социјално-привредну кризу неке државе дочекале спремније, и успеле да то зло нешто ублаже и локализују.

Те нове прилике изазвале су нове оријентације. Дошло се до уверења, да је депласирано свако ситнобуржоаско посматрање социјалних појава. И уколико се која држава показала способнијом да се еманципује од ситно-буржоаских схватања, утолико се брже сналазила и оријентисала у овом хаосу наших дана. Само су две класе прогресивне: капиталистичка са својом интелигенцијом и радничка са својом. Сви ситно-буржоаски редови су социјално-конзервативни и ако често звецкају слободоумним прапорцима!

Капитализам још и може да капира једну снажну социјалну реформистичку акцију, разум се онда кад мора. Али је ситно-буржоаски редови не могу да капирају чак ни онда кад морају! Одбијајући социјалну акцију они стварају све услове за грађански анархизам, тако опасан за друштвени напредак и прогресивну борбу.

Ситна буржоазија је одувек била способна за велике потезе градске комунално-социјалне политике. Одлике су њене комуналне политике: борба против новог и напредног; варварска игноранција свих научних напредака и брисање из градских буџета свих позиција за комунално-социјалну акцију. Она је једнака свуда од сваке наше паланке па до Камчатке! Ако је реч о великим комуналним купатилима, она иронизира да су наши претци живели хиљадама година без купатила и дочекивали дубоку старост; ако је реч о одевању сиротих класа, она са духовитошћу игноранта вели „да пре 400 година ни сами европски владари нису знали за кошуљу!”

За један град и његов комунални прогрес нема ништа опасније него кад ситна буржоазија, политички оснажена, претставља једну или обе хемисфере његовог мозга!

Смернице социјалне политике чехословачких градова

Чехословачка са својим индустријским градовима и јаким социјалистичким комуналним групама спада у онај мали број словен;

www.ских држава, чијом социјалном политиком последњих деценија нису могла да суверено овладају ситно-буржоаска схватања.

Зато је социјално-комунална политика великих чехословачких градова несумњиво једна од најбољих и најнапреднијих на целом европском континенту, онако снажна као некада Бечка, када се ова кретала у интенцијама социјално-демократске идеологије. Уосталом, централни чехословачки градови, а нарочито Праг, и нису могли друкчије да поступе, а да се не оглуше о велике проблеме који су елементарном снагом по светском рату избили на дневни ред. Деца су и код њих у масама пропадала. Смртност је често достигала и 30%! За њихов спас није била довољна каритативна акција; масе неупослених, и ако нису расле вратоломном брзином, ипак су се рапидно умножавале, и за ублажавање њихове беде није била довољна приватна хумана помоћ људи и корпорација. Здравље је народно у целој Европи, па у извесној мери, и у Чехословачким градовима пропадало у једном очајном фортисиму — и за регенерацију народа нису била довољна приватна друштва за заштиту здравља; рђави и нехигијенски станови постајали су све више легла туберкулозне заразе; а за ослобођење широких маса грађанства од те офанзиве смрти нису биле довољне ни добре жеље хигијеничара, ни леви планови Масарикових антитуберкулозних лига! Требало је поћи новим, одлучним и некомпромисним путем!

Судбину све чешке деце, требало је предати у много јаче руке, у руке организоване акције државе и општине.

Неупосленост је схваћена од чешких комуналних кругова као социјални проблем од прворазредне важности, и за његово решење имали су се мобилисати снажни државни и општински фондови и њихова упоредна акција на јавним радовима.

Свуда, на целој линији социјалне политике, морала се предузети одлучна офанзива, и то кроз градску општину као најближу широким редовима угроженог грађанства. Тако је Чехословачка комунална политика, прва међу млађим културним државама, револуционисала своја схватања о социјалној политици. Она је за њу престала бити хуманитарна помоћ од стране бројно мале елите душевно бољих или милосрђе ситих, него планска и организована социјална акција, првенствено кроз градске општине, да се лечењем болесних социјалних појава избегну тешке реперкусије и да се стварањем боље и праведније социјалне атмосфере обезбеди прогрес друштвене заједнице.

Та социјално-комунална акција чехословачких великоградских општина добијала је све снажнији реформистички акценат уколико се увиђало да је капитализам у својој бурној и грозничавој развојној фази

скоро до негације свога сопственог бића, и истакао сву потребу брзе и широке друштвене интервенције у начине капиталистичке производње и искоришћавање његових добара...

Нека социјална управа града Прага још само једну деценију остане овако прогресивно верна својој социјално-комуналној програму, па ће Праг постати бар међу капиталистичким градовима Европе један од социјално најподношљивијих за живот не само оних који имају — јер њима је, најзад, свуда добро — него и оних који крвавим ноктима изграђују човечански прогрес!

Не може се порећи, Праг иде данас са својом социјалном политиком испред конвенционалне политике данашњих буржоаских муниципација, јер је у најпунијој мери схватио потребе наших дана и тежње својих грађана!

Најзад, будимо правични, можда град Праг не би показао у оволикој мери комунално-социјални полет да се на челу његовог одбора за социјалну политику не налази већ годинама као претседник проф. др. Петар Зенкл, несумњиво један од најјачих организатора социјалне реформистичке акције и један од врло добрих познавалаца социјалне политике на европском континенту. Више од две деценије проф. др. Зенкл мирно, без разметања и позе, као и сви велики духови и радници, ствара огромне комунално-социјалне планове и снажно, без предрасуда, изводи их у грандиозно дело, које својим димензијама запрепашћује наше млитаве генерације!

Како дивно и освежавајуће, као озон у овом безумљу дана, звоне Зенклове искрене речи, изговорене у уводу његових предавања о „градској социјалној политици“, у Паризу 1933 године:

„Dans l'administration communale ainsi que partout ou il s'agit de devoirs humanitaires, il y a deux mondes qui s'affrontent: l'un qui n'a jamais connu lui-même ni la misère, ni la souffrance et n'a pas la moindre compréhension ni la moindre compassion pour les souffrances d'autrui; l'autre qui considère comme un devoir pour la société de secourir les individus qui, écrasés par le régime social moderne, ne peuvent s'affranchir eux-mêmes de leurs misères.”

То уводно предавање др. Зенкла, (које је социјални музеј града Париза оштампао у засебну књигу и разаслао градовима широм света) треба сматрати као програм целокупне социјалне политике Чехословачке, а званично као програм Прашке општине.*)

*) Види дело: *La prévoyance sociale et l'assistance publique de la ville de Prague*, conférence donnée au Musée Social de Paris le 19 mai 1933 par le prof. Dr. Pierre Zenkl, président du Comité central de la ville de Prague.

Без двомислености и без резерве, проф. др. Зенкл ту износи смело — а чехословачки научници и социјални апостоли имају много Хуситског у себи — „да велика борба претстоји између оних који се боре за социјалну правду и оних који у својим рукама држе сва финансиска сретства, неопходна за успех и победу те борбе!“ Та предавања др. Зенкла и изрека на вратима „Масарикових домова“ — „Праг је мајка свима“ — претстављају цео програм младе и напредне Чехословачке државе и њене градске социјалне политике.

Зато су и цела прашка општина на челу са приматором др. Баксом, и сви остали чехословачки градови легли да по Зенкловим речима посведоче љубав према социјалној правди „не речима него ефикасним делима“!

Може се о реформизму у комунално-социјалној политици мислити што год хоће. Али њега, поред Чеха, усвајају и многи други народи, од најслободоумнијих, па до најреакционарних. Он је једна неизбежност. И за њега важи оно исто што и за све социјалне лекове и рецептуре: шта се очекује и колико се очекује од њих! Ако неко хоће да помоћу реформистичке акције, као попут чаробног мађионичарског штапа, измени сам економски поредак — онда је такав социјални реформизам утопија! Ако би се желело да се помоћу њега спречи челична еволуција људског друштва и онемогући долазак нових облика производње и поделе добара — онда би такав реформизам био једна шимера уколико она не би прелазила у свестан злочин. Али онај ко у реформистичко-социјалној акцији гледа поправљање тешких животних прилика у којима огромне народне масе данас живе; ко у њој гледа један виши стандард живота наше деце, сузбијање социјалних болештина бар у могућим границама једног друштва, заснованог на приватној својини; ко, најзад, гледа да реформизмом ублажи социјалну неправду — а не да заведе њиме социјалну правду — онда је комунално-социјални реформизам, уопште, а посебно града Прага, једна апсолутна неопходност наших дана, једини пут да се не живи у овом материјалном и моралном глибу до грла, и да се из њега чежњиво гледа сунце, које се на Истоку рађа!...

Тако схваћен комунално-социјални реформизам постао је животворна догма целокупне јавне акције проф. др. Зенкла и његових другова у централном одбору за социјалну политику града Прага.

*

Аустроугарска монархија пласирала је о многим народима лажи које су њој конвенирале. Ми смо јој, на пример, били анархистичка и комплотерска држава, и ако смо ми доказали целом културном свету да смо, поред Чехословачке, један од главних фактора мира

и најмирољубивија држава у овом међународном хаосу!

За нашу братску Чехословачку пласирали су верзије о њеном филистерству, сличне онима о Шкотланђанском тврдицулу!

Отуда из заблуде и необавештености многи у Југословенској јавности, гледају у Чесима нацију претерано меркантилну и са јако развијеним трговачким индивидуализмом. Међутим, ништа погрешније од тога. Чеси нису словенски Грци. Необично вредни, марљиви и фанатизовани љубитељи реда, чистоте и рада — Чеси трудно стварају као пчеле, са љубављу којој примера нема, уређују своју општу кућу, а свој трибут култури и социјалној правди плаћају и новцем и радом, истина без много сентименталности и романтизма, али зато свесно и плански.

Треба проћи чехословачке градове, проучити их, ући у душу чехословачког народа, па тек онда видети колико је овај суд лажан и тенденциозан!

Чехословачка је — отаџбина свих трезвених могућности; једна од оног малог броја европских држава у којој су непознате болесне политичке авантуре!

Ми смо, Југословени, до скоро, у Чехословацима гледали, у најбољем случају, само словенске Енглеze, вредну, штедљиву грану великог словенског стабла, али нисмо доиста ни слутили, да су Чеси најспособнији међу нама да осете тајни говор социјалне динамике, да га дубоко схвате и да га најсавесније остварују!

*

Наш свет, и туристички и привредни, мало познаје чехословачке градове, као и саму Чехословачку. То је несумњиво штета... Њене су природне лепоте такве, да ко их једанпут осети, никад их више неће заборавити. Шуме су чехословачке бујне као младост, те вам се издалека њихов зелени декор чини као огледало каквог огромног језера. У долинама Хане блистају као смарагд ливаде и житнице. Цвећа, пуно цвећа на све стране; у брдима шуме од игличастих борова до бујних лишћара. Опојни мирис на свежину и здравље шири се од Прашког Крча, Маријиних Лазни, па до крајњих огранака Татре. Многи замишљају Чешку као камениту земљу, жељну милости неба и сунца. Уствари, Чехословачка је један диван врт, у коме има од најређе алписке флоре до ретких примерака свих осталих врсти вегетација, и где изнад свега, има у близини градова дивних и зелених гора, у којима се одмара подједнако и око и душа замореног градског човека. Нема, ваљда, народа који са више педантности гаји и суревњиво воли своје шуме и диже их непрекидно, нарочито у околинама градова, којима није никада доста шуме и слободе! (На пр. огромни шумски појасеви око Брна, Братиславе итд.)

своје високе социјалне задатке, ствара једно-временно финансиске изворе прихода широким масама грађанства, па посредно и самом граду. На пример, њихово уписивање у општинске јавне радове не ублажује само фаланге неупослених, него ствара и зараде општини од прихода великих општинских радова. Општинске зграде, као низ комуналних станова у Оломоуцу, Братислави итд., не дају само својим грађанима јевтине, здраве и комфорне станове, него пружају градској општини и велике приходе од чијег се фонда издржава целокупна њихова социјална политика.

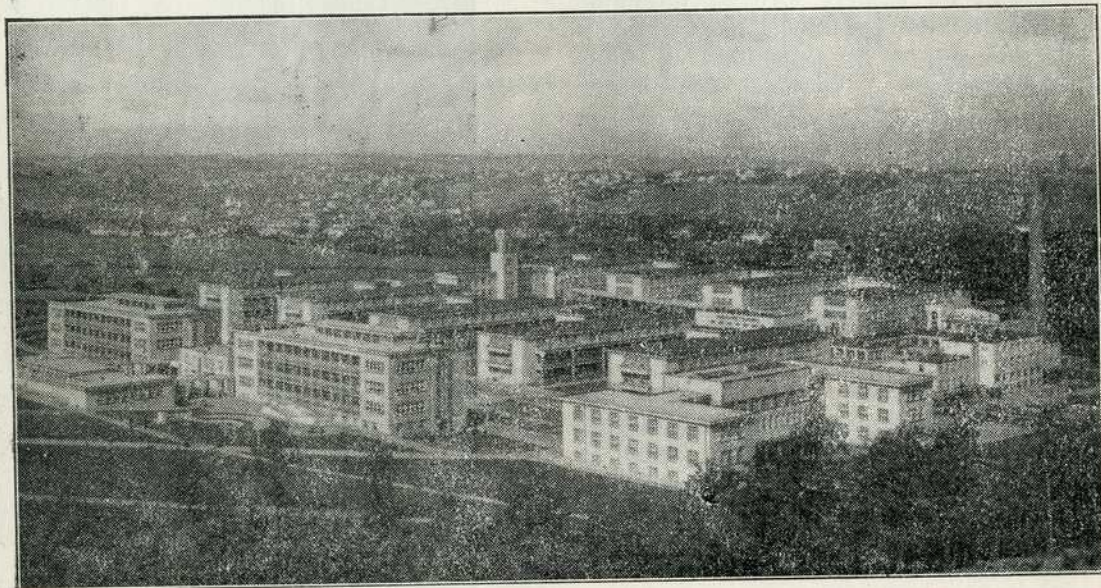
Град Праг је, после савремених руских градова, најснажнији центар комунално-социјалне акције у Словенству. Поред својих централних социјалних завода, „Масарикових домова“, Праг има стотину институција од чисто социјалних до превентивних и заштит-

Кроз „Масарикове домове“

Кад би неки од несловенских народа имао „Масарикове домове“ десило би се једно од овога двога: или би странцу показали само те домове, или би га после серије других социјално-комуналних знаменитости одвели тек на крају да њих види. И у једном и у другом случају ишло би се на то, да се странац импресионира, и да се у његовој души остави неизгладива успомена.

Чеси су у основи друкчији. Док су Аустријанци са Италијанима највећи туристички и политичко-социјални рекламери, дотле су Чеси најмањи! Они су нас, делегате Савеза Југословенских градова и Београдске општине, напротив, прво одвели у „Масарикове домове“, па су нам тек онда показивали друге установе.

А шта су ти „Масарикови домови“?! Да ли се о њима уопште може писати? Или их

Општи изглед једног дела „Масарикових домова“ (снимак из аероплана)

них. А при том има небројено и таквих где се моменат хуман меша са социјалним и слива у једну целину, као на пр. Једличкови и Бакулини заводи за богаљасту децу; Вимолови и на Карлину заводи за глуво-нему децу; Кларови и Дјелови заводи за слепу децу; доживотни домови за слепе девојке на Кампи а за мушкарце на Смихову. Затим, искључиво социјалне установе: читаве серије помоћних школа и павиљона типа савремене архитектуре, пуних сунца, светлости, комфора; преко 30 разних уснова за заштиту деце, као и кујни за исхрану сиромашних ученика, где општина храни 30% од све школске деце и преко 14.000 деце неупослених радника; изврсне шегртске домове, школе за домаћинство, материнске школе итд.

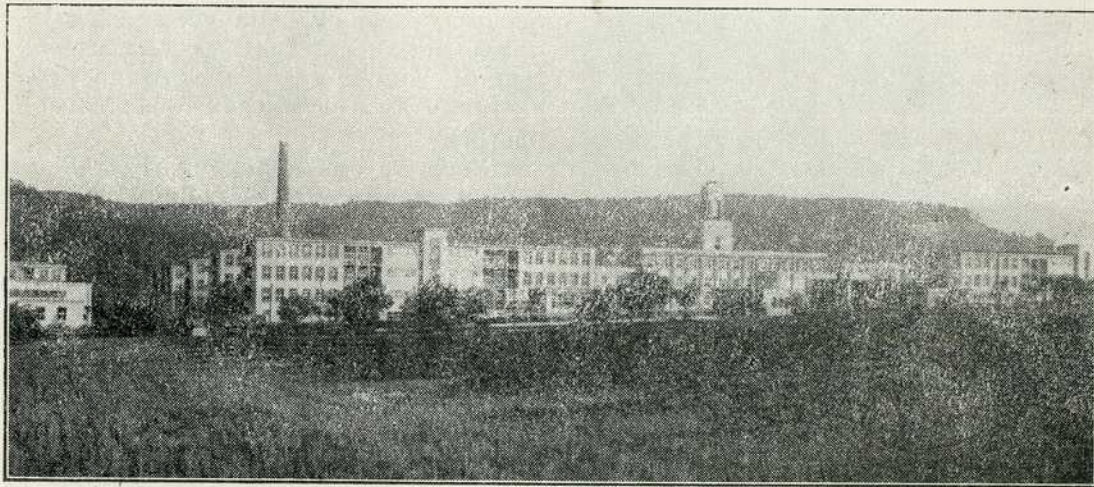
треба гледати у праскозорје социјалне правичности као рађање сунца са Риги-Кулма?!

„Масарикови домови“ су највећи споменик и најдостојнији маузолеј, који је захвалан народ подигао своје живом вођи, свом председнику Масарику, највишој инкарнацији Чехословачке социјалне свести... Нестаће можда и Кеопсове пирамиде, нестаће последњих остатака из Долине краљева под афричким сунцем, где је печални живот милиона робова вековима зидао царске гробнице и у сваки камен узиђивао своје болове, своје сузе, зној и своје проклетство — али социјални квартал Прага на Прашком Крчу, „Масарикови домови“, остаће као горди доказ једне трезвене расе, једног паметног словенског народа у епоси великог

www.помрачења многих народних свести! Још и више: „Масарикови домови” су ризница смишљеног милосрђа, огромна палата утехе, животу пристаниште онима, према којима ни људи, ни друштво, ни природа нису били много милостиви!...

*

...Пред нама, под зеленим Крчем, дивним лперивојем Прага, пукли су „Масарикови домови” као какав бели град, као низ замкова Боргеза, и блеште белином као да су исклесани од карарског мермера. Стојимо задивљени као пред великом религиском светињом наше младости. Улазимо у прво предворје. Огромна вратница пред нама као париски славолук! Жао ми је што на њима не пише:

Поглед на дечје заводе „Масарикових домови”

„Ви који улазите унутра не заборавите, да је милосрђе дужност, а не врлина”. На њима је, међутим, написано лаконски и дирљиво:

„Прашка је општина мајка свима”.. Прогли смо кроз ту триумфалну капију. То је пургаториум за скептике, који још сумњају шта вредне руке и чисто срце могу да учине за оне који пате... Пред нама се указао читав град од двадесет и неколико архитектонски дивних грађевина. Свака претставља пример модерне технике и конфора. У врху зелени декор Крча, са кога ветар доноси мирис расцветалих липа!... Између палата расуте су на све стране цветне алеје и зелене авеније, у којима има сваковрсног цвећа и зеленила! Испред овога града утехе и милосрђа велики зид. У Јерусалиму постоји зид плача; за овај би се могло рећи да је зид „бољег живота и среће,” бар за оне према којима су и људи и природа били немилордни и којима су „Масарикови домови” утрли сузу бола и патње.

У овом граду утехе и рада незна се за немаштину, за кризу, за многе муке наших дана. Све то, колико га још има у Прагу, а и тамо га има још доста, остало је ван зидова „Масарикових домови”.

Читав један град подигнут је на простору од 32 хектара, од којих само заводи заузимају 28.000 м².

Мало је која слична институција у свету могла да изабере овако погодан терен као што је место где су изграђени „Масарикови домови”, који се са обе стране граниче шумовитим брдима Крча, ливадама и романтичном клисуром, кроз коју протиче Кунратички поток. Ова погодност терена даје максимум сунчаних страна и омогућује највећа ваздушна и сунчана искоришћавања ових зграда троструког блока.

За смештање централних дечјих опоравилишта града Прага баш на овоме месту здравља одлучила је потреба велике блискости и додира са природом, ливадама, потоком, купалиштем и пошумљеним брдима, у којима слабуњава школска младеж Прага проводи највећи део свога живота...

Уђосмо у једну од многих палата. То је случајно баш централна управна зграда. Надлештво без бирократизма и бирократија без надутости и ароганције. За наше оријенталске навике, то је право чудо!... Све је у њој на свом месту, и мунициозно израђени графикони и детаљисани планови до најмањих потеза, где је статистички и графички претстављено целокупно дисање овога сложеног социјалног механизма што се „Масариковим домовима” зове.

Ту, у овом централном надлештву, примају се кандидати за „Масарикове домови”. Ту је њихово т.зв. прихватиште старца и старица, упућених од стране надлежних градских социјалних установа, и деце, упућене од

стране „градске комисије за негу младежи“, која као и све друго стоји под контролом и директивама централног одбора града Прага...

И деца и одрасли регрутују се из најсиромашнијих слојева Прашког становништва. Деца су у већини из радничких слојева и других сиромашних редова, а одрасли припадају највећим бројем крајњој сиротињи, која нема нигде ничега, па често ни родбине.

Чим кандидата прими надлежни одбор, он се, после узетих генералија о његовој личности, подвргава најдетаљнијем лекарском прегледу. Сва сумњива лица упућују се у превентивни четрнаестодневни карантин, нарочито деца. Испитивања и проучавања су тако савесна, да буде заслужено дивљење. За свако дете изврши се тачан преглед телесног,

„Масарикови домови“, којих је укупно 23 зграде, могу се поделити на два битно различита дела.

У једном су делу груписани домови за старце и старице, за старе брачне парови и, најзад, за изнемогле и самохране грађане, као и за хронично болесне и немоћне грађане, без обзира на доба старости. У другом су делу централизоване многобројне, уистини врло лепе институције за децу, од одојчади до 14 година старости, институције хигијенске, здравствене, васпитно-педагошке, школске, психијатриске итд.

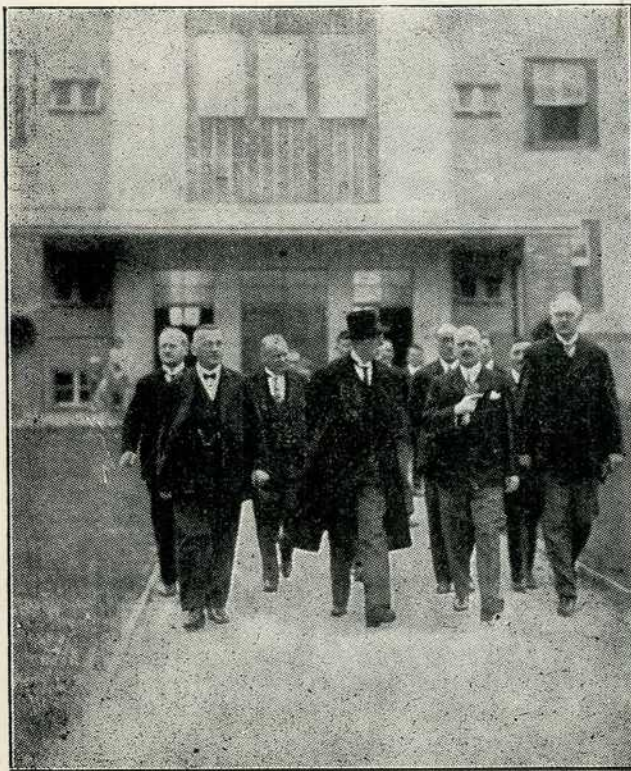
*

Комунална политика хуманизма према старим и немоћним грађанима несумњиво је знак културног и етичког савршенства једне социјалне средине, једног народа или расе. Некада, када је човечанство било у тами варварства, деца су сама убијала своје старе и привредно неспособне родитеље или их, на једном „вишем степену“ самилости одводили у шуму и остављали зверовима да их растргну.

Данас се сви културни градови старају о својим старим и неспособним грађанима, без обзира да ли они потичу из декласираних редова или из пропалих јединки виших друштвених кругова! Ако би било тачно да се по мери те неге и старачке заштите цени и етичка и морална висина једног народа — онда би се слободно могло рећи да Чеси спадају у етички најсавршеније народе на свету!

Међутим, савремена комунално-социјална политика не сматра да су овакви ангажмани према немоћним старцима, регрутованим у већини из декласираних редова, оправдани и рационални. Она, у колико се тиче старости неспособне за привреду и живот, заузима једно скроз савремено гледиште: старост се мора заштитити и осигурати. Али у тој заштити не сме се одлазити у крајност, јер је свака сувишност на заштити старца и национално, и привредно, и социјално нецелисходна и непродуктивна! Само је оно комунално-социјално старање продуктивно и рационално, које је упућено деци, народном подмлатку и продуктивним радним масама грађанства. Зато сву бригу друштва и све његове финансиске резерве треба њима посветити. Самохрана старост, регрутована, као што рекосмо, највећим делом из декласираних редова, бивших служавки, пропалих занатлија, отпуштених жандарма, лумпролетаријата свију нијанса и једног процента некада продуктивних редова — треба неоспорно да буде обезбеђена. Оставити старост да проси и да се мучи — то би била незахвалност према генерацијама које одлазе; обасути је богаташким животом — то би био злочин према генерацијама које долазе!

Ово што су на пр. Чеси завели у једном делу „Масарикових домови“, као знак свога

Претседник Чехословачке републике проф. г. Тома Масарик, са својим гл. сарадником за социјално-комуналну политику проф. г. Д-р П. Зенклом и социјалним радницима гр. Прага обилази „Масарикове домови“

нервног и душевног стања и истражује се етиологија болести, као и евентуална породична дегенерација. На основу свега тога саставља се детаљна породична шема и одмах уводи у т.зв. здравствени картон. Затим се свако дете обавезно пелцује против богиња, дифтерије, по Пиркеу против туберкулозе итд. Ово планско здравствено контролисање и лечење довело је, да је смртност одојчади у „Масариковим домовима“ свега 4%, и ако су баш та деца у највећем броју примљена анемична и са тешким поремећајима пробавних органа.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

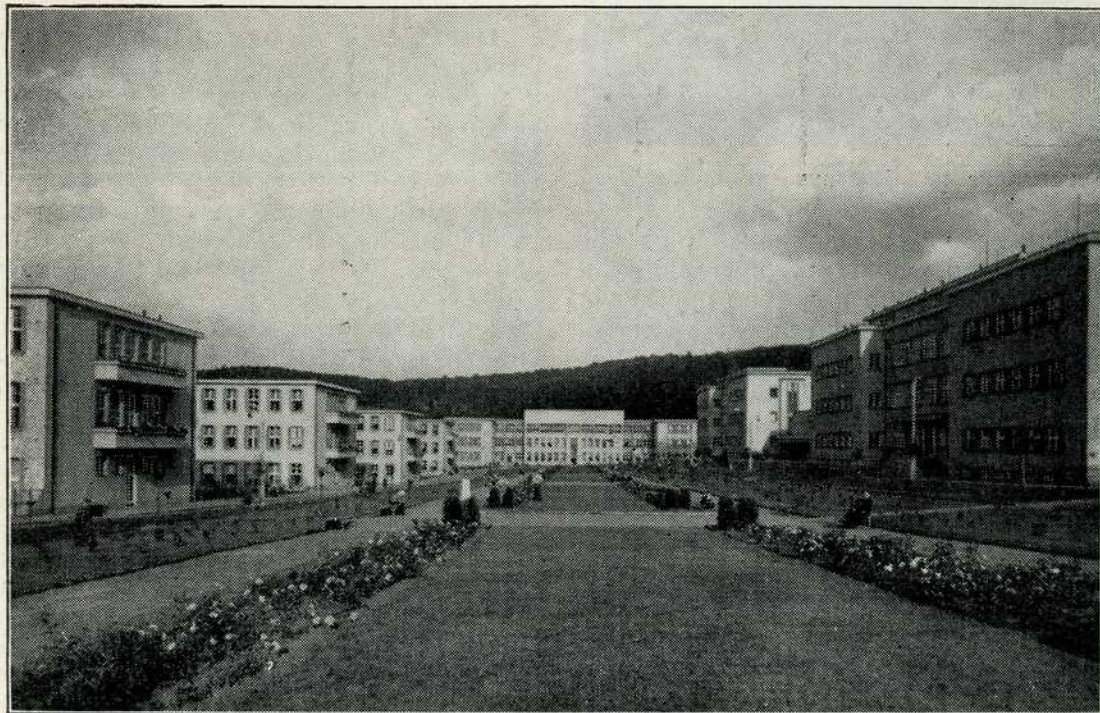
У истини културног пијетета према немоћној старости, то својим комфором и својом социјално-здравственом бригом прелази и највећи инстинкт хуманости.

Многи американски индустријалци, када остаре, немају такве услове за живот, такву идеалну удобност и на научној основи уређен конфор као прашка изнемогла и остарела сиротиња у „Масариковим домовима“ на Крчу...

Старци и старице су смештени у 5 савршено уређених палата. У шестој су стари брачни парови. Прашка је општина хтела да ода поштовање светињи брака, који се ни у најдубљој старости и под најтежим материјалним околностима није распао, и доделила је

фаховима остављају штићеници своју обућу и улично одело — а навлаче хигијенско собно одело и собне ципеле, у којима једино смеју ући у собе. Од одела па до најситнијег дела рубља све је маркирано специјалним ознакама и везано за име штићеника док је у заводу или док то одело не дотраје. И одело и рубље добија се бесплатно, али се Завод труди да крој одела одговара жељи питомца, и да се тако избегне монотона једноликост униформисаности.

Поред читаоница, библиотеке, сала за разговоре, радио-концерте, које штићеници неограничено уживају, дозвољена им је и шетња по лепим парковима и алејама крчке шуме, као и свакодневно излагање у

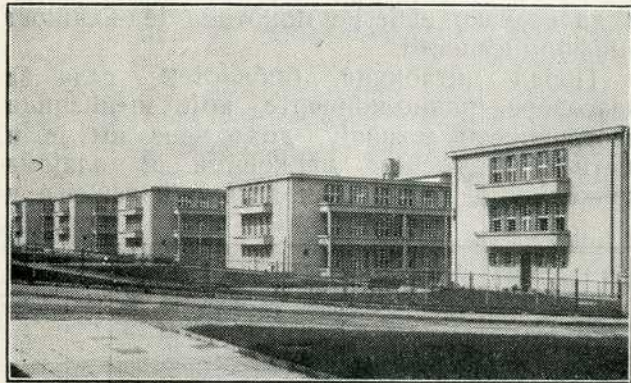
Један од паркова „Масарикових дома“

остарелим супружницима нарочиту палату. Сваком брачном пару дата је по једна лепо намештена, комфорна, засебна соба, да тако сваки од њих има илузију да је у своме дому. То се хтело и то се уистини и постигло!

У домовима за остале старце и старице (за сваки пол постоје засебни павиљони) има места за око 2000 штићеника. Домови ни по чему не личе на азиле. Подови су им од гуме, зидови у чешкој керамици, степените у мермеру. Мир и тишина као у каквој столној катедрали. У великим и светлим ходницима, читавим холовима, сваки штићеник има свој орман за рубље. У орману је електрични вентилатор, који им проветрава сву гардеробу. По собама и ходницима крећу се штићеници у заводским лаким гуменим ципелама. При улазним вратима у павиљоне намештене су гардеробе, где у поименично расподељеним

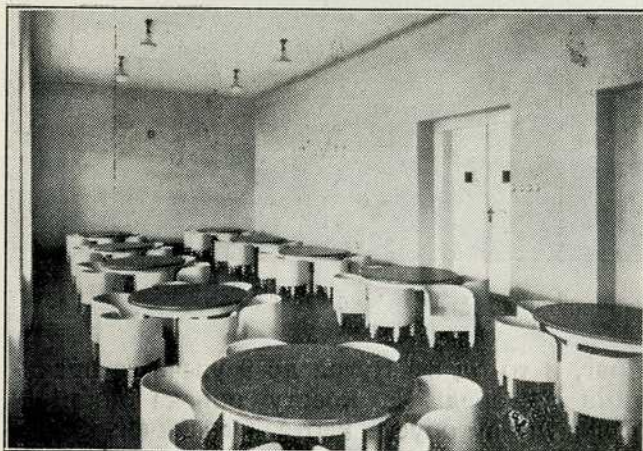
Праг, и то од 8 изјутра до 9 увече са прекидима за обед. За посету рођака добијају бесплатне аутобуске карте. Ограничења важе једино за болесне и за склоне просјачењу. Спаваће собе све из реда су узорне: велике, светле, сунчане и стално, и дању и ноћу, проветраване. У свима собама инсталирана је хладна и топла вода, као и централно грејање, топловодно и парно. Купатила, како обична тако и хидротераписка, претстављају последње дело купалишне технике. Како је овај стари свет поготову болестан од многих оболења, већином хроничних — тих најцрњих ожиљака животних недаћа и дотрајалости — то се сви старци лече на најсавременије начине. Имају све оно што се само још може добити по најскупљим санаториумима: рентгенска лечења, радио-терапије, десетине

разних врсти диатермије, лечења угљеном киселином, електрицитетом, високом фреквенцијом, балнеолошка лечења, лечења блатом и паром! На срчане мане и артериосклерозу обрађена је нарочита пажња. Одлично је комплетиран и одељак за масажу. Здравље је штићеника под сталним лекарским надзором. Највећи лекарски ауторитети

Група павиљона из „Масарикових домова“

и професори са чувене клинике Карловог универзитета непрекидно их прегледају и лече. За сваки изненадно потребан преглед и помоћ постоји нарочита централна амбулаторија, отворена непрекидно и дању и ноћу, те им се у хитним случајевима одмах указује потребна лекарска интервенција. Поред тога

Трpezарија за дошколску децу

по три лекара за старачке болести, нервне и дечје, стално станују у заводима. Организација здравствене контроле и помоћи тако је изведена у „Масариковим домовима“ да се таква тешко налази и у првокласним богаташким клиникама.

У сваком старачком павиљону има по 270 кревета, по 2, 3 и 5 у по једној соби велике кубатуре (по 27,5 м³ ваздуха од особе). Интересантно је напоменути да спаваће собе са по 2 кревета добивају само они штићеници који се својом раденошћу специјално истакну! Све

су спаваће собе иначе потпуно хигијенски уређене. При том, кревети су са најпедантнијом буржоаском удобношћу: матраци, душеци, јоргани, јастуци, теписи поред кревета. Крајњих су електрично звонце, столне лампе, радио-слушалице, собни вентилатор итд.

Из спаваћих соба старци излазе у огромне холове, ванредно светле. Одатле на простране и дугачке терасе, лођије, собе за одмор. Ту се у групама одмара овај стари свет осиромашелих прашких грађана.

Заведене су премије за чистоћу и уредност, јер многи од старих штићеника нису били пријатељи воде у својим младим годинама. Зато је дозвољено од стране Управе да се сваки купа колико год хоће пута на дан; али се мора обавезно да окупа бар једанпут недељно!...

Поред соба за одмор и разговор, постоје читаве сале за музику и забаву, затим велике и зрачне читаонице (као и све остало, и овде засебно за старце а засебно за старице). У домским библиотекама има неколико хиљада свезака, које су увек у промету. Постоји и засебна читаоница дневних новина и часописа са 400 места, као и велика сала за одмор за 350 особа. Ту су скоро сви чехословачки листови и часописи.

Статистички је запажено, да старци страшно читају политичку хронику Чехословачке републике; а старице — скандалозну хронику целог света! Баш као и код нас!

Једна огромна сала на спрату припада трpezарији за 135 особа. Таквих трpezарија има неколико и оне су високе као жељезнички вестибили, пуне свежег ваздуха и мириса цвећа у вазама и по прозорима, те личе на праве дворане. Солидне гарнитуре око столова дају утисак леп и отмен. Ове трpezарије са собама за моментану приправу хране (чаја, беле кафе итд.) истакнуте су архитектонски у нарочита крила зграде, савршено косо проветраване, чиме је осигурана чистоћа ваздуха у делу зграде за становање.

Штићеници добивају храну четири пута на дан, а деца и болесници 5 пута. Јеловник, који се од стручне комисије утврђује за тридесет дана унапред, испуњен је снажном и витаминском храном најбољег квалитета. Јело се спрема према 12 разних дијеталних јеловника: за дијабетичаре, рековалесцентне, артериосклерозне, оболеле од бубрега, пробавних органа, затим за вегетеријанце итд. Дечја оправилишта имају и своју засебну централну, као и млечну кујну. У дечјој кујни свакодневно се утроши н.пр. 25 телади, 400 живине, преко хиљаду и по литара млека итд.

Храна је прворазредна и снажна. За доручак добива се 1/2 литра беле кафе са млечним земичкама. У подне супа, вариво, са месом, тесто, воће, компоти. За ужину у 4 сата: 1/2 литра беле кафе са млечним земичкама и бутером. Увече: буљон, месо, шунке, сир, бутер, компоти итд. Меса добива штићеник око 200

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

гр. на дан, а хлеба око 350 гр. Свих осталих намирница у потпуно довољној количини. Сва јела претходно проба свакога дана дежурни заводски лекар са управником. Месо и меснате намирнице су под сталном контролом заводског ветеринара. Бактериолошка и хемијска испитивања хране су редовна и непрекидна.

Справљено јело разноси се из централне кујне на електричним возилима у огромним термофорима да не би изгубило ништа од своје топлоте и специфичног мириса и укуса. У општој трпезарији, старце и старице служи послуга. Илузија правог господства осећа се свуда!

Овде је господин чак и онај који је раније на улици пружао руку за милостињу!...

*

Мишљења смо, да онај коме се буде поверио привредни део организације сличних установа код нас, треба да претходно оде у „Масарикове домове“ и детаљно проучи сву рационалност пословања њихове т. зв. *привредне зграде* која је узор домске економије, а добра је економија душа свих оваквих комуналних завода и установа.

У привредној су згради огромни централни магацини са намирницама, фабрика хлеба, месарница радионице компота итд. Ледени компресори спроведени су кроз сва одељења да би се храна сачувала од кварења. Ту су и заводске кујне са 12 парних казанакотлова, од по 5 хектолитара сваки. Вентилација је тако изведена да од гари, мириса и ларме нема ни помена. Поред главне кујне налази се и друга велика дијететична кујна са 3 парна казана од нешто мањег капацитета.

Кујне су снабдевене најмодернијом врстом машина за механички рад, тако да је у њима омогућено пословање са најмањим бројем особља.

Поред кујне налазе се одељења за поврће, одељења за колаче итд. У даљем делу долазе одељења за прераду меса са електричним хладњачама, радионице теста и хлеба, у којима се дневно израђује у неколико (лекарски прописаних) врста 400 хлебова и 6000 млечних земичака.

У полусутерену ове зграде налазе се перионице веша са 8 парних машина за прање, затим, електричне сушионице и аутоматске пегларнице са парним машинама за пеглање. У свима њима су инсталисане и најмодерније електричне машине. Испред пегларнице је одељак за дезинфекцију рубља, у који се пре свега рубље и односи, дезинфикује, сортира и шаље у одељење за крпљење, прање, пеглање итд.

Перионична постројења оперу и испеглају дневно око 4500—5000 пари рубља и осталог веша!

И ове привредне зграде, или боље рећи као и све друге зграде уосталом, нису разба-

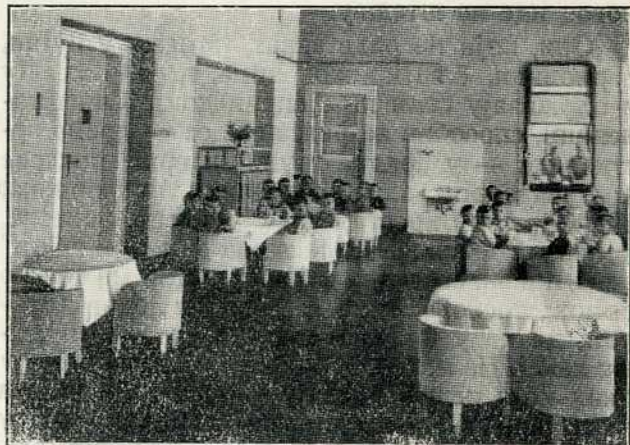
цане на огромном простору „Масарикових домова“ од 350.000 кв. м., него су постављене са планом, одвојене једне од других авенијама, цветним и зеленим улицама, које им дају изглед гарден-ситија, енглеских вароши у зеленилу и цвећу.

*

У дну парка пуног цвећа, ружа и ниских зимзелена, подигнут је врло леп бифе са кафаном да би код овога старог света сасвим ишчезао осећај интернатског живота и добили илузија да су у старој слободи кад им је кафана била један од главних храмова живота!

До кафане су бифеи, па чак и фризерски салони, где се има могућности и за ондулацију! Бријање стараца обавезно је једанпут недељно!

Организатори „Масарикових домова“ побринули су се и за душевно естетске потребе својих штићеника и подигли читаву палату, намењену уметности и разоноди.

Дечја трпезарија за ученике првих разреда

Сваке суботе и недеље по подне ту се дају уметничке претставе или најновији биоскопски шлагери. Старци, способни за ход, одлазе у групама, као у цркву, а неспособни се одводе на гуменим колицима, као новчани аристократи у луксузном Миамиу, када оболе од табеса. У првом парку налази се овај павиљон уметности. Он има велику салу за позоришна, биоскопска и музичка приказивања; као и за народне свечаности и популарна предавања свих врста.

У једној години даје се 126 позоришних и биоскопских претстава или музичких концерата, а то значи скоро три пута недељно. На пример, у току прошле године приређена је 41 позоришна претстава; 58 биоскопских, 16 кабаретских, 11 музичких концерата. Укупно присуствовало за годину дана 32.700 пиатомаца.

Тoliko дана не посвете својој разоноди и душевном одмору ни најимућнији рентијери! Поред ових забавних приредби, у свима заводским трпезаријама инсталисани су апарати

за радио, а у собама слушалице за радио станицу из Прага. Подигнута је и сопствена радио-станција за репродуковану музику!...

Још једанпут велимо: „Масарикови домови” нису домови бедних, прегажених животом, које су и данас и Бог и људи заборавили. То су, напротив, сјајни и успели експерименти за нову реформисану социјалну државу. Они су благослов пробуђенога неба...

*

За једног социјално-комуналног практичара најинтересантнији је за студирање принцип обавезног рада, који је у свима својим детаљима проведен кроз „Масарикове домови”. Рад је највише гесло вредне Чешке расе. Раде сви који могу да раде, и стари и млади... „Масарикови домови” имају својих десетак разних радионица (столарску, браварску, фарбарску, инсталатерску, кројачку, штампарску, обућарску, вртарску итд.). Радни дан траје мало, једва од 3—4 сата, често и мање. Штићеницима се овај рад плаћа. Тај им новац иде на штедњу.

Они, који не раде занат, помажу у кујни, перионици, башти, парковима, које и негују и одржавају сами штићеници дома. Сви штићеници, способни за рад, деле се — према врсти рада — у „радне групе” и врше послове под надзором квалификованих надзорника. Не раде само престарели, мала деца, болесни, и парализовани. У „Масариковим домовима” нема привилегисаних и парија. Док ми имамо домовице госпођа, тамо се могу за једним столом, да нађу бивши гроф и његов некадашњи лакеј. Не прави се никаква разлика између оних који нешто плаћају и оних који ништа не плаћају. У „Масариковим домовима” нису сталешки класиране собе и храна као по буржоаским болницама. Ту је прокламована идеална једнакост, само, нажалост, за једне сувише касно...

И када се кроз овако завидну удобност комуналног збрињавања пређе и последња лествица живота, стари одлазе на пут са кога се више нико не враћа... „Масарикови домови” имају своју капелу-цркву. Она је удешена покретним и комбинованим олтаром за све хришћанске вероисповести. У њеном сутерену налази се сала за обдукцију. Последњи чин људског трошног тела, пре него што оде на вечан одмор, има да послужи медицинској науци.

*

И ако је можда овај конфор у многеме излишан за промашену старост; непотребан у оволикој мери онима који се спремају за вечити мир — ипак он сјајно илуструје да је Чехословачки народ етички високо развијен, да он са синовским пијететом поштује старост ма каквог порекла она била, сјајна или проблематична, социјално-корисна или литезна у њеним младим данима!

Прашки социјални радници веле нам: „старост је достојна поштовања; богаљ сажаљења; сиротиња милосрђа!”

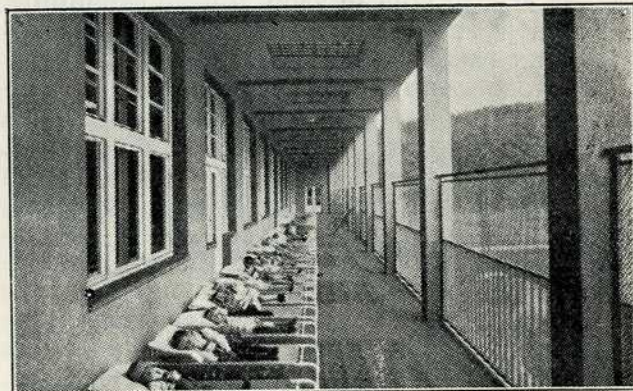
Широка и узвишена словенска душа осећа се свуда, у свима словенским народима!

Селјак наш из попаљене Мачве заборавио би на сва варварства ратних дана, и уделио би и самом Виљему кад би којим случајем закуцао на врата његове сиромашне колибе!

* * *

Почели смо са социјалним старањем „Масарикових домови” према немоћним старцима, са онима који завршавају своју животну каријеру... Међутим, много је веће наше интересовање за оне који каријеру живота тек почињу, за децу и омладину, на чијим ће раменима, као код мермерних каријатида, почитвати Чехословачка држава...

У четири велике палате, чији се дивни перивоји спуштају до Крчких шума и несташног Кунратичког потока, смештене су дечје институције „Масарикових домови”.

Поподневни одмор деце до 6 године

Ту су, између осталих, и:

1) опоравилишта за школску децу (од 7—14 године старости) која су ровитог здравља или су реконвалесценти;

2) дечја болница са поглавитом наменом да у себи прими имбецилну и у већини случајева неизлечиву децу;

3) лечилиште за децу од рођења па до 6 година;

4) многобројна прихватишта за децу од одојчади до 14 година старости.

5) школе на ваздуху, помоћне школе, занатске радионице, где заводски штићеници изучавају поједине занате итд.

Огромна земљишта иза ових дечјих завода дала су могућност да велики број сиромашне прашке школске деце борави свакодневно на ваздуху и омогућили су њихову поделу на групе по старости.

На челу овога дела парка, подигнуто је опоравилиште за школску децу, са кога се пружа на исток јединствен поглед на шумски амфитеатар. Десно крило је за девојчице, а

У лево в за дечаке. У средини су велика, сва у стаклу, одељења за дневни боравак. Постоје и одељења која се увек лако изолирају у случају мање или веће инфекције, управо прве појаве заразног обољења. У приземљу зграде су велике сале за гимнастику, купатила са кадама, разни тушеви и велики зимски пливачки базени. Ту постоје и специјална хидротераписка одељења за неуропатичну децу из пуберталног доба. На југу парка подигнута је специјална зграда са огромним верандама за школску анемичну децу, која долазе само на дневни боравак из Прага. За њих су у шумским ливадама направљене школе на ваздуху, а за купање им је подигнут специјалан базен, кроз који протиче вода шумског потока!

Потпуно на јужној страни овога парка подигнута је још једно опоравилиште за одојчад и малу децу. На овоме опоравилишту нарочито су импозантне сунчане веранде, које се налазе дуж свих спратова! Са мезанинских веранди је одлазак у парк дошколске деце, њихова игралишта и брчкалишта са пешчаном плажом.

Одељења за одојчад подељена су у десет стаклених соба од којих свака има своју сунчану веранду.

Поред овога опоравилишта је зграда за слабуњаву заводску децу, а иза ње болница за неизлечиву епилептичну и душевно неразвијену децу, затим лечилиште за децу од рођења до 6 године старости итд. Ту је и дејја хируршка болница са салама за рентген и кардиограф као и комплетан институт за све врсте испитивања здравственог стања деце, како душевног тако и физичког.

Сасвим на другом крају овога дела парка подиже се зграда намењена карантину као и зграда за изолацију оболеле деце!...

У институције „Масарикових домова“ за школску децу примају се деца из свих друштвених сталежа и најразличнијих средина. Она су већином ослабљена, неухрањена, реконвалесцентна. Да би се ојачало њихово здравље, одређује се путем лекарске комисије у сваком индивидуалном случају правац њиховог васпитања и програм дневног живота, који је утврђен тако да се занимање, игре, учење, одмор само периодично мењају: на пр. деца устају, умивају се и купају у 7 h ујутру; затим одлазе на јутарње вежбе, па на лекарски преглед и кратак одмор. Од 8—8,50 h до ручак и после до 10 h настава на слободном ваздуху. Од 10—10,30h предручак а од 10,30 до 11,30 h опет учење! Од 12—13 h ручак, од 13 до 15 h одмор, спавање и сунчање; од 15 до 15,30 h ужина; од 16—18 h учење и васпитање: шетње, организоване игре, децје продукције, позориште са луткама, рад у парку, на башти и т. сл. У 18 h вечера, а после до 20 h шетња по башти и парку, а при рђавом времену игра у децјим собама за забаву. 21 h већ сва деца спавају!

Израђен је нарочити систем наставе, практичан и близак животу. Највећа се пажња поклања матерњем језику, физичком и хигијенском васпитању, народној историји, земљопису и грађанској науци свих врста.

Деца су подељена у пет група. У првој су, на пример, деца која пате од срчане мане и која су угрожена од туберкулозног хабитуса. Она сачињавају два посебна одељења, која имају сваки свој дневни распоред са што већим одмором и школском поштедом...

Систематској настави посвећује се 3 сата дневно: 2 пре подне и 1 поподне. У оквиру дневног живота врши се индивидуално самоучење ученика.

Зидови учионице, источни и западни, су од стакла, исто као и таваница средњег дела „дневних сала“, те се тако отварањем прозора претвара разред у отворену веранду, у који улази чист шумски ваздух! Подови од линолеума, ваздух без прашине (прашина електрично исисавана и ваздух стално механички мењан).

На сваког учитеља дође по врло мали број деце, тако да их он може потпуно индивидуално да прати, проучава и контролише њихов развитак.

И настава и васпитање деце врши се на принципу изградње основице за *социјално осећање и свесност будућег грађанина*. Овај систем елиминисања индивидуалистичких и егоистичких тежњи код деце и васпитања *на другарству*, усвојен је од руских градова, где је он данас у децјој заштити развијен до чиставе једне научне социјално-педагошке доктрине!

Али упоредо са социјалним васпитањем врши се и изграђивање *сопствене иницијативе* код деце.

Ипак, најважнији део дневног програма за школску децу је *принудно телесно васпитање*, које се врши или на пространим кровним терасама или на шумским ливадама и пропланцима. Зимски децји спортови исто су тако развијени.

Сарадња учитеља и васпитача са лекарима је стална и од ефикасних резултата.

Сви децји павиљони, огромни по сразмерама, израђени су према последњим захтевима јавне хигијене. Сваки од њим има стране терасе за лежање у шезлонзима стотинама дечице на сунцу и ваздуху. Равни кровови на децјим заводима удешени су као терасе за гимнастику и дневни боравак. На ове огромне кровне терасе воде лифтови за децје кревете као и за храну.

Свако одељење децјих институција има своја посебна игралишта, своје велике летње и зимске пливачке базене са трамбулинама, шумовита одморишта и пропланке за шетње и излете.

У децјој изолационој болници постоје одељења за све врсте децјег обољења и посеб-

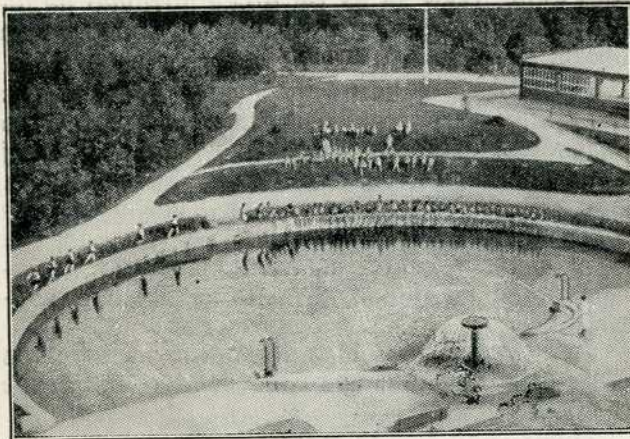
на апотека. Куриозума ради бележимо да постоји и одељење за спаваћу болест и њене последице. Уз њу је и дечји ортопедски институт за поправљање свих могућих анатомских мана код заводске деце. Ту је и велика сала за ортопедску гимнастику са специјалним хидротераписким тушевима итд.

Све што је модерна медицинска наука до сада открила примењује се у овој дечјој болници „Масарикових домова”.

Нудиљска служба организована је од сестара са свршеном социјалном школом. Дечји заводи „Масарикових домова” имају 113 школских и здравствених нудиља, чији је рад под строгом контролом. Н. пр. у дечјој болници ноћна служба сестара контролисана је једним специјалним електричним апаратом, који аутоматски бележи уредност вршења службе (по систему проф. Др. Једлечке).

*

Докле иде милосрђе Прашке општине према деци најбољи је доказ болница „Масарикових домова” за имбецилну децу.

Дечји базен у шуми

То је један огроман лавиринт соба и сала, посвећен цео заштити и лечењу имбецилне деце: идиота, кретена, микро и хидроцефалних, и све друге врсте душевно оболеле деце, уопште деце са ограниченим или помраченим душевним способностима (идиотизам, монголизам, идиоимбецилност, епилепсија, потпун кретенизам итд.).

Док сједне стране у овим језивим одељењима свира тиха музика радиа, те изгледа као да се не налазимо у собама несрећне деце, чији мали дух још није угледао праву светлост разума, него у каквом музичком студију — дотле се с друге стране чују неартикулисани гласови кретенасте деце као шкрипа зарђалих шарки! Њихов пискави глас продире до сржи и чисто је мрзне у самим костима. Писка ове деце у вечитом душевном мраку меша се са животињским покретима неколиких малишана, стопроцентних идиота, који се као слепи мачићи, или, још тачније, као змије

грче и претурају по својој постељи. Ту су поређани мали дечји креветићи, у којима леже несрећна деца од стотине разних болести, које су их већином приковале за постељу и учиниле их вечитим паћеницима доклегод живе. Срећом, тај је живот исто тако ужасно кратак колико и ужасно несрећан. Једни болују од епилепсије, други су већ атрофирани и леже непомично као окамењене бисте греха! Трећима је глава огромна и глупа као у карневалских лутака. Пуно је деце рођене без кога дела тела, па чак и без очију!

А има и нешто необично: два-три двогодишња кретена била су лепа, као златокоси анђели. *Иначе, увек се трулеж духа огледа у унакаженом лицу!*

Сва се та несрећна деца ту лече (која су за лечење), ту живе, расту и умиру без свесног роптања, исто онако као што су и дошла на овај свет без животне радости. Једни се (око 10%), чак донекле и излече и оспособе за извесне механичке послове, као на пр. за баштованске послове и раде их доцније са просечном способношћу баштенског радника. Тада чак умеју и да штеде. Духовити противници штедне злурадо примећују да они штеде утолико више уколико су слабоумнији!...

Упркос вечитог душевног мрака, који суверено влада у тим одељењима, у њима је потпуна и примерна чистота, ред и конфор са светлошћу и сунцем. Нарочити електрични апарати исисивају сав искварени ваздух, и путем компресора утерују у себе чист горски ваздух, који бије са падина Крча...

Интересантни су статистички подаци о социјалном и породичном пореклу ове несрећне деце. Да се и овде има тражити социјални узрок говори факат да 55,39% од све те деце припада крајње сиромашним и бедним породицама, а породицама малих грађана (занатлија, чиновника итд.) 20,23%, док имућнијем сталезу припада само 15,38%! Као узроци слабомислености и душевног мрака јављају се у: 13,2% тешке породичне полне болести; у 12,26% узроци бедног, изгладнелог живота мајке пре порођаја; у 12,2% дечји грчеви; у 8,19% недовољна и рђава исхрана детета; а у скоро истом проценту и станбена беда; у 7,55% деформација лобање; у 7,5% породично наследство; у 6,6% алкохолизам; у 6% спаваћа болест; у 4,4% запаљење мозга; у 3,77% крвно сродство родитеља; у 2,75% дечје мждане парализе итд.... Притом, велики је проценат ванбрачне деце уопште. Кад се сви сродни узроци саберу излази да је узрок рађању душевно дегенерисане деце у преко 75% социјална и душевна беда родитеља.

Степен душевне ограничености код ове деце је различит. Према нивоу те слабомислености деца су класифицирана у групе, васпитна одељења и болничке отсеке. Свако од тих одељења дели се опет у три групе итд. За сваку групу је нарочит систем живота, васпитања, лечења, исхране, кретања. За њих

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

не само да су морале да се установе специјалне „помоћне школе”, него чак и „школе за ходање”. Свако од ове деце је једна засебна трагедија, у већини изазвана последицама беде и болести којег од родитеља, или чак и претка!

Човечанство је ипак доста отишло напред на путу своје етичке еволуције! Пре непуних две хиљаде година оваква су деца бацана са Тарпејске стене у понор, где су њихове смрвљене лешеве прождирале хијене и орлови. Данас друштво подиже најскупље институције да им колико-толико помогне!

Кад сам о овим и другим сличним комунално-хуманим институцијама града Прага говорио у једном крају најсиромашније периферије Београда (на Душановцу) пришла ми је једна југословенска ратна удовица, и лемећи своје суве и изборане руке, рекла је: „Ето, гладујем са четворо деце... Молила сам да ми Ацу узму у Дом малолетника. Одбили су ме... Један ми младић рече, да ће бити примљен чим почне да краде. Десу сам нудила Дому за заштиту девојака, али ми једна добра госпа на улици објасни, да ће бити примљена кад постане блудница... А ти овде причаш о тим милионима који се троше на недоношчад, кроз које Бог кажњава наше старе грехе!... Моје четворо деце, као златне јабуке, спавају на влажном патосу, по њима се титрају буве као да сам их посула маковим семењем и живе у овој мемљивој јазбини, од музике слушају крeket жаба, које су се пре неки дан заједно са поплавом појавиле испод трулог патоса. Што људи незнају шта раде, то могу да разумем; али, Боже ме прости, и Бог сам незна шта ради”.

Сирота ратна удовица браниоца Београда шта би рекла да је видела сав комфор болнице имбецилне деце из „Масарикових домова”, који треба да ублажи грехе дечјих предака и свирепу неправду неба према њима!?...

*

И поред свег овог савршеног комфора, не може се ни за један детаљ „Масарикових домова” рећи да је расипнички, чак ни некономичан. И технички и архитектонски изведено је подизање „Масарикових домова” по једном смишљеном принципу рационализације, разумне штедње и максималног искоришћавања грађевинских површина. Исти принципи унети су и код изградње властите електричне централе, резервоара воде, канализације, централног грејања итд. На пр. у централној ложионици врло су интересантни контролни апарати који тачно бележе степен достигнуте топлоте у свима зградама и одељењима, и који омогућавају економизацију и максимално искоришћавање горива и топлотне енергије.

Као доказ практичног искоришћавања сваке површине, служи и овај занимљиви детаљ: на врху управне зграде налази се једна кула,

која доминира целим „Масариковим домовима”, и она служи као разводна станица — за резерве сопствене пијаће воде.

Најзад, потребно је проучити и финансијски план „Масарикових домова”, па видети да је ту финансиска рационализација изведена до најосетљивијих танчина разумне штедње. Тиме се само може објаснити што ово савршенство од комфора стаје много мање (просечно од кв. м. грађевине или, пак, од режије издржавања једног питомца) него изградња, односно одржавање сличних социјалних установа других чехословачких градова, установа, које су притом другостепеног квалитета. Суме, употребљене за зидање целог овог „социјалног кварта” са ценом земљишта (353.400 м²) и потпуним унутрашњим уређењем, специјалним намештајем, изградњом свих паркова, улица, свију развода за канализацију, водовод, гасне и електричне централе, култивисање целог комплекса, подизање хигијенског и тераписког уређаја, набавке свих медицинских, педагошких, културних и др. справа и прибора; одевање питомаца итд. — све то кошта укупно 106,015.000 Ч. К. Просечно коштање 1 м² уређене згране износи свега 310 КЧ.

Без станова чиновника, учитеља, лекара, нудиља и осталих запослених, капацитет је овај: 5 домова стараца и изнемоглих грађана без обзира на године старости са 1000 кревета; 1 дом за старе брачне парове 200 соба; 4 дома за неизлечиво болесне и немоћне грађане са 800 кревета; 4 палате дечје заштите и дечје болнице са 440 кревета; други дечји заводи (опоравилишта, школе на ваздуху, соларије итд.) са 460 кревета; к томе долази 600 ванредне школске деце, која због опорављења, проводе дане у заводу, посећује школу на ваздуху и на сталној су храни. Увече одлазе у град.

Да су „Масарикови домови” несравњено јевтинији од свих сличних социјалних институција у чешким местима види се из ових упоредних података коштања социјалних институција из осталих чешких градова.

Укупни трошкови за грађење и уређај на једног штићеника долазе:

За Социјалне заводе	Режијски грађевински и др.
у месту:	трошкови на 1 штићеника:
у Раковнику	80.000 ЧК.
у Лоуни	75.000 „
у Острову (код Карл. Вари)	55.000 „
у Новом Месту	54.000 „
у Храцни Карлове	54.000 „
у Карловим Варима	50.000 „
у Варнедорфу	47.000 „
у Хеду	45.000 „
у Находу	40.000 „
у „Масариковим домовима” Прага	37.000 ЧК.

Централном набавком свих потреба за „Масарикове домовне” постижава се тако ниска цена, да је благодарећи њој управа дома у

стању да пружи својим питомцима за исту суму (расхода) много бољи живот него у малим заводима сличне врсте.

Свестрани организациони таленат проф. д-р Петра Зенкла, творца „Масарикових домова”, огледа се и у постизавању највиших могућих резултата са најнижим материјалним издацима.

Исто тако планском економијом, централизацијом привредне стране прашких социјалних завода и непрекидном контролом сведена је дневна режија расхода на меру, коју не може да оствари ни један ни најпримитивнији паланачки азил за старце или дом за напуштену сирочад! Целокупни годишњи издаци „Масарикових домова” износе око 13,778.000 ЧК. Овде су урачунати и лични издаци за 387 службеника „Масарикових домова”. Просечни утрошак на једног штићеника износи дневно свега 16,45 ЧК. (на пр. у прашкој присилној радионици он износи 22,04 КЧ.; у заводу за васпитање у Опановцима 21 ЧК.; у заводу у Бохњицима 19,48 ЧК.; итд.). У „Масариковим домовима” за старце кошта дневно штићеник 13,60 ЧК., а у дечјим заводима „Масарикових домова” један питомац стаје 25,63 ЧК. У ову суму урачунато је, поред исхране, одевања, неге, васпитања и др. и издржавање школе, професора, учитеља, васпитачица, као и сва специјална дечја лечења, која су по самој својој природи врло скупа. Код одраслих штићеника урачунат је и недељни џепарац од 10 ЧК. Иначе целокупна исхрана кошта дневно свега 6,05 ЧК. од штићеника. У току једне године „Масарикови домови” добију од приватних на име помоћи и хранарине око 2,700.000 КЧ., а остатак расхода од око 11,500.000 КЧ. даје Прашка општина из свога буџета.

*

Шта нам се није допало у социјално-комуналној политици „Масарикових домова”!? Доиста сме ли и да се постави ово питање? Архитектонски су савршене зграде, хигијенски уређај сјајан, педагошки захтеви остварени, финансиска рационализација и здрава економија изведени до свих детаља. Па ипак има нешто. Будимо братски искрени. „Масарикови домови”, као грандиозан споменик социјално-комуналног старања у капиталистичкој Европи, не треба и даље да остану златни маузолеј посвећен преживелој старости, него нека девет десетина своје преокупације и својих старања посвете деци, а тек једну десетину својим старим и осиротелим грађанима. За Праг је то доста. Утолико прешто је Прашка општина сасвим правилно завела, рекли бисмо „отворену” заштиту ста-

раца, и све оне изнемогле старце и старице, који нису апсолутно без икакве заштите, упућује у приватне домове на негу и чување, и за њих плаћа извесну награду или помоћ.

Одељења за мали алијенс, требало би сасвим уклонити из дечјих „Масарикових домова” и придружити га неком општинском санаторијуму или болници за душевно оболеле. На пр. Једличковим и другим сличним заводима. То захтевају и психолошко-педагошки разлози и смисао целине. Према укупном броју штићеника „Масарикових домова” (који је данас око 2000 стараца и нешто око 1000 деце) на свако дете долази по два старца или старице. Пропорција је неприродна, и зато целој установи даје карактер једног краљевски уређеног старачког азила. А то се није хтело. „Масарикови домови” имају припасти деци, коринским стубовима братске Чехословачке нације. Зар не би било zgodно да се на свима павиљонима назидају још по један или два спрата и број деце временом повећа на 4—5000! А простора има и сувише, да се назидају још 3—4 павиљона уз ове данашње. Комунални трошкови на мале замрле духове и на непродуктивне старце могли би се још у многоме свести. Зашто да једно кретенасто дете, које друштву неће дати ништа, кошта два пута више од једног здравог детета које претставља снажну будућност народа и човечанства?!

Од те недоношчади и прохујале старости нема никакву корист Чехословачка отаџбина; човечанство још мање!

Оставити их судбини — то би била културна срамота, недостојна једног словенског народа. Мазити их — то би био грех према хиљадама сиротињске деце неупослених радника и интелектуалне сиротиње, која пропада мукло, без протеста и галаме, те нико и не слути да је крвави трибут у помору деце већи и страшнији од сваког изгубљеног рата! Место тих излишно лечених идиота, „Масарикови домови” могли би да прошире своја одлична одељења за анемичну децу, слабу, са туберкулозним хабитусом, лимфатичним обољењима, рахитисом итд.; да појачају број школа на ваздуху; да кроз своја опоравилишта на Крчу проведу бар 10—15 хиљада прашке деце; да се прошире дечје трпезарије и тд....

Кад би се још ова корекција, социјално и расно неопходна, у потпуности извршила, могло би се с правом рећи, да су „Масарикови домови” најпозитивнија и највеличанственија институција градске социјалне политике у капиталистичкој Европи!

(Наставиће се)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

WWW.UNILIB.RS

БИБЛИОТЕКА
ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

А. Б. Херенда

Основне потребе, приходи и исхрана Београђана

Наука је утврдила квантитет и квалитет рационалне и потребне исхране. Према гледишту науке један одрастао човек потребује дневно за одржавање живота 4000 калорија и 100 грама беланчевине. Односно, изражено у животним намирницама, то претставља:

150 грама масти,
500 „ хлеба,
650 „ поврћа,
50 „ шећера,
250 „ меса,
300 „ воћа.

Овај чланак расправиће питање, да ли је београдски становник у могућности да набави себи такву храну и у толикој количини, која би одговарала основној потреби исхране.

Најјевтиније просечне цене у августу месецу о. г. биле су на београдском тржишту, за горе наведене намирнице, следеће:

Маст свињска, 1 кгр.	14,50 дин.
Хлеб пшенични црни, 1 кгр.	2,26 „
Кромпир стари, 1 кгр.	1,27 „
(Купус сладак, 1 кгр.	1,24 „)
(Тиквице, 1 кгр.	1,30 „)
Шећер ситан, 1 кгр.	12,27 „
Говеђина, 1 кгр.	8,40 „
Шљиве, 1 кгр.	3,03 „

Према горњим ценама, само за набавку основних животних намирница потребних за нормално одржавање живота, један становник Београда морао је да утроши дневно 7,74 дин., или месечно (рачунајући месец од 31 дан) 240,06 дин., не урачунавајући ту дрва потребна за кување и огрев, те остале ситне зачине, који су у јелу потребни. Затим, од меса узета је у обзир искључиво најјевтинија говеђина, од поврћа најјевтиније сезонске врсте (поред кромпира само купус и тиквице), а од воћа као најјевтиније у том месецу само шљиве. У главном, не водећи рачуна о квалитету, узимали смо у обзир само одговарајући квантитет, који се може набавити по најјевтинијој цени.

Под нормалном породицом подразумева се породица од 4 члана, тј. муж, жена и двоје деце (или неки други најближи сродници). Нормалне животне околности захтевале би, да само један члан породице зарађује (редовно узевши муж), док би остали чланови

имали да се брину о кућевним пословима (редовно жена), или би били упућени на непродуктиван рад (деца која се школују), односно не би више били способни за рад (стари родитељи). Дакле, једну нормалну породицу од 4 члана у Београду храна, без дрва и зачина, стајала би по најјевтинијој цени и узимајући само најјевтиније неопходне намирнице 960,24 дин. месечно.

Но, ипак је горе наведена исхрана тако једноставна, да ју је тешко претпоставити из дана у дан.

* * *

Г. др. Драг. Ђулизибарић, директор Приредно - финансијске дирекције Београдске општине, публиковао је једну табелу минимума исхране једног Београђанина, односно једне београдске породице од 4 члана. У тој табели, као неопходне, навео је он следеће намирнице: хлеб, месо, маст, пасуљ, кромпир, шећер, кафу, пиринач, со, сапун, млеко и јаја. Томе је још додао као неопходност дрва и осветлење (електрично). По том израчунавању минимум за исхрану једне породице од 4 члана изнео је нешто више, тј. 1.004,33 дин. месечно, или за појединца 251,08 дин. месечно.

Г. Богдан Крекић, позивајући се на индекс цена Радничке коморе и имајући у виду само раднике и радничке породице, наводи као минимум за исхрану, огрев и осветлење за једну породицу од 4 члана у Београду 852,13 дин. месечно, а за појединца самца 334,90 дин. месечно.

Сама храна, огрев и осветлење нису довољни за одржавање живота. Долазе к томе и друге потребе, које, нарочито у већем граду, стају знатно више него ли сама исхрана. Ту је на првом месту стан, затим одело, обућа, рубље, прање рубља, саобраћајна сретства (трамваји и аутобуси), па најзад лекари и лекарије. Срачунавши те остале потребе г. др. Драг. Ђулизибарић добио је за београдску породицу од 4 члана минимум од 1.738,33 дин. месечно, или просечно 434,56 дин. по особи. Г. Богдан Крекић за све остале потребе, осим исхране, огрева и осветлења, предвиђа за радничку београдску породицу од 4 члана минимум од 591,17 дин.

месеечно, а за појединца самца 381.23 дин. месеечно.

Односно, по г. др. Драг. Ђулизибарићу, укупан минимум за живот једне београдске породице од 4 члана износи 2.742.66 дин. месеечно, а за једног члана просечно 685.66 дин. месеечно. По г. Богдану Крекићу укупан минимум за живот једне београдске радничке породице од 4 члана износи 1.803.30 дин. месеечно, за једног члана у таквој породици просечно 450.82 дин., а за појединца самца 716,14 дин. месеечно.

Секретаријат Радничких комора у Београду, према свом индексу цена, предвиђа уопште као минимум за радничку породицу од 4 члана 1.621.21 дин. месеечно, односно за једног члана у таквој породици просечно 405.30 дин., а за појединца самца 639.88 дин. месеечно.

Табеле г. др. Драг. Ђулизибарића о минимуму егзистенције београдске породице за 1933 годину резимиране су у нашим табелама бр. 1 и 2

ТАБЕЛА 1

Врста намирнице	Количина	Месеечно дин.
Хлеб бели	60 кгр.	225.60
Месо	15 "	189.15
Маст	4 "	57.04
Пасуљ	6 "	24.78
Кромпир	30 "	43.20
Шећер	4 "	58.28
Кафа	1 "	57.29
Пиринач	2 "	15.70
Со	2 "	6.50
Сапун	2 "	17.08
Млеко	50 лит.	146.—
Осветлење електр.	1 килов.	34.20
Јаја	30 ком.	21.60
Дрва	1 куб. м.	107.91

Свега Дин. 1.004.33

ТАБЕЛА 2

Врста потребе	Количина	Год. дин.
Стан и вода	2 собе, кух. и купатило	10.800.—
Одевање	4 пара	5.200.—
Рубље	8 пари	1.020.—
Обућа	8 "	960.—
Прање рубља	24 наднице	720.—
Саобр. сретство	4 вожње дневно	2.160.—
Лекари и лекарије		1.000.—

Свега годишње дин. 20.160.—
Свега месеечно дин. 1.738.33

Табела г. Богдана Крекића за једног радника самца и за једну радничку породицу од 4 члана месеечно одговара следећој табели број 3.

ТАБЕЛА 3

Врста потребе	За самца	За пород. од 4 члана
Храна	263.31 дин.	708.93 дин.
Одело и обућа	168.27 "	437.51 "
Стан	174.86 "	349.72 "
Огрев и осветлење	71.60 "	143.20 "
10% додатак	65.— "	163.— "
Свега месеечно	716.14 дин.	1.803.30 дин.

Према индексу Централног секретаријата Радничких комора за 1933 годину имамо следећи минимум живота за једног радника самца и за једну радничку породицу од 4 члана:

Месеечни минимум трошкова за радника самца 639.88 динара.

Месеечни минимум трошкова за радничку породицу од 4 члана 1.621.21 динар.

* * *

У трошковима за чисту исхрану г. др. Драг. Ђулизибарић и г. Богдан Крекић се више мање слажу. По г. др. Ђулизибарићу исхрана једног члана породице стаје просечно 251.08 дин. месеечно, а по г. Крекићу 213.08 дин. месеечно, а по г. Крекићу 213.03 дин. Но, у питању осталих потреба има знатније разлике. Г. др. Ђулизибарић за те остале потребе предвиђа за члана у породици просечно 434.56 д. месеечно, а г. Крекић просечно свега 237.77 д. Ова разлика је оправдана у толико што је г. Крекић узео као минимум стандард живота искључиво београдског радника, односно београдске радничке породице, а г. др. Ђулизибарић стандард чиновничке породице. Тако одмах уочавамо велику разлику у цени стана. Док на пример г. др. Ђулизибарић предвиђа за породицу од 4 члана стан од две собе, кухиње и купатила, што по пијачној цени стаје најмање 900 динара месеечно, докле за радничку породицу г. Крекић предвиђа свега стан од 349.72 динара месеечно, а то је у сваком случају стан под врло рђавим хигијенским условима, у каквима фактично станују радничке породице. Г. др. Ђулизибарић затим предвиђа за лекара и лекове 1.000 динара годишње, док тај издатак г. Крекић уопште не предвиђа, свакако под претпоставком да радници имају бесплатног лекара и лекове код установа радничког осгурања.

Централни секретаријат Радничких комора, у оцењивању минимума потреба радника је још скромнији. Док г. др. Драг Ђулизибарић као минимум за живот београдске породице од 4 члана предвиђа месеечно 2.742.66 динара, а г. Богдан Крекић 1.803.30 динара, Централни секретаријат Радничких комора предвиђа свега 1.621.21 динар.

Наш предрачун заснован је на научно утврђеном минимуму квантитета и основном квалитету исхране, и на просечним најјевтинијим ценама на београдском тржишту у месецу августу о. г. Тај прорачун износимо у следећој табели број 4.

ТАБЕЛА 4

Врста намирнице	Количина дневно	Просечна цена у августу о. г. за 1 кгр.	Стаје дневно динара
Маст свињска	150 грама	14,50	2.1750
Хлеб пшенични црни	500 "	2,26	1.13
Поврће (кромпир, купус, тиквице)	650 "	1,24—1,30	0.8255
Шећер ситан	50 "	12,27	0.6135
Месо говеђе	250 "	8,40	2.10
Воће (шљиве)	300 "	3,03	0.90
Свега дневно динара			7.744
Свега месечно динара			240.06
Свега месечно динара за породицу од 4 члана			960.24

*

* *

Из раније наведених табела г. др. Драг. Ђулизибарића, г. Богдана Крекића и Централног секретаријата Радничких комора видимо, да између стандарда живота једне чиновничке и једне радничке породице у Београду има знатно велике разлике. Ма да потребе које г. др. Ђулизибарић предвиђа нису ни мало претеране, ми их ипак нећемо узети као минимум. Али, нећемо узети као минимум ни потребе које се предвиђају за радничку породицу, јер су многе досадашње анкете, спроведене од стране Радничке коморе и „Београдских Општинских Новина” (нарочито последња анкета о радничким становима) утврдиле, да стандард живота београдског радништва силази далеко испод минимума неопходно потребног за одржавање човечјег здравља и нормалне продуктивне снаге. Због тога, у нашем израчунавању минимума осталих потреба једног Београђанина, ми ћемо узети средину између потреба једне чиновничке и једне радничке породице. Према томе добијамо нашу следећу табелу број 5.

ТАБЕЛА 5

Врста потребе за породицу од 4 члана	Стаја месечно
Огрев и осветлење	142.65 динара
Стан	624.86 "
Одело, рубље, обућа	547.62 "
Саобраћајна сретства	90.— "
Лекари и лекарије	41.66 "
Свега месечно 1.446.66 динара	

Дакле, према сасвим просечном прорачуну, за саму исхрану и подмирење најосновнијих потреба, не укључујући ту никакве душевне потребе, као позориште, биоскоп, изласке, књиге, новине, дуван итд., за једну београдску породицу од 4 члана потребан је минимум од 2.407.03 дин. месечно, или просечно за једног члана породице 601.71 динар месечно.

За појединца самца овај минимум мора да буде већи, јер самац, купујући намирнице на ситне количине, мора да их плати скупље, а најчешће је упућен да се храни у угоститељским радњама, где мора платити вишак режисијских трошкова и зараде. Поред тога мора да плати скупље стан (најчешће као пазакупац), а трошкови око одевања и рубља су му знатно већи. Према индексу Централног секретаријата Радничких комора појединцу самцу потребно је најмање 57% више расхода за живот него ли просечно једном члану у породици од 4 члана.

Дакле, према нашем прорачуну, док је члану у породици потребан за живот минимум од 601.71 динар месечно, појединцу самцу потребан би био минимум од 944.32 дин. месечно и то под условом да никад не изађе ни у позориште, ни у биоскоп, ни у кафану, ни на неки излет, да не пуши, да не пије никакав алкохол, па чак ни киселу воду, да не купи ни једну књигу, па чак ни новине.

Према разним до сада наведеним прорачунима, од којих су сва несумњиво основана на добром познавању прилика и савесном израчунавању, добијамо за основни месечни минимум живота у Београду преглед који нам даје следећа табела број 6.

ТАБЕЛА 6

	За породицу од 4 члана	За 1 члана породице	За појединца самца
По г. др. Драг. Ђулизибарићу (чиновник)	2.742*66 дин.	685*66 дин.	—
По г. Богдану Крекићу (радник)	1.803*30 "	450*82 "	716*14 дин.
По Централном секретаријату Раднич. комора (радник)	1.621*21 "	405*30 "	639*88 "
По нашем прорачуну (просечна београдска породица)	2.407*03 "	601*71 "	944*32 "

Код табеле 6 треба имати у виду, да је Централни секретаријат Радничких комора, израчунавајући минимум потреба за живот радника, узео у обзир просечне цене у целој земљи, а не само у Београду, где је живот знатно скупљи. Г. Вељко Петровић-Иглин, износећи те табеле у Службеном гласнику Средишњег уреда за осигурање радника изрично наглашава „да је у Београду, Загребу, Љубљани итд., где је пролетаријат процентуално најбројнији, живот скупљи бар за 25% од показаног износа”. Према томе, ослањајући се баш на индекс Централног секретаријата Радничких комора, минимум за живот радника, односно радничке породице у Београду био би следећи:

За породицу од 4 члана	2026.51 д.	месечно
„ једног члана породице	506.63 "	„
„ појединца самца	799.85 "	„

*

* *

Идеална расподела потрошње прихода била би, кад би се расход поделио на пет једнаких делова и то: 1) Храна; 2) Стан; 3) Одевање; 4) Душевне потребе и разонода; 5) Уштеда.

У садашњим економским околностима готово је немогуће говорити о ма каквој могућности штедње у просечној београдској породици. Али, постоје извесне душевне потребе, које су човеку неопходне готово толико исто колико и храна. Ми их несумњиво морамо унети у индекс минимума потреба београдског становника. И онда, према нашем досадашњем прорачуну, узимајући тај издатак у истој висини као и издатак за храну, имамо следећи минимум месечног трошка:

За породицу од 4 члана	3.367,27
за једног члана породице	841,77
за појединца самца	1.321,21

*

* *

Да ли један привредно-активни Београђанин има толико прихода, да би од тога могао пристojно издржавати породицу од још три члана?

Чак и без навођења икаквих цифара свакоме је Београђанину познато, да просечна зарада београдског становника далеко подбацује испод 3.367,77 дин., па чак да је доста испод минималне цифре најосновнијих потреба од 2.407,03 динара.

Београд, према последњем попису од 1931 године, има 238.775 становника са 59.720 домаћинства. Према овоме, једно домаћинство састоји се просечно тачно од 4 члана. Према прорачунима из 1932 године и према службеним податцима из 1931 године, од тог броја породица имамо у Београду свега 8.600 породица са месечним приходом изнад 3.000.— динара, а то износи свега 14,4%. Са месечним приходом од 2.500—3000.— дин. имамо 8.400 породица, или 14,1%. Цео остатак од 42.700 породица, или 71,5% има испод 2.500 динара месечно прихода.

Београд је у већини свог становништва варош радничка. Од свих београдских становника који привређују, њих око 115.000, радника има око 60.000 (пријављених код радничких установа има 58.295) што износи 52,1% т. ј. већину. А њихово економско стање је најгоре.

Према индексу Централног секретаријата Радничких комора, просечан приход једног запосленог радника износи месечно свега 868,10 динара.

Ни код осталих професија стање није много боље. По пореским пријавама пореза на течевину у Београду, чисти приход у прошлој години износио је по пореском обвезнику просечно свега 5.096 дин., или 424.66 динара месечно. Врло је вероватно да су по-

рески обвезници пријавили сувише мале приходе. Али, порески одбор, ма да је стао на доста строго гледиште, ипак нјие могао да повећа просечну цифру чистог прихода у Београду на више од 16.466 динара просечно годишње по пореском обвезнику, односно на свега 1.372,16 дин. месечно.

А сума од 1.372,16 дин. месечно врло је далеко од тога да би достигла просечно потребни приход једне београдске породице, који претставља 3.367,27 дин.

*

* *

Нужда је у стању да промени из основа нормалне прилике. У Београду нужда је учинила, да се социјално стање породице изменило. Нормално би било да се породица од 4 члана издржава од прихода и зараде једног њеног члана (мужа или оца). У Београду, са радничким просечним приходом од 868,10 динара месечно и општим просечним приходом од највише 1.372,16 дин. месечно, то је апсолутно немогуће. И тако, нужда је довела до тле, да је у свакој породици просечно још један члан (жена или деца) морао да потражи зараде. То нам показује цифра привредно-активних становника Београда, која износи 115.000. Другим речима то значи, да од свог београдског становништва ради 47,9%, или скоро сваки други. Пошто се београдска породица састоји просечно од четири члана, ово опет значи, да у једној породици два члана раде и морају да раде, да би породица опстала. У оваквим околностима сасвим је разумљива у Београду с једне стране појава беспослице, а с друге стране све већи пад надница и плата, услед велике понуде радне снаге.

Ни зарада 2 члана породице није у стању да подмири све потребе једне београдске породице. Те, и поред толиког рада, Београд се ни из далека не исхрањује онолико и онако, како је неопходно потребно.

У години 1931 г. Слободан Ж. Видаковић констатовао је следећи годишњи мањак у исхрани једног Београђанина:

Мање меса	33 кгр.
„ поврћа	222 „
„ млека	58 лит.
„ шећера	12 кгр.
„ воћа	81 „
„ масти	53 „

Да видимо, према податцима којима располажемо, како данас стоји у главном са исхраном Београђана.

* *

Главна и основна храна Београда су хлеб и месо.

Колико се у Београду дневно производи хлеба немамо тачних података. Али знамо да

је укупан капацитет свих београдских пекарница 180.000 кгр. Кад узмемо у обзир да у пекарској грани нема никакве кризе потрошње, онда можемо слободно узети, да београдске пекарнице раде са пуним капацитетом. То би значило, да сваки Београђанин, искључивши децу до 3 године старости, потроши просечно дневно 711 грама хлеба.

Док је наука предвидела потребну дневну количину хлеба у 500 грама, Београђанин га троши за 211 грама више.

Али, ова појава није ни мало утешна. Београђанин је силом и економском немаштином упућен да троши хлеба више од нормалне количине на штету осталих потребних и корисних намирница, јер је хлеб најјевтинија храна.

Заиста, тачна статистика о потрошњи меса, према податцима Београдске кланице из прошле године, то ће нам очигледно показати у нашој табели број 7.

ТАБЕЛА 7

Врста стоке	Комада	Живе мере	Чисте мере по становнику
Говеда	32.450	6,345.328	23.192
Свиња	63.868	6,128.084	21.502
Овнова и оваца	14.060	215.672	0.630
Јагањаца	47.868	340.487	0.990
Телади	28.848	1,427.298	5.216
Прасади	3.592	20.481	0.058

Годишње укупно на једног становника 51.588 кгр.

Дневно укупно на једног становника 0.141 кгр.

Док наука предвиђа дневни минимум меса од 250 грама, Београђанин (искључена деца до 3 године старости) поједе просечно само 141 грам меса, односно 109 грама, или 43,6% мање од основне потребе.

Та разлика, према раније наведеним израчунавањима г. С. Ж. Видаковића, још је кудикамо већа у поврћу, воћу и млеку.

* * *

До сада смо видели и констатовали, да је просечан раднички приход у Београду 868.10 дин. месечно, а максимални просечни приход уопште (по гледишту пореског одбора) 1.372.16 динара месечно. Но, приходи нису наравно подељени равномерно, него се крећу у дугачкој скали, од најнижих до највиших.

Приходи једног рентијера пењу се према висини и вредности његовог капетала од 5 до 10 и више на сто. Али, рентијера у Београду има врло мали број: свега 2.500, или 2,2% од свих привредно активних становника Београда. Ако томе додамо и све остале економски јаке становнике, као велике трговце, индустријалце, самосталне привреднике, сопственике великих предузећа, слободне професије са добрим зарадама и више бирократе, тај однос повећава снаге на око 6%. Остатак од 94% сачињавају мали привредници, радници и чиновници.

Максимална радничка надница у Београду, према индексу Радничке коморе, је она, која се распоређује у 12 радничких разреда, тј. која прелази 48 дин. дневно, или 1.200 дин. месечно. Таквих радника на целокупној територији београдске Радничке коморе има свега 17%.

Према овоме, по просечном рачуну, на 60.000 радника у Београду, било би 10.000 радника са зарадом изнад 1.200 дин. месечно, а 49.800 са зарадом испод 1.200 дин. месечно.

Приходи државних чиновника и службеника не могу се тачно одредити, јер се повишице сустижу са групама и степенима, али се ипак може утврдити, да приход изнад 2.500 дин. месечно имају у главном чиновници од 5 групе на више. Од целокупног броја чиновника и службеника у земљи, од 5 групе на више има их свега 3,6%, (6.702 према 186.306).

Према овоме, по просечном рачуну, на 15.000 државних службеника у Београду, било би само 540 са сталним приходом преко 2.500 дин. месечно, док би остатак од 14.460 имао испод 2.500 дин. месечно. Исти однос имамо и код државних пензионера.

За Београдску општину располажемо тачним податцима. На 4.758 службеника, месечни сталан приход изнад 3.000 дин. има свега 114 службеника, приход од 2.000—3.000 дин. 329 службеника, а остатак од 4.215 службеника има испод 2.000 дин. месечно.

Тешко стање и беспослица приватних чиновника познато је, а исто тако и тешко стање малог привредника, који је редовно сретан ако може да напусти свој посао или занат и да добије бар место дневничара у државној или самоуправној служби, макар да му оно ни у ком случају не може донети приход преко 1.500 дин. месечно.

* * *

Из свих наших до сада изнетих констатација морамо извући следеће закључке:

1. Просечни приход Београђанина није довољан за издржавање нормалне породице од просечно 4 члана.

Због тога на једну породицу од 4 члана два члана морају да раде и да зарађују.

2. Београђанин троши хлеба више него што је нормално потребно.

Овоме су узрок недовољни приходи, који га натерују да се претежно исхрањује хлебом, као најјевтинијом намирницом.

3. Услед недовољних прихода Београђанин троши 43,6% мање меса него што је основно потребно. Та разлика је још већа у поврћу, воћу и млеку.

Од колике су штете горње чињенице за продуктивну снагу, здравље и живот појединца, а нарочито подмлатка, у стању је да каже с једне стране наука, а с друге стране статистике морталитета, које показују у Београду цифру од 22,8% смртности од туберкулозе.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
В
И
О
Г
Р
А
Д
С
К
И
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т

Друштвена хроника:

Прослава рођендана Њ. В. Престононаследника Петра — Ревии трупа на Бањици —

Његово Височанство Престононаследник Петар напунио је свој једанаести рођендан. Његови узвишени Родитељи и цео Југословенски народ испуњени су радошћу и поносом. Њ. Височанство Престононаследник Петар, како у физичком тако и у душевном

Њ. Височанство Престононаследник показује ретку бистрину ума и вољу за сазнањем. Напунивши једанаесту годину Њ. Вис. Престононаследник завршио је са завидним успехом основну школу и сада прелази на средњешколско образовање. Његови учитељи немају довољно речи да похвале брзо схватање, вољу за науком и црте племенитости духа младог Краљевића.

Њ. Вис. Престононаследник оправдао је потпуно сву љубав и наду, коју у њега полагаје цео Југословенски народ и Његови узвишени Родитељи.

Радост Краљевског Дома 6 септембра била је и једнодушна радост Београда и са њим целог нашег народа.

Ревии трупа

Ревии трупа претставља за Београђане један свечани догађај, догађај када бурним одушевљењем дају спонтаног доказа о својој љубави за нашу војску, доказа своје свести, да се у одлично организованој војсци састоји највећа снага и најбољи бедем одбране наше Државе.

Београдски гарнизон својим одважним држањем, својим схватањем војничког реда и дисциплине, својим поносним наступом, умео је и прошлих као и ове године да потпуно оправда оно одушевљење, које му је Београд увек једнодушно указивао.

На Бањици

У ведром и лепом дану, који је симболично освануо после вишедневних јесењих киша, поносно су се лепршале националне заставе са свих државних надлештава, јавних установа, приватних кућа и приватних станова. А већ у рано јутро велике поворке грађана и резервних официра, аутомобилима, на коњима и пешке пели су се на Бањичко брдо и заузимали одређена места поред трибина.

Трупе, које су имале да учествују у ревиу већ су биле постројене дуж Авалског друма.

Њ. Кр. В. Престононаследник Петар

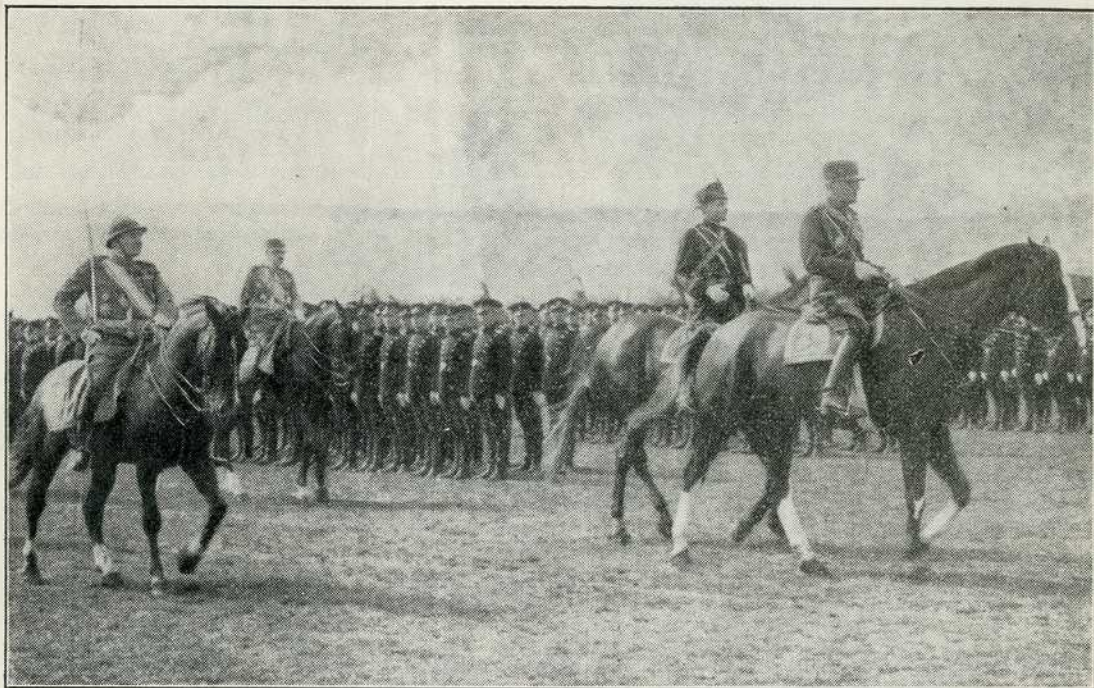
погледу, треба да буде пример свој деци и свима родитељима Југославије. Поред бујног здравља и младалачке веселости, која се оцртава у сваком Његовом изразу и покрету,

Ма да је терен још био влажан од ранијих киша, нико ко је могао није пропустио ову свечаност и до 8 часова пре подне Бањичко поље било је препуно Београђана, који су са нестрпљењем очекивали појаву Њ. В. Краља и војске Београдског гарнизона.

У ложи Њ. В. Краља заузео је место Претседник Владе г. Никола Узуновић, који је дошао у униформи резервног војно-судског потпуковника, са многобројним одличјима, међу којима се истицала лента Белог Орла. Са њим, у униформи резервних официра, били су ту министри г.г. Божа Максимовић, Бошко Јевтић, др. Милорад Ђорђевић, др. Драгутин Којић, др. Илија Шуменковић, др. Грга Анђелиновић, инж. Огњен

штине г. Милутин Петровић, Управник града Београда г. Манојло Лазаревић, надбискуп г. др. Рафаел Родић, врховни рабинер г. др. Исак Алкалај, наш посланик у Румунији г. Бошко Чолак-Антић.

С десне стране Краљеве трибине, у дипломатској ложи, били су: француски посланик г. Најжар, немачки посланик г. Фон Херен, чехословачки г. др. Велнер, пољски г. Шварцбург Гинтер, бугарски Кјосеиванов, румунски г. Гуранеску, турски г. Хајдар-беј, мађарски г. Алт, италијански г. Гали, грчки г. Мелас, албански г. Рауф Фицо, аргентински г. Кандиоти, чилеански отправник полова г. Гарсес-Силва, са војним аташема и вишим функционерима посланстава. Са њима

Њ. В. Краљ Александар у пратњи Њ. Кр. В. Кнеза Павла и команданта Београда арм. ђенерала г. Војислава Томића врши смотру пред почетак ревија трупа на Бањици.

Кузмановић и др. Поред њих били су у жакетима министри г.г. Жика Лазић, Јурај Деметровић, Стјепан Сркул, др. Фран Новак и др. Милан Улмански.

Око 8 часова довезао се на Бањицу Претседник румунске Владе г. Татареску са румунским послаником на нашем Двору г. Гуранеском и особљем Румунског посланства. Г. Татареску заузео је место на Краљевој трибини, где је провео у живом разговору са г.г. Узуновићем, Јевтићем и осталим члановима Владе све до почетка свечаности.

На трибини Њ. В. Краља заузели су још места: Министар Двора г. Милан Антић, претседник Народне Скупштине г. др. Коста Кумануди у униформи резервног војно-судског потпуковника, претседник Сената г. др. Љубомир Томашић, претседник Београдске оп-

штине г. Милутин Петровић, Управник града Београда г. Манојло Лазаревић, надбискуп г. др. Рафаел Родић, врховни рабинер г. др. Исак Алкалај, наш посланик у Румунији г. Бошко Чолак-Антић.

С леве стране ложе Њ. В. Краља заузели су места бивши министри г.г. др. Лазар Марковић, Крста Милетић, др. Милан Стојадновић, Шефкија Бехмен, помоћници министара унутрашњих дела г.г. Предраг Лукић и пољопривреде М. Сретеновић, претседник Апелационог суда г. Струнциалић, потпретседник Државног Савета г. др. Јосип Барић, претседник Београдског окружног суда г. М. Филиповић, претседник Београдског трговачког суда г. Кујовић и претставници Одбора Београдске општине.

С друге стране, до дипломатске ложе, скупио се велики број сенатора и народних посланика, а са њима су били и бугарски

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

правници са г. Фаденхехтом на челу. Соколску делегацију предводио је г. Ђ. Паунковић.

Десно од трибине заузели су места официри ван строја и резервни официри, а на челу био је постројен генералитет.

Простор одређен за грађанство био је још пре 8 часова препун.

Долазак Њ. В. Краља

На неколико минута пре 9 часова дошао је пред трибину Њ. В. Краља Маршал Двора дивизијски генерал г. Александар Димитријевић. То је био знак да стиже Њ. В. Краљ.

На целом Бањичком пољу завладала је

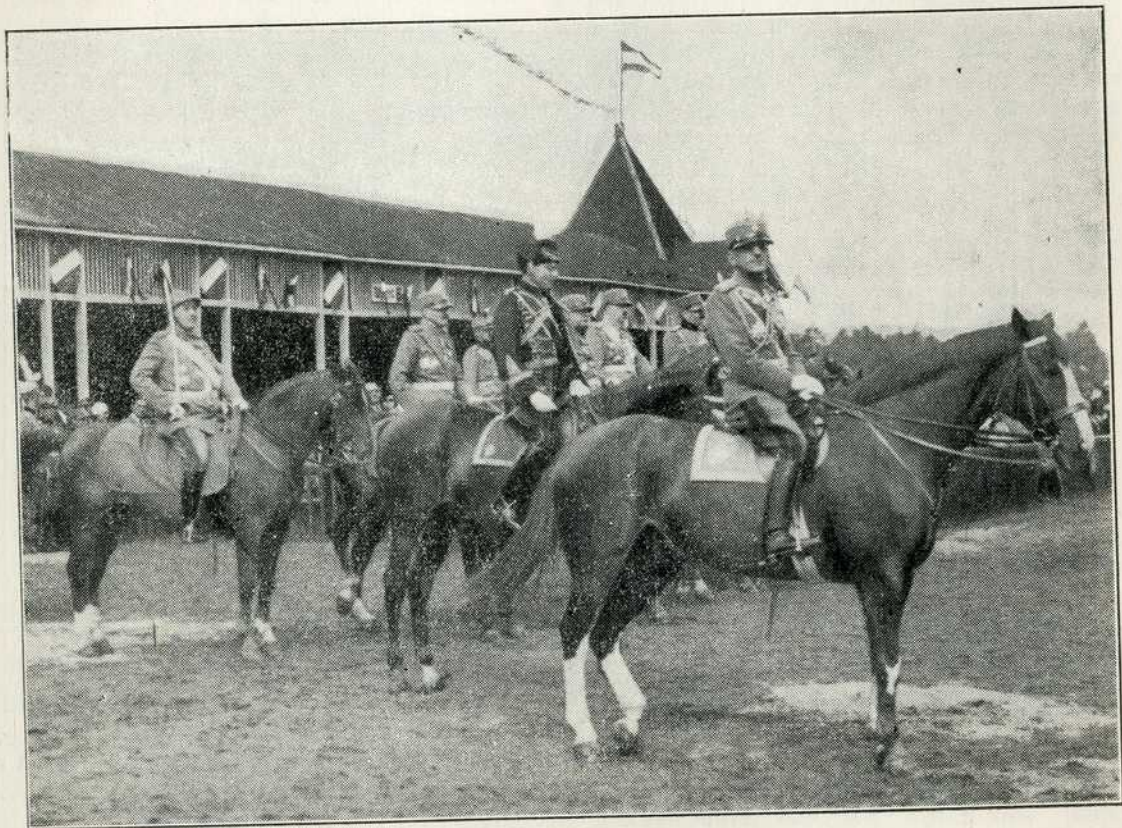
Гарде, у који је чин унапређен тога дана Указом Њ. В. Краља.

Командант параде и командант Београда, армијски генерал г. Војислав Томић, у ратној опреми, под шлемом, дочекао је на коњу Њ. В. Краља и поднео му детаљан рапорт.

Све војне музике свирале су свечани поздрав.

Њ. В. Краљ, у пратњи Њ. Вис. Кнеза Павла, команданта Београда армијског генерала г. Војислава Томића и свите извршио је преглед трупа. Док су музике свирале, одјеквали су, на Краљев војнички поздрав, громки отсечни отпоздрави:

— Бог ти помого!

Њ. В. Краљ Александар и Њ. Кр. В. Кнез Павле у пратњи дворске свите са командантом Београда армијским генералом г. Вој. Томићем посматрају дефиле трупа.

дубока тишина. Сви погледи били су управљени према Авалском друму.

Неколико тренутака доцније појавио се на Авалском друму Њ. В. Краљ на коњу, у пратњи Њ. Вис. Кнеза Павла и Дворске свите, коју су састављали Министар војске и морнарице армијски генерал г. Мил. Миловановић, начелник Главног Генералштаба армијски генерал г. Милан Неђић, први ађутант Њ. В. Краља дивизијски генерал г. Јечменић, управник Двора пуковник г. Павловић и ордонанс официр капетан г. С. Адамовић. Њ. Вис. Кнез Павле био је у униформи коњичког потпуковника Краљеве

Кад се Њ. В. Краљ у пратњи Њ. Вис. Кнеза Павла примакао трибинама разлегла се далеко Бањичким брдом бура дуготрајних узвика народног одушевљења. Са свих страна клицало се френетично:

- Живео Њ. В. Краљ!
- Живео Престолонаследник Петар!
- Живео вођа Југословенског народа!

Њ. В. Краљ прошао је поред официрског кора и генералитета, отпоздрављајући непрестано на дуготрајне спонтане овације.

Одговоривши на поздраве чланова Краљевске Владе, чланова дипломатског кора и осталих великодостојника на трибинама,

Њ. В. Краљ заузео је место пред Краљевском трибином, изнад које се вио Краљевски стег. Мало иза Њ. В. Краља, с леве стране, стао је Њ. Вис. Кнез Павле, а затим остала свита.

Кад су се овације мало утишале, дат је знак за почетак дефилеа.

Трупе дефилију

Ма да су дефилеа Београдског гарнизона претстављала увек у Београду савршене војничке свечаности, дефиле од 6 септембра ове године био је право савршенство војничке параде. Целокупна организација, као и сам дефиле, извршен је са таквом прецизношћу и дисциплином, да је изазвао бескрајно оправдано дивљење свих присутних војника исто толико колико и грађана. Главна заслуга за овако успелу свечаност припада на првом месту команданту Београда армијском генералу г. Војиславу Томићу, а затим свим његовим вредним сарадницима на спровођењу припреме и организације.

Док су војне музике засвирале парадне маршеве, напред, на челу дефилеа, јахао је командант Београда армијски генерал г. Војислав Томић, под шлемом, у пратњи штаба. Појава команданта Београда и параде поздрављена је општим узвицима одушевљења и овацијама:

— Живео храбри и челични командант Београда генерал Воја Томић! проламали су се спонтани и једнодушни узвици и са трибина и из масе грађанства.

Иза штаба марширала је војна музика Дунавске дивизије, а иза ње, одлучним, умереним темпом парадног марша, чврстим кораком који се сливао у један јединствени покрет, марширали су питомци Војне Академије, са класним старешином пуковником г. Сарићем на челу.

Кроз трибине и кроз публику проломиле су се понова узвици:

— Живели питомци!

— Живела наша узданица!

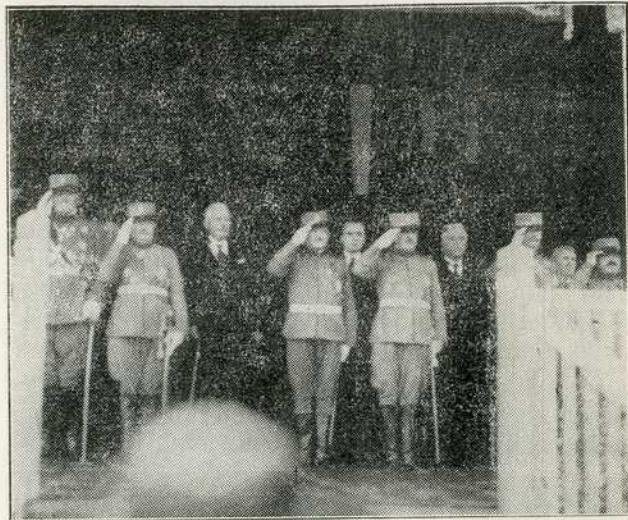
Под шлемовима, у потпуној ратној опреми, наишли су питомци Подофицерске школе, са командантом пуковником г. Милошавом Јовановићем на челу. И њих су дочекале заслужене овације.

Прави вихор одушевљења настао је, када су, иза питомаца, у лаким белим униформама, а ипак чврсти и одлучни, наишли наши морнари. Као и увек, морнари су у поздравима Београђана понели највеће симпатије Београда, који у њима гледа чврсту и снажну одбрану нашег тако лепог и тако драгоценог плавог Јадрана.

Краљева Гарда

Појављује се на коњу помоћник команданта Краљеве Гарде бригадни генерал

г. Љубомир Максимовић са штабом, а за њим целокупна музика Краљеве Гарде са вишим капелником г. Драгутином Покорним. Нови усклици проламају се пољаном. Иза музике наилази прво гардијски Пешадијски пук са пуковником г. Љубишом Живковићем. Под

Чланови Краљевске владе, на челу са претседником г. Н. Узуновићем и претседници: Сената г. Томашић и Скупштине г. др. Кумануди посматрају дефиле трупа.

ударцима челичног марша гардиста одзвања земља. Њихове широке груди испрсиле су се као гвоздени зид, а главе су уздигли поносно, док су им очи нетрмице упрте у свог Врховног Команданта Њ. В. Краља.

Коњичка музика Краљеве гарде дефилије

Иза пешака наилази пионирска чета, а затим артилерија Краљеве Гарде, под вођством пуковника г. Поповића: напред пољске коњичке батерије, па контраавионски топови и, најзад, пољске хаубице.

Затутњило је Бањичко поље под ударцима копита. Лака као ветар, снажна као

олуја, у брзом касу, али у савршеном строју, са исуканим сабљама које су бљештале металним сјајем на сунцу и развијеним заставама које су вијориле ваздухом, пролетела је испред трибина коњица Краљеве гарде, са бригадним генералом г. Ратком Ракетићем на челу. Одушевљени узвици и плескање испратили су лет и тутањ коњице.

Пешадија, артилерија, ваздушна одбрана

Наишла је Дунавска дивизија. На челу је командант дивизије генерал г. Војислав Савић са штабом. За њим свира војнички марш музика Другог пука и предводи Други пешадиски гвоздени пук, који гвозденим кораком, горд и свестан своје јуначке традиције, маршира као једна снажна, непробојна, јединствена маса. На челу гвозденог пука је његов командант пуковник г. Јован Леко.

Музика Осамнаестог сувоборског пука предводи свој пук, са командантом пуковником г. Петром Лазићем на челу.

Артилерија Краљеве гарде на дефилу

Пукови Дунавске дивизије поздрављени су срдачно.

Голубија пошта поздрављена је симпатично, а нарочито је био леп тренутак кад је бео облак голубова писмоноша пуштен из кавеза, те се распршао над Бањичким брдом.

Продефиловао је затим Бежични батаљон и Болничарска чета.

На крају наишла је артилерија. Најпре дивизион тешких хаубица, затим Други самостални артилериски дивизион, под командом потпуковника г. Будимира Перића. Публика је са нарочитим одушевљењем и поверењем посматрала ту тешку и сигурну одбрану Државе, која је, и поред своје гломазности, продефиловала у тако савршеном реду, да су све топовске цеви стварале једну јединствени непрекидну линију.

У исто време затутњао је ваздух. Над Бањицом појавиле су се у савршеном лету ескадриле наших војних авиона, ловаца и бомбардера. На челу је летео командант вазду-

хопловног пука пуковник г. Томић. Авиони су се јединственим маневром спустили, у знак поздрава, над саму трибину Њ. В. Краља, а затим се понова винули у висину, складним кругом облетели Бањичко поље и нестали иза Бањичког брда према Бежанијском аеродрому.

Публика је одушевљено плескала, клицала и поздрављала авијатичаре.

Многобројни спремни одреди војних аутомобила, рефлектора, контраавионска митраљеска чета на камионима и моторизирана контраавионска артилерија са тенковима и др. нису могли учествовати у дефилеу због доста влажног терена, ма да су и оне биле постројене поред Авалског друма за време обиласка Њ. В. Краља.

Кад је и последњи авион прелетео над Бањичким пољем парада је била завршена. Њ. В. Краљ са Њ. Вис. Кнезом Павлом, командантом Београда армијским генералом г. В. Томићем и осталом свитом напустио је Бањицу, испраћен поновним бурним узвицима и клицањем. Одмах за Њ. В. Краљем кренули су са Бањице Претседник Владе г. Никола Узуновић са Претседником румунске Владе г. Татареском и министрима.

Војничка свечаност на дан рођења Њ. Височанства Престолонаследника Петра изазвала је код свих многобројних присутних Београђана најживље одушевљење и најтоплије симпатије за нашу војску, те је свакако била једна од најуспелијих војничких свечаности до данас.

Благодарења у црквама

У свима београдским богомољама одржана су на рођендан Њ. Височанства Престолонаследника Петра свечана благодарења.

Благодарење у Дворском храму одржано је после ревија на Бањици, у 11 часова пре подне. Присуствовао је Њ. В. Краљ, Њ. Вис. Кнез Павле, Краљевска свита и чланови Краљевске Владе.

Благодарење у Саборној цркви одржано је такође у 11 часова. Њ. В. Краља заступао је изасланик бригадни генерал г. Костић. Од стране генералитета присуствовали су дивизијски генерал г. Бошковић, бригадни генерал г. Миловановић и други, поред великог броја активних и резервних виших и нижих официра.

Између многобројних угледних личности били су присутни сенатори са претседником Сената г. др. Томашићем, народни посланици, претседник Београдске општине г. Милутин Петровић са кметом-правником г. Добривојем Вујићем и одборницима, чланови Академије наука са претседником г. др. Богданом Гавриловићем, професори Универзитета са ректором г. др. Иваном Ђајом, државни саветници са потпретседником Државног савета

г. др. Јосипом Барићем, шеф Централног пресбирова Претседништва Владе г. др. Коста Луковић, помоћници Министра спољних послова г.г. Божа Пурић и Јуришић са опуномоћеним министром на страни г. др. Лујом Бакотићем и начелником г. Бодијем, помоћници Министра унутрашњих дела г.г. Предраг Лукић и Коста Катић са начелницима г.г. Лазићем и Симоновићем, помоћник Министра саобраћаја г. Сењановић, помоћник Министра пољопривреде г. др. Милош Сретеновић, велики број виших чиновника и велики број грађана. Биле су заступљене многобројне патриотске установе, друштва и удружења.

Чинодејствовао је епископ моравички г. др. Викентије Вујић уз асистенцију београдског свештенства. Певао је хор Првог београдског певачког друштва.

После благодарења епископ г. др. Вујић одржао је говор о значају прославе рођендана Њ. Височанства Престолонаследника Петра, истакао је његове врлине, његов досадашњи успех у школовању, када је завршио основну школу и ступа у средњу школу. Подвукао је значај лепог примера и врлина, које је Њ. Височанство Престолонаследник наследио и научио од својих узвишених Родитеља, а исто тако од својих славних предака, који су створили нашу независност и нашу новију јуначку историју. Епископ г. др. Викентије завршио је свој говор речима:

— Да живи наш узвишени Владар Њ. В. Краљ Александар и узвишена Владарка Њ. В. Краљица Марија! Да живи Њ. Височанство Престолонаследник Петар, сви Краљевићи и цео Краљевски Дом!

У католичкој цркви у Крунској ул. служио је службу конзултор отац г. др. Влашић уз асистенцију жупника г. Клера. Њ. В. Краља заступао је ађутант пуковник г. Душан Стојановић. Присуствовао је велики број претставника војних и цивилних власти и грађанство.

Благодарење у старо-католичкој цркви одржано је у 10 часова. Службу је служио жупник г. др. Нико Калођера уз асистенцију свештеника г.г. Шољана и Шкерла. Њ. В. Краља заступао је изасланик потпуковник г. Коста Мушички. Присуствовали су изасланици војних и цивилних власти.

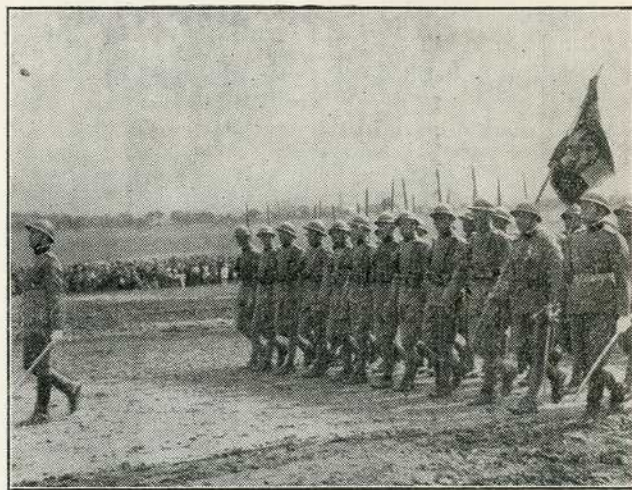
Жупник г. др. Калођера одржао је после службе леп говор о значају рођендана Њ. Ви-

сочанства Престолонаследника и о будућности Југославије.

У синагози ешкенаског реда, у Космајској улици, благодарење је одржано у 11.30 часова. Служио је рабин г. Шланг са свештеницима. Њ. В. Краља заступао је капетан корвете г. Грубешаћ.

У синагози Бет-Израел служио је врховни рабин г. др. Исак Алкалај. Њ. В. Краља заступао је ваздухопловни потпуковник г. Савић.

У цамији одржано је благодарење у 12 часова. Изасланик Њ. В. Краља био је капетан

Пешадија са заставом

г. Никола Павлић. Поред изасланика војних и цивилних власти присуствовао је велики број београдских муслимана.

Ручак у Двору

У 1 сат по подне, у Двору на Дедињу, Њ. В. Краљ приредио је ручак у част Претседника румунске Владе г. Татареска.

Ручку су присуствовали, поред Њ. В. Краља и г. Татареска, Њ. Вис. Кнез Павле, Претседник Владе г. Никола Узумовић са члановима Краљевске Владе, претседници Сената и Народне Скупштине, начелник Главног Генералштаба, румунски посланик на нашем Двору г. Гуранеску, шеф Кабинета Претседника румунске Владе г. Сибиђијану и чланови Краљеве свите.

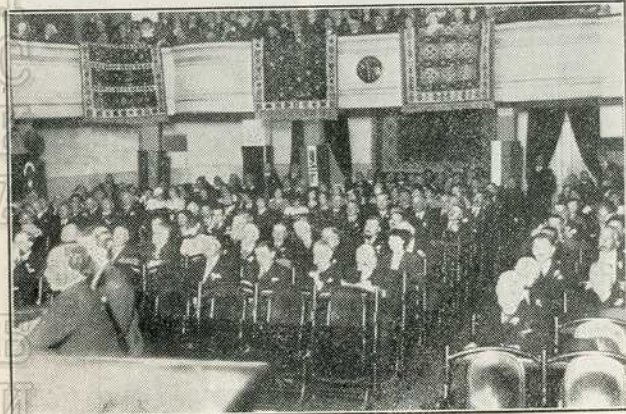
Међународна интерпарламентарна конференција за трговину у Београду

У сали наше Народне скупштине, у недељу 16 септембра, састала се Међународна интерпарламентарна конференција за трговину. Уз учешће најодличнијих представника међународних парламената, свечана седница отворена је у присуству изасланика Њ. В. Краља, првог ађутанта дивизијског генерала г. Јечменића, претставника Југословенске Краљевске Владе, Сената, Народне скупштине, дипломатског кора и великог броја најугледнијих личности.

Претседавао је претседник наше Народне скупштине г. др. Коста Кумануди. Седницу је отворио Министар пољопривреде и заступник Министра спољних послова г. др. Драг. Којић, следећим говором:

Госпође и господо,

Влада Краљевине Југославије са осећањем дубоке симпатије жели добродошлицу у нашој престоници и на југословенској земљи уваженим одличним претставницима парламента двадесет народа.

Делегати страних држава на свечаној седници

Срећан и поносан истовремено што могу да у име Краљевске владе отворим данашњу сесију једног од најважнијих међународних удружења, хитам да изразим одмах колико ови радови интересују, тако рећи, целокупно културно човечанство. Питања која су на дневном реду ове деветнаесте скупштине Међународне парламентарне трговинске конференције додирују најважније и најтеже проблеме данашњице. Трудећи се да постигну споразум између претставника двадесет парламената по питањима: економске реконструкције Европе, новчане стабилизације и пољопривредног подизања, Међународна парламентарна трговинска конференција, захваљујући ауторитету и опште познатом угледу својих чланова, необично ће помоћи и олакшати заједнички задатак свих влада које желе да човечанство изиђе најзад из тешкоћа у којима се сада налази.

Краљевска влада, чврсто убеђена да су напредак и срећа једног народа могући само ако се оствари напредак и срећа других народа, чланова велике породице народа, изражава у то име захвалност Југословенског народа Међународној парламентарној трговинској конференци-

ји за све напоре већ учињене и за оне који треба да се учине на путу узвишеног циља који је постављен.

Прожет овим идејама солидарности и међународне сарадње и имајући најлепше жеље за успехе овог великог задатка који је пред нама, ја отваравам, у име мог узвишеног Владара, Његовог Величанства Краља, деветнаесту Међународну парламентарну трговинску конференцију.

После тога узео је реч д-р Коста Кумануди. У свом лепом и опширном говору г д-р Кумануди вели:

Прошлогодишња Међународна парламентарна конференција за трговину донела је у Риму одлуку да наредна сесија буде у Београду.

Југословенски парламенат особито је дирнут и високо почаствован што сте овог пута изабрали нашу престоницу да ту расправљате и тражите решење за оне крупне, могли бисмо слободно рећи, најзначајније и најсудбоносније проблеме из савременог живота народа и људских заједница, проблеме који су са досад непознатом снагом избили где год живих бића има. Довољно је само погледати програм ваших радова да се одмах стекне уверење да сте се ви, народни претставници целог света, одважно у коштац ухватили са свима нездравим појавама и опасним манифестацијама које угрожавају привредни напредак, и узели на себе велику и одговорну дужност да их из основа и са свих страна претресете, испитате и проучите, како би се дошло до практичних и корисно применљивих солуција.

Допустите ми да вам на самом почетку тог тешког посла изразим у име Сената и Народне скупштине Краљевине Југославије пре свега топлу захвалност на пажњи и одликовању које сте нам својим доласком указали. Затим хтео бих, драги гости, да пожелим, да из ове дворане на завршетку пођете натраг својим домовима мирне савести да сте својим богатим искуством политичара и законотвораца и широким познавањем свих питања на дневном реду допринели да се за њих изнађу прави и спасоносни одговори.

Г. д-р Кумануди говори затим о међународној економској ситуацији, са нарочитим обзиром на Балкан и Подунавски базен. После тога истиче значај парламентаризма за решавање светских проблема и завршава свој говор речима:

Судбина нам је доделила да живимо у доба настало после једног крвавог, дугог и скупог рата који је разрушио без мало све основе на којима је кроз дуге деценије био сазидан и изграђиван један економски и друштвени систем. Тај рат неминовно је изазвао на многим странама стварање једног новог привредног поретка и уређења, скоро једног и материјалног и психолошког новог света. Зар би било могућно да се у свима потресима, променама и преображајима, који су извршени око њега, одржи свугде непромењен један парламентаризам потпуно старих метода, навика и погледа? Народи морају имати онаква своја претставништва каква одговарају њиховом времену и иде с њим у корак. Данас — а то данас почиње са 1918 годином самог свршетка рата, и још се његов крај не види — економски, финансијски и социјални захтеви и

потребе неодољиво потискују и гурају у задње редове све друго. Општа појава о којој парламентарни систем не би могао да не води рачуна, ако хоће своје народу истински да служи. Са задовољством истичем да има народних претставништава која своју дужност тако и врше; нека ми је допуштено међу њих да убројим и садашње југословенско.

А Међународна парламентарна конференција за трговину и парламентарци свих земаља који је сачињавају, где год су се састајали, и овде у Београду и раније, то су од почетка правилно и умно увек схватили. Зато ова установа чини драгоцене и стварне услуге свима народима и зато ће и резултати београдског састанка сигурно бити од трајног значаја. У том знаку, у име Југословенског парламента ја вас поздрављам и желим пун успех у раду.

После г. д-р Куманудиа говорили су: г. г. Жорж Лереди, сенатор и шеф француске делегације, сер Џон Сандеман Ален, претставник Енглеске, барон г. Ланг, претставник Мађарске, маркиз Хашисука, претставник Јапана, сенатор г. Ванковиц, претставник Пољске, г. Савеану, председник Румунског парламента, г. Јосиф Стивини, потпредседник Чехословачког парламента.

У вече истога дана, Претседник Владе г. Никола Узуновић приредио је у част Конференције вечеру, а после тога велики пријем у Гардијском дому.

Сутрадан, претседник Београдске општине г. Милутин Петровић приредио је у част Конференције ручак код „Српског Краља”. Ручку су присуствовали сви чланови интерпарламентарних делегација, претседници Сената и Народне скупштине, потпредседници Општине г. г. Васа Лазаревић и Добра Богдановић, кмет-правник г. Добривоје Вујић, многи одборници и велики број угледних званица.

Г. Милутин Петровић поздравио је делегате следећим говором:

Господо,

У недавној историјској прошлости, наш град, који има част да у њему заседава скуп тако одличних претставника културних народа, појављивао се пред међународне форуме као оптуженик само. У најскорије доба, када су између народа и држава били ископани непремостиви јазови, на наш град су указивали као на град из кога, као из Пандорине кутије излазе сва зла, све опасности за мир света, за човечанство.

Требало је да дође светски рат, требали су они јазови између народа да се напуне рекама људске крви, и да се из непрегледних гомила људских костију саграде мостови, и да се преко њих народи један другоме приближе, сагледају један другоме у срце и душу, па да тек Београд добије пуну сатисфакцију и пружи му се прилика да сам, непосредно покаже: да је он и активан и равноправан члан човечанске заједнице, да је и он испуњен осећајем солидарности са културним нацијама.

И ја сам суделовао у светском рату, видео све његове грозоте, оне страшне девастације људских живота и материјалних вредности, и осетио сам човека и у крви и онда када смо у ратничком заносу желели да се међусобно унишимо. Али, и онај који је са напереном пушком

према мени стајао и ја борили смо се за једно исто; и он је као и ја у души жалио сву ону пролиvenu крв и оба смо желели искрено, религиозно дубоко: да ова крв буде последња међу народима; да се сабље и пушке раскују у плугове; желели смо, да јазови постану ратарима, да нашој деци обезбедимо миран живот, један развитак слободан од свих препона, од свих изненађења.

Народи се приближују. То је чињеница у пркос тренутним замрачењима, пролазним облацима, који законе ведрину вечитог неба љубави и узајамног поштовања. Никада није било више међународних форума, међународних организација него ли што је то данас. Никада се више није показала међусобна зависност држава и народа него ли што се то може констатовати у овом добу.

Зар се икада у прошлости показала у већој мери она унисоност у општим схватањима као данас. Истоветне мисли и осећања код разних народа културних само се множе, обухватајући све домене живота појединаца и друштва, прожимајући их снажно једним схватањем, једним циљем. Нема више изолованости, нема више аутархије ни моралне као ни привредне!

Господо,

Ми смо сви сведоци како једна по једна функција међународног обима и значаја излази из уског оквира дипломатије, прелази непосред-

Претседник Београдске општине г. Милутин Петровић на свечаном ручку у част међународних интерпарламентараца

но у руке народа. И данас са вама овде видимо како најеминентнији и најпозванији претставници појединих народа узимају у руке један посао од чијег успешног извођења зависи будућност човечанства. Јер, узалуд све жеље и све мере политичке, ако са њима привреда иде у раскорак. Ваш посао, који обухвата ту подлогу свега социјалног развитка, преважан је. Јер, учинити да односи привредни међу народима постану такви, да омогућавају развитак свих народа, целога човечанства; отклонити све препоне, које се истављају на пут развитку тих привредних односа међу народима значи: утицати најснажније на стабилизовање и нормализовање привредних, а то ће рећи свих прилика; значи, повратити веру у будућност, која је главна подлога свих па и привредних акција. Привредна питања, која на вашем форуму добијају не академски значај, већ значај живота, непосредне примене, ма како споро да буду претварана у дело, ипак је то све од великог значаја, јер, у оном континуитету како се то чини, — а ово је Ваш деветнаести састанак, — изграђује се нова концепци-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.BE

ја, нова идеологија. Све ће више нестајати оних рапавости, размимоилажења, све ће више продирати уверење да су путеви човечанства једни, и да солидарност, која је закон и у ужем људском као и најширем човечанском друштву, налаже народима императивно: сви за једног и један за све, или смрт и уништење цивилизације и културе!

Господо,

Дошли сте у један град, који вам неће засенити очи ни величином ни бројем палата, тргозачких и индустријских предузећа, ни јачином капитала.

Дошли сте у један град, који је синтеза истока и запада, као што је у прошлости био снажна тврђава против варварских најезда и примао прве ударце. Можда нећете наћи оне беспрекорне форме таложене вековима културе и цивилизације на западу, али ћете и под овом тврдом скрамом наћи код сваког његовог грађанина једно добро и племенито срце, једну вољу да иде увек за оним великим идеалима човечанства. Јер, ти идеали, ти високи циљеви били су увек и наши. Ми нисмо никад сметнули с ума да смо чланови једне велике културне заједнице народа и држава. То је доминирало нама и када смо устали за наше ослобођење, а то ће

рећи за слободан културни и привредни развитак, под великим претком данашњег Краља неумрлим Вождом Карађорђем; то је изражено и у оном патронатству вашег данашњег значајног састанка, кога се примио наш Краљ Александар Карађорђевић.

Желим: да вам рад буде од што веће користи народима и државама, да и он допринесе оном стабилизовању мира и љубави у односима међу народима, који ће тек омогућити пун културни и економски развитак и нација и целог друштва. Ја вас поздрављам, господо, и дижем вам чашу у здравље свих вас еминентних претставника и пионира боље будућности човечанства.

На говор г. М. Петровића одговорили су г. г. Ј. Естерлих, делегат Шпаније, Робертсон, делегат Енглеске и Савеану, делегат Румуније.

Стране делегације посетиле су гроб Незнаног јунака и положили венце.

Конференција је завршила рад 19 септембра.

Дани Црвеног крста у Београду су прослављени свечано

— Свечану академију Црвеног крста у Београду отворио је преко радија из Лондона
Њ. Кр. Вис. Кнез Павле —

И ове године Београд је спонтано и срдачно прославио дане племенитости и милосрђа; дане Црвеног крста, чији је претседник Њ. Кр. Вис. Кнез Павле. Београђани су према Црвеном крсту од увек гајили највеће симпатије, а поготову после рата. Јер нема скоро ниједног Београђанина, који је преживео све страхоте велике војне, а да није осетио доброту и милосрђе овог часног и високо хуманог друштва. И зато, кадгод у Београду Црвени крст прославља своје дане, нема Београђанина који пред њим не отвори своје срце и не учини и са своје стране све да ти дани буду прослављени онако како то уистини заслужује светла и чиста и прошлост и будућност његова

Кретање поворке кроз варош

Ове године на прослави недеље Црвеног крста видног учешћа узели су и наши малишани, ђаци београдских школа. Они су пешке, у дивној поворци, и у камионима прошли кроз београдске улице од Светосавске цркве до Калимегдана. Деца су за цело време била веома весела и раздрагана. Целог пута малишани су певали песме и махали малим белим заставицама са знаком Црвеног крста.

На челу поворке јахали су на коњима три коњаника одевена у шумадијска народна

одела. Један од њих носио је заставу Црвеног крста. Иза камиона за дечицом ишао је Главни одбор са делегатима на челу са сенатором г. Томићем и професором универзитета г. Копшом. За њима су ступале униформисане ученице Нудиљске школе, па ђаци београдских школа, питомци дечјих домова итд. У поворци се такође налазила и демонстрациона екипа са маскама против загушливих гасова на лицу. Поворку је завршавала екипа кола пожарне команде града Београда.

Свечана академија

Кад се поворка која је кроз Београд пролазила пуна два сата, растурила на Калимегдану, старији учесници су се упутили у салу Новог универзитета да присуствују свечаној академији.

Тачно у 11 часова у салу је дошао изасланик Њ. В. Краља, пуковник г. Стојановић.

У присуству изасланика Њ. В. Краља, изасланика Министра социјалне политике и народног здравља, г. др. Миловановића, претставника пољског посланства г. Лубачевског, свију чланова Главног одбора Црвеног крста и многобројних грађана, Њ. Кр. Вис. Кнез Павле отворио је академију преко радија из Лондона.

Говор Њ. Кр. Вис. Кнеза Павла

Кроз гласноговорник београдске радио станице, као да се лично у самој сали налази, Њ. Кр. Вис. Кнез Павле чак из Лондона преко радија упутио је присутнима ове топле речи:

„Као претседник Друштва црвеног крста Краљевине Југославије срдечно и топло поздрављам, на данашњи свечани дан Црвеног крста, све одборе, чланове и пријатеље Друштва црвеног крста и његовог подмлатка, захваљујући им на труду и пожртвовању на добровољном и хуманоме раду Црвеног крста.

Исто тако топло и срдечно поздрављам и све оне, који ће се данас и ове целе недеље, која носи обележје Црвеног крста, сетити са поштовањем установе, која носи символ милосрђа, и помоћи је сарадњом да одговори својим узвишеним дужностима.

Са овим поздравима позивам све чланове и пријатеље Црвеног крста, да се данас сетимо и свих оних, који су нам својим примерним радом и делима утрли пут, којим идемо, и створили могућност да остваримо жељене резултате, које наш народ и међународна заједница Друштва црвеног крста очекују од нас.

Идеја Црвеног крста у свакој земљи налази све више поборника и сарадника. Друштво црвеног крста постаје важан чинилац и као високо национална установа — нарочито потребна да пружи прву помоћ, да ублажи невољу у први и прави час — помаже и народно развијање на културном, здравственом и социјалном пољу.

У међународним односима Друштво црвеног крста претставља највећу и најчвршћу заједницу, која се из године у годину снажи, упознаје народе међу собом и зближава их. Рад Црвеног крста не прекида се ни онда, кад се све остале везе раскину и кад народи устану један против другога да оружјем расправљају своје спорове.

Последице минулог светског рата задржале су Црвени крст на раду и у време мира. Затим тешке повремене елементарне несреће и друге невоље захтевају скоро непрекидну његову помоћ и сарадњу.

Да би се у тим приликама — а и онда кад оне наступе још и теже — наше Друштво црвеног крста могло одазвати позиву за помоћ, потребно је да се што пре у свакој општини образују одбори Друштва, који ће окупљати сараднике, спремати особље и сретства, да нас нежељени догађаји не затекну неспремне.

Закон о Друштву црвеног крста, од прошле године, израз је највишег поверења и признања нашем Друштву за ње-

гов досадањи племенити рад. Он је, у исто време, израз поуздања и уверења у извршење узвишених дужности и задатака, који су ми поверени. Ти задатци захтевају најширу сарадњу и знатна сретства. Уверен сам да ћемо у нашем народу наћи и једно друго, јер је он прошао кроз многа и тешка искушења, показујући пуно смисла и осећаја за све што је племенито и узвишено, пуно милосрђа према ближњему и у најтежим приликама.

Благорадећи одзиву грађанства оба пола, ове године основан је у многим местима, нарочито у сеоским општинама,

Њ. Кр. Вис. Кнез Павле

знатан број нових одбора Друштва. У томе раду особито леп пример дају државни службеници војног и грађанског реда, који се скоро без изузетка уписују у чланство Друштва, и активно у њему сарађују. Та појава учвршћује ми уверење, да ћу у нашој земљи наћи и имати многобројне и одушевљене сараднике, од најмлађих до најстаријих, међу оскуднима, као и међу имућнијима, без разлике вере и сталеза. То ће ми олакшати вршење дужности Претседника Друштва, којег сам се примио са поносом и радошћу.

Ове године, први пут, по новим правилима, прослављамо недељу Црвеног крста. Смаграм за дужност да позовем

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

све чланове и пријатеље Црвеног крста, да овом приликом јавно и свечано поново нагласимо значај и важност идеја Црвеног крста, да учврстимо и проширимо наше редове; да поткрепимо нашу вољу и решеност да истрајно и пожртвовано наставимо наше дело на задовољство Високих Заштитника Друштва црвеног крста и његовог подмлатка, нашег Краља и Краљице и нашега Наследника Престола, а за добро нашег народа и државе."

Крај говора Њ. Кр. Вис. Кнеза Павла присутни су поздравили пљескањем и бурним клицањем.

Информативан говор г. др. Копше

Затим је професор Универзитета г. др. Милутин Копша, претседник Обласног одбора Црвеног крста одржао информативан говор, који је почео овим речима:

„Чули сте реч и племенити апел претседника Друштва Црвеног крста Њ. Кр. Вис. Кнеза Павла којом је отворио недељу Црвеног крста, која се, у духу новог закона ове године први пут пославља. Ми из управе изјављујемо да ћемо следовати апелу нашег високог претседника и да ћемо даље свом вољом радити на страни Црвеног крста, како бисмо се показали достојни највише заштите и били достојни сарадници високог претседника друштва. Ја вас као претседник Обласног одбора позивам да се сетимо највиших заштитника нашег Друштва Црвеног крста и његовог подмлатка Њ. В. Краља и

Краљице и Њ. Кр. Вис. Престолонаследника и да им кликнемо да живи Њ. В. Краљ и цео Краљевски Дом!"

Сви присутни устали су кличући Њ. В. Краљу и Краљевском Дому.

На крају је г. др. Копша говорио о подручју београдског обласног одбора и изнео цифарно следеће податке. Уписано је укупно 54.812 чланова, прилога у новцу прикупљено је око 4,300.000 намирница и одела за динара 1,000.000 раздељено је за прву помоћ пострадалима од суше, поплаве и земљотреса око 2,250.000 у новцу и 1,000.000 у намирницама и оделу. Располаже сада готовином око 600.000 динара и покретном имовином у вредности око 400.000 динара.

На завршетку својих излагања, господо и госпође, апелујем на вас и преко вас на све грађане Београда да помажу свој Црвени крст ступањем у чланство и сарадњу и добровољним прилозима. Нарочито апелујем на наше жене да учествују у течајевима из прве помоћи, хигијенске службе, те да се оспособе за помоћ када се буде потреба за њу указала.

Крај говора г. др. Копше топло је поздрављен а музика је интонирала државну химну.

Свечаност је завршена концертним делом и говором о циљевима Црвеног крста, који је преко радија одржао потпретседник друштва Црвеног крста и сенатор г. Светозар Томић.

Срдачан дочек Бугарских правника у Београду

— На банкету који је Београдска општина приредила у част бугарских правника, госте је топло и братски поздравио Министар правде г. Божидар Максимовић и претседник града Београда г. Милутин Петровић —

После многих узајамних посета које су учинили у току ове године Бугари нама и ми њима, почетком овог месеца југословенску престоницу посетили су и бугарски правници, њих око 90.

Велику делегацију бугарских правника са братском срдачношћу на београдској жељезничкој станици у име Београдске општине дочекао је и топло поздравио потпретседник г. Васа Лазаревић и београдски правници: г. г. др. Душан Пелеш, др. Тугомир Алауповић, др. Драгољуб Аранђеловић, касационе судије: г. г. Јанковић, Златановић, Паљић, Веља Ристић, Милош Јовановић; претседник Адвокатске коморе г. М. Драговић; претседник Окружног суда за град Београд г. Миодраг Филиповић; старешина Среског суда г. А. Младеновић; старешина суда за Срез врачарски г. Ђура Остојић. Од стране Југословенско-бугарске лиге госте су до-

чекали: потпретседник г. Паљић и чланови управе г. г. Божа Павловић и судија Младеновић. Такође су на перону госте дочекали и г. г. др. Пеић, врховни државни тужилац, судије: Вељовић, Плакаловић, Васа Петровић, Милош Илић и мноштво београдских адвоката и дама.

Кад је воз са бугарским правницима ушао у београдску жељезничку станицу, из хиљаде града проломило се бурно и громко клицање:

— Живели! Добро нам, браћо, дошли!

При изласку из воза настало је право братско грљење и љубљене између наших и бугарских правника.

После незваничних спонтаних и срдачних поздрава, госте је у име Београдске општине поздравио потпретседник г. Васа Лазаревић.

На поздрав г. Лазаревића одговорио је биграним речима г. Никола Георгијев, врховни

државни тужилац и претседник бугарског Судског удружења.

Затим су наше даме предале преко 30 букета природног цвећа гошћама и гостима из братске Бугарске, па су се онда гости одвезли у хотеле да се одморе.

Увече је гостима приређена свечана вечера у „Касини“, где је такође пало неколико братских здравица са израженим обостраним жељама за зближење два брата народа.

Братски завет над гробом Незнаног јунака

Други дан боравка у југословенској престоници Бугари су посветили разгледању вароши и разних установа.

Пре подне су се бугарски правници одвезли на Авалу, где су на гроб Незнаног јунака положили венац. Ту над гробом Незнаног јунака бугарски и наши правници пружили су једни другим братски руке и заветовали се, да ће радити на томе да се прошлост заборави и обнови братско пријатељство за добро оба словенска народа.

Када је у име бугарских правника, положио венац на гроб Незнаног јунака, г. Иван Бајдаров сав узбуђен и одушевљен између осталог изговорио је ове искрене и топле речи:

„Пред овим спомеником Незнаном Јунаку Југославије, ми бугарски правници и правници Југославије имамо сада да говоримо једни другима, јер ми већ познајемо своје народе а и наши су се упознали на бојним пољима.

Мени се чини да нас великан Незнани Јунак зове да пружимо руку руци и да пођемо напред и са чврстом вољом ка вечном братству и миру.

Обраћам вам се пред гробом тога јунака да будемо верни један другом и руку под руку са чврстом намером да идемо путем не само културном и економском зближењу него путем који води ка великом пријатељству наша два народа везана крвљу, вером и језиком. Нека буде вечна слава југословенском Незнаном Јунаку од кога ће будућа поколења моћи да црпе све што је потребно за остварење идеала за који се боре и који остварују. Слава му!”

Узбудљиви говор г. Бајдарова присутни су срдечно примили и искрено поздравили.

Затим су бугарски правници отпутовали у Тополу, а затим на Оплепац где су на гроб Блаженопочившег Краља Петра положили венац и провели неколико минута у немоћу ћутању.

У Тополи је гостима приређен ручак.

Банкет у част бугарских правника код „Српског Краља”

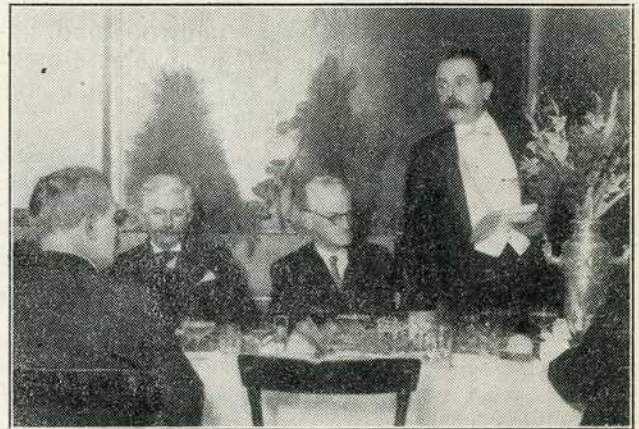
Увече је Београдска општина приредила код „Српског Краља” свечани банкет у част бугарских правника. Банкету је присуствовао и министар правде г. Божидар Максимовић. У зачељу је седео домаћин г. Милутин Петровић, претседник Београдске општине. На банкету су присуствовали многи виђени Београђани, међу којима су запажени г. г. Др. Душан Суботић, претседник Касације (г. Субо-

тић је сутрадан умро од срчане капи), др. Милан Стојадиновић, бив. министар финансија, др. Драг. Аранђеловић, проф. универзитета, Васа Лазаревић, потпретседник Београдске општине, кмет-правник г. Добривоје Вујић, Предраг Лукић, пом. министра унутрашњих дела, Милош Сретеновић, пом. министра спољних послова, врховни државни тужилац г. Пеић и многи други, међу којима је било највише судија и адвоката.

Говор претседника г. Милутина Петровића

После вечере први је узео реч домаћин г. Милутин Петровић, који је у име Београда у највећој тишини одржао овај топао братски говор:

„Цела наша историјска прошлост испреплетана је тежњама и напорима видовитих људи и трезвених глава и једне и друге стране, да се ова два брата народа приближе што више. Да оставимо прошлост далеке историје и да се обрнемо новијим догађајима, новијим датумима.

Г. Божидар Максимовић, министар правде, и г. Милутин Петровић, претседник Београдске општине, на банкету међу бугарским правницима

Снажна и реална иницијатива наших узвишених Владара, њихови историјски састанци дали су стремљењима ка заједници, једну реалну подлогу. Потреба наше блиске сарадње није више маглопита сањарија већ израз реалне потребе једне непоколебљиве аксиоме здраве балканске политике: Балкан балканским народима!

Ова концепција није империјалистичка, ратоборна, није управљена ни против кога. Она има да омогући снажан економски и културни развитак свих народа на Балкану, и да онемогући да Балкан постане понова приприште империјалистичких тежњи и роварења.

Пођимо за великом иницијативом наших великих Владара. Прожмимо се потпуно том за нашу народну и историску будућност драгоценом мишљу: да треба гледати у будућност, треба тражити оно што нас спаја, а не оно што нас раздваја. Ослободимо наше умове и наша срца свих оних штетних, и нека би Бог дао, вечном покоју предатих реминисценца прошлости.

Драги гости, драга браћо,

Нека она крв проливена на окршајима буде темељ данима љубави и пријатељства! Нека нам она буде сталан мemento: да смо сложни јаки, а несложни сигуран и лак плен моћних. То нам и наша историјска прошлост потврђује.

Нека је слава свима палим јунацима и са једне и са друге стране! Али ја као да гледам сенке свих тих витезова како без одмора лутају од окршаја до окршаја од Велбужда, Сливнице, Брегалнице и Кајмакчалана. Иду загрњени у непрегледним редовима као царске кохорте и као да нам поручују: браћа сте, приђите ближе једни другима, нека вас руководи једна мисао једна реч: зближење и братство! Приђите ближе да би се и ми једном одморили у нашим гробовима, које нам је наш заједнички непријатељ ископао.

И на крају да узвикнем са вама заједно великим иницијаторима народне слоге, великим неимарима боље и лепше будућности наших народа и држава, заложницима слободе балканских народа:

Живео Краљ Борис и Његов Дом!

Живео Краљ Александар и Његов Дом!"

Крај говора г. Милутина Петровића поздрављен је дуготрајним узвицима:

— Живео! Ура!

Говор министра правде г. Божидара Максимовића

После г. М. Петровића, нешто мало касније, узео је реч министар правде г. Божидар Максимовић, који је бугарске правнике поздравио овим бираним речима:

„На овом скромном вечерашњем састанку, приређеном у част претставника бугарских правника приспелих за наш Правнички конгрес у Загребу, сматрам за пријатну дужност изразити своје истинско задовољство што нам је политика мира и зближења омогућила да до оваквих сусрета, преко потребних нам, уопште може да дође.

Ту политику, која одговара народним потребама и духу миротворства и пријатељског зближења, морамо сви поздравити са радошћу и са одобравањем.

Наша два народа, словенска и суседска, блиска по границама и блиска по крви, уместо да се вечно међу собом огледају на мегдану, треба да своју снагу посвете свом културном подизању и мирном развоју најбољих међусобних односа.

Ширити и проносити ту мисао, једино здраву и једино спасоносну, дужност је у првом реду народне интелигенције и народних вођа. А у тој интелигенцији народној несумњиво заузимају једно од највиднијих места правници. Они су на многим странама и у многим потхватима пионири народни, они су народни управљачи. Ни судска, ни управна, ни законодавна власт не да се ни замислити без њих. У свима народима, свима системима, свима режимима, свима међународним односима, они су не само извршници и спроводници политичних праваца и система, него увек и у знатној мери и њихови ствараоци и идејни носиоци. Они су у великој кадри да буду и од штете и од користи свакој политици, сваком настојању, свакој замисли, свакој оријентацији.

Какав је став бугарских и југословенских правника у овој прилици то показује овај скуп: он већ унапред значи снажну потпору политици коју њихове две земље воде.

Таквим мислима и осећањима пропраћајући ваш пријатељски долазак у нашу земљу, господе бугарски правници и драге колеге, дижем ову чашу у част узвишеног поглавара ваше земље Његовог Величанства Краља Бориса, који, волећи у срећној сагласности са нашим узвишеним Владоцем Његовим Величанством Краљем Алексан-

дром политику што нас је овде окупила има право на нашу прву вечерашњу реч и нашу прву мисао.

Живео Његово Величанство Краљ Борис и цео Његов Дом!"

Говор г. Максимовића такође је поздрављен од стране гостију бурним клицањем: „Живео! Ура!"

На здравице г. г. М. Петровића и Б. Максимовића одговорио је бив. бугарски министар г. др. Фадехехт

Дубоко дирнут лепим и узбудљивим говорима претседника Београдске општине г. М. Петровића и министра правде г. Б. Максимовића, бив. бугарски министар правде и научник г. Фадехехт отпоздравио је овим лепим говором:

„Када смо се одазвали позиву за конгрес у Загребу, ми бугарски правници, нисмо дошли само да испунимо суседску и колегијалну дужност, него смо дошли, да отворено кажемо, да правимо и политику, јер смо ми, правници, као што рече г. министар правде, први који треба да будемо изразити тумачи политичке мисли.

Правници имају на души један велики грех, јер су они можда допринели да буде међу нама мржње. Сада, ми смо дужни и треба да искупимо свој грех и ми правници да будемо пионири идеје зближења.

Мене је поразила смелост претседника Београдске општине, који је у своме говору позвао духове изгинулих хероја оба народа, који кажу: „Не заборавите да сте браћа, пружите братску руку једни другима и пођите заједнички ка остварењу великог савеза и вечног братства па ћемо и ми бити мирни у својим хладним гробовима." Ми се придружимо и ми примамо. Данас, то сви знамо, наше зближење и пријатељство, јесте историјска нужда и неизбежност.

Ни Велбужд, ни Сливница, као ни Брегалница и Кајмакчалан не могу да сруше оно што је природа дала: словенско порекло и братство наша два народа. Наши мудри Краљеви разумели су да оба народа хоће да живе у вечног међусобном братству. Они су се покорили гласу народа, јер је глас народа — глас Божји. Један велики историјски пут, а то је одлазак Њ. В. Краља Александра у Евксиноград, када се радило о добробити југословенског и бугарског народа, био је тежња да се удари основ да се почне рад на стварању братског савеза и вечног споразума. Ја дижем чашу за здравље и срећу Његовог Величанства Краља Александра Првог! Живео!"

Свршетак говора г. Фадехехта дочекан је бурним и одушевљеним клицањем Њ. В. Краљу Александру!

Банкет је завршен око поноћи, када су се гости расположили и одушевљени братским пријемом разишли по хотелима.

Истог дана бугарски правници узели су учешћа на прослави 11 рођендана Њ. В. Престолонаследника Петра и ревиу трупа на Бањици.

Из Београда бугарски правници, срдачно испраћени од својих колега, отпутовали су у Загреб на конгрес правника.

С. М.

Белешке и прикази

Трамваји и осветљење града Београда

Изашао је пре кратког времена под горњим насловом из штампе опширан извештај о развоју и делатности установе којом данас руководи Дирекција трамваја и осветљења. Тај извештај, са своје обимности, а и због малог броја штампаних књига, не може бити приступачан широј јавности. Због тога смо за читаоце „Београдских општинских новина” спремили следећи извод тог извештаја, у коме ће, надамо се, бити интересантних података о раду ове установе, чија је социјално-привредна улога од првостепеног значаја за целокупно грађанство Београда. Овим се чланком допуњавају чланци о трамвајима и осветљењу О. г. Б., објављени у Видовданском броју часописа „Београдских општинских новина”.

Данашња Дирекција трамваја и осветљења је подигнута на темељима радова који су за градско електрично осветљење и „београдску варошку жељезницу” предузети почетком последње деценије прошлога века. У то доба смо били одмакли једва десетак година од времена када се, на београдском граду још вила турска застава; у погледу пак техничког напретка, онда се тек била појавила електрична сијалица, а изглед варошког осветљења обележен је речима које је претседник Београдске општине 1886 упутио одборницима:

„Све што се на осветљењу вароши могло урадити јесте незнатно повећање броја општинских фењера. Крајем претпрошле године било је 611 општинских фењера поред 285 механичких, који се сви укупно пале сваког вечера. Добијали смо многе и многе молбе за фењере, али и без тога увећали би њихов број, да се нисмо морали кретати у границама буџета. Ипак зато могли смо додати 42 фењера.”

Водила се истовремено опширна и жучна дискусија, у нашој јавности (нарочито кроз Београдске општинске новине) и у преписци са иностранством, око начелног питања: да ли да се за Београд усвоји електрично или гасно осветљење. Одлука по томе питању донета је 1889 год. Концесија за изградњу „варошких жељезница”, и друга концесија за електрично осветљење Београда, дата је ново-основаном француско-српском друштву. Радовима се приступило одмах и већ 1 окто-

бра 1892 год. пуштен је у саобраћај први трамвај са коњском вучом. Моменат је био свечан и о њему се са одушевљењем писало у савременим јавним гласилима. Развој ствари је, међутим, нагло кренуо напред. Већ идуће године, 1893, засјала је електрична светлост „обилно осветљавајући варошке алеје и улице”. У години 1894, на сâм Ђурђев-дан, пошао је први електрични трамвај за Топчидер. Тиме је, за прво време, крунисан напор смелих подузетника тадањих генерација, који су покушали и успели да електрику, као потпуно нов и неопробан фактор, наметну конзервативним схватањима ондашњег београдског друштва. Да је смелост тих првих потстрекача била збиља надахнута далековидошћу и оснивала се на довољно стручне обавештености, — може се судити по размерама развоја и по темпу у коме је изведен тај развој овог ембрионалног предузећа за производњу електричне енергије и за њену експлоатацију.

Постепено је електрика потискивала коњску вучу на трамвајима. Године 1904 је живописни трамвај са коњском запрегом дефинитивно прешао у заборав преживелих ствари. А како је, у томе међувремену ишло са развојем сâме електричне централе?

Писаних података, на жалост, нема. Централа је припадала странцима и они су, мењајући се и одлазећи, собом односили и своје статистике у колико их је уопште било. Усменим саопштењима појединих старих службеника дугује се оно мало што се по томе питању данас још може знати. По тим обавештењима се, на пример, зна за овакве карактеристике рада:

за 1 K Wh произведене енергије трошило се 2,80 кг. шлескога угља;

врх („шпиц”) дијаграма оптерећења износио је око 400 K W;

тек 1912 год., за време турскога рата, дневна производња достиже рекордну цифру од 11.000 K Wh. итд.

На скали данашњих резултата, вели се у извештају наше Дирекције, ти бројеви, отпре 20 година, изгледају више но скромни. За оно доба, међутим, они премашају сва очекивања и значе пуни процват оваквог једног предузећа.

И збиља, предузеће је до 1919 год. развило било свој капацитет за још 256% од основног капацитета: у то доба је оно располагало машинама за производњу у укупној снази од око 3000 K W.

Година 1919 обележила је почетак новог периода у развићу ове установе. Те године је она комунализирана и узела је тиме на себе ширу социјално привредну улогу. У техничком погледу се у то доба јавља у најоштријем облику проблем адаптације предузећа на нове послератне прилике, у којима је тешко било утврдити и спровести у дело ма какав план рада. Међутим, радило се и напредовало. Колики је тај напредак, како је и са каквим жртвама он остварен, — о томе се у главном говори у извештају Дирекције. И ми ћемо у овоме изводу укратко говорити о томе, поштујући у нашем излагању природан ред излагања који је и у сâмом извештају усвојен.

Производња

Машине произвођице енергије имале су, рекли смо, око 3000 K W снаге непосредно после рата; почетком 1933 год. капацитет машинске дворане попео се на 9650 K W, не урачунавајући 2300 K W снаге, коју у крајњој нужди могу развити извесне застареле машине. Напомињемо, да су се сразмерно имале развити ложионица и дунавска војна станица за довод хладне воде за кондензацију.

Годишња производња електричне енергије варирала је од 4.000.000 до преко 32.000.000 K W у времену од 1920 до 1932 године. Производња се према томе уосмостручила за време од 12 година.

Процентуални годишњи пораст производње иде без наглих скокова. Тек у 1932 год. се почиње осећати лагани застој пораста, као утицај опште економске кризе која се у то доба почиње манифестовати и у делатности Дирекције трамваја и осветљења.

Развој електричне мреже и улично осветљења

При преузимању електричне централе од Белгијског анонимног друштва разводна мрежа за осветљење је обележена следећим стањем:

Улично осветљење: светлећих тела 1350, укупне јачине 90 K W.

Ваздушна секундарна мрежа: 130 км.

Ваздушна примарна мрежа: 25 км.

Подземна секундарна мрежа: 20 км.

Подземна примарна мрежа: 2,5 км.

Трансформатора је било укупно 70, са укупном снагом од 1300 KVA.

Успех рада изведеног на томе пољу под консекутивним Управама и Дирекцијама од 1919 до данашњих дана, претстављен је следећим прегледом:

Како, међутим, стоји ствар са продајом, односно потрошњом електричне енергије за приватну употребу осветљења, индустријског погона и т. д.?

Извештај Дирекције обилује у томе погледу подацима интересантним и важним.

У њему је пре свега објашњена тарифна политика и разлози који су диктовали примену разних тарифа у току времена. Прохибитивна тарифа из доба од 1923 до 1928 год. добила је такође своје објашњење и оправдање: она је дошла као неминовна последица чињенице, да капацитет производње електричне енергије у централу није могао бити саображен наглomu порасту потрошње. Чим су се прилике у томе погледу поправиле, приступило се одмах и промени ове тарифе.

Затим извештај износи обилне статистичке податке о раду дирекцијског отсека претплате чија се надлежност протеже на све послове који проистичу из односа потрошача са Дирекцијом. Од интереса су, на пример, следећи прегледи и дијаграм наплате:

Број претплатника у 1931 и 1932 години претстављен по категоријама:

		1919	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932
Улично осветљење и јачина	Светл. тела ком. kW	1.350	1.475	1.813	2.763	3.780	4.019	4.436	4.803	5.249
		90	147	168	368	474	517	611	670	757
Ваздуш. секунд. мрежа	км.	130	230	260	270	280	290	311	323	335
Ваздуш. примар. мрежа	км.	25	27	28,5	29,6	33	34	41	25	25
Подзем. секунд. мрежа	км.	20	36	40,5	43,1	47,3	62	69	79	94
Подзем. примар. мрежа	км.	2,5	18	25	29,5	40	51	56	71	87
Трансформат. и снага трансф.	Комада kVA	70	120	135	145	150	154	167	180	182
		1.300	5.280	5.852	6.042	6.300	6.700	7.536	8.258	12.963

- 1) Приватних претплатника за станове у 1931 год. 28.901, 1932 год. 29.500.
 - 2) приватних претплатника за радње 1931 год. 5.184, 1932 год. 5.500.
 - 3) Приватних претплатника за моторе у 1931 год. 1.010, 1932 год. 1.000.
 - 4) Укупан број претплатника за Чукарицу 1931 год. 409, 1932 год. 400.
 - 5) Државна надлештва, за осветљење и моторе 1931 год. 695, 1932 год. 700.
 - 6) Општинска надлештва за осветљење и моторе 1931 год. 196, 1932 год. 200.
 - 7) Уговорних потрошача 1931 год. 143, 1932 год. 202.
- Укупан број претплатника био је 1931 год. 36.538 према 37.502 из 1932 године.

Трамваји и аутобуси

По разгранатости своје мреже, по величини свога возног парка, по приходима које даје Београдској општини, као и по улози коју игра у животу престонице, важност трамвајског саобраћаја је врло велика. Због тога је увек обраћана нарочита пажња на одржавање и усавршавање трамвајског саобраћаја.

Као што смо већ рекли, трамвајски саобраћај у Београду отворен је 1892 године.

Прва трамвајска пруга, од Калемегдана до Славије, изграђена је у току 1891 и 1892 год. и пуштена у саобраћај 1 октобра 1892 год. Дужина те пруге била је 2.300 метара, а на њој је испрва радило осам трамваја са коњском вучом.

Друга пруга, која је полазећи од Славије скретала поред Официрског дома Немањином улицом и одлазила ка жељезничкој станици и савском пристаништу, до данашњег савског комесаријата, грађена је истовремено са првом пругом и пуштена је у саобраћај одмах после ње. Укупна дужина те пруге износила је око 2.000 метара; на њој су саобраћала 3 трамваја са двоструком коњском запрегом због великог успона у Немањиној улици.

Трећа пруга, Теразије—Краља Александра—Ново Гробље, грађена је истовремено са првим двома и отворена саобраћају два месеца доцније. Њена дужина је била 2.400 метара а на њој су радила 2 трамваја са коњском вучом.

Четврта трамвајска пруга „Жагубица”—Електрична централа, затим даље Душановом улицом до Светосавског дома (1 београдска гимназија), грађена је и пуштена у саобраћај 1894 године. Дужина те пруге била је

2.800 метара, а саобраћај су обављала 2 трамваја са коњском вучом.

Најзад је приступљено изградњи пруге која је ишла од дома Св. Саве, улицом Риге од Фере, на Калемегдан и Пристаниште. Та пруга је доцније претворена у пругу бр. 2 на линији Душанова (ел. централа)—Калемегдан—Пристаниште—Војна академија—Славија и обратно. Крак те пруге од Официрског дома до Немањине улице укинут је као непотребан.

На темељима горе поменутих кружних линија, разграњавањем, продужавањем и усавршавањем, изграђена је цела саобраћајна трамвајска мрежа коју Београд данас има.

Садашње стање трамвајских пруга у Београду изгледа како следује:

Пруга бр. 1 Калемегдан—Теразије—Савинац;

пруга бр. 1 а Савинац—Приштинска ул.;
пруга бр. 2 Душанова—Сава—Славија—Душанова (велики круг);

пруга бр. 3 Кнежев Споменик—Сењак—Топчидер;

пруга бр. 4. Кнежев Споменик—Сењак—Господарска (локал);

пруга бр. 5 Калемегдан—Теразије—Ж. Станица—Калемегдан;

пруга бр. 6 Кнежев Споменик—Теразије—Предграђе Кр. Александра;

пруга бр. 7 Калемегдан—Коларац—Ново Гробље;

пруга бр. 8 ушла у састав пруге бр. 2, а њен број резервисан за пругу Кн. Споменик—Теразије—Н. Гробље;

пруга бр. 9 Народно Позориште—Кланица;
пруга бр. 10 Славија—Вождовац—Предграђе Кр. Марије;

пруга бр. 11. Теразије—Зелени Венац—Пристаниште;

пруга бр. 12. Кнежев Споменик—Сењак—Дедиње;

пруга бр. 13 Кнежев Споменик—Господарска—Чукарица;

У доле приложеном упоредном прегледу могу се видети податци о километражи пруга, броју вагона у саобраћају, броју превезених путника и бруто прихода у годинама 1892, 1912 и 1932, дакле, у почетку рада, после 20 година и после 40 година.

Напоре до сада изградњом трамвајских пруга ишао је и развој трамвајске мреже: од око двадесет километара трамвајске мреже, колико је Општина преузела од Белгијског анонимног друштва 1919 год., имамо приконцу 1932 год. 65,5 км. трамвајске мреже.

Година	Трамвајске пруге у км.	Број трамваја у саобраћају		Свега	Број превезених путника	Бруто прихода
		моторних кола	приколица			
1892/3	9,5 км.	коњских	трамваја	17	2,463.550	441.650
1912	21,6 км.	24	12	36	7,500.000	1,200.000
1932	65,5 км.	81	41	129	44,395.376	61,403.886

Напајање трамвајске мреже врши се сада из четири велике потстанице и из једне резервне:

прва се састоји из једне мотор-синкроне групе, јачине 1000 KW, у самој електричној централи;

друга је потстаница „Добро Поље” и располаже са два исправљача укупне снаге 520 KW трајног оптерећења;

трећа потстаница, код „Москве”, располаже са два исправљача од по 400 KW трајног оптерећења;

четврта, „Горњи Депо”, има два исправљача са по 650 KW свака;

најзад резервна потстаница „Академија”, која се састоји од мотор-генераторске групе јачине 300 KW.

Радови на подизању трамвајског саобраћаја изведени су скромним средствима, увек са обавезном штедњом и обазривошћу у погледу издатака, али се тим радовима ипак успео осигурати трамвајски саобраћај и усавршити у толикој мери, да данас може се сигурношћу служити потребама грађанства.

Какви су, међутим, подаци експлоатације трамвајског саобраћаја?

Видели смо, да се трамвајски саобраћај врши на 13 трамвајских пруга, чија грађевинска дужина износи 65,5 км., док укупна дужина свих линија у експлоатацији износи преко 90 км.

Усаобраћају се налази просечно дневно: 81 моторна и 38 прикључни кола, т. ј. свега око 120 трамвајских кола.

Просечан број дневно превезених путника износи 121.631.

Просечан дневни бруто приход износи 168.230.— динара.

За прошлу годину статистички подаци трамвајског саобраћаја показују следеће:

1 београдски становник путује трамвајем годишње 178 пута;

1 београдски становник прешао је трамвајем годишње 30,88 км.;

1 београдски становник потрошио је на трамвај годишње 245.6 дин.;

1 београдски становник потрошио је на трамвај дневно 0.67 дин.;

1 трамвајска кола прелазе годишње пут раван $1,62 \times$ пут око екватора;

сва трамвајска кола прешла су годишње пут раван $194 \times$ пут око екватора;

1 км. трамвајске пруге искоришћен је за годину дана 117.886 пута;

утрошак електричне енергије на 1 км. износи 1,24 KWН.

Установљено је, међутим, да је наш трамвајски саобраћај преоптерећен и да би се за његову рационалну експлоатацију имале учинити нове финансијске жртве. Следећи упоредни преглед доказује неоспорно ту преоптерећеност:

*

Аутобуски саобраћај је у толико важан за град Београд, што се он према топографској структури Београда и његовом регулационом плану, лакше и боље саображава стварним потребама и могућностима саобраћаја. Тај саобраћај је, међутим, тек у зачетку код нас. Први покушај да се он успостави забележен је 1925 год. Тај покушај је изведен у циљу испитивања могућности аутобуског саобраћаја код нас и учињен је без нарочитог плана експлоатације. У току времена од 1925 год. до данас развој аутобуског саобраћаја је тек као поступним установљењем седам аутобуских линија.

На тим линијама службу врше 6 до 7 аутобуса Д. Т. и О. и 8 аутобуса приватних аутобуских предузећа.

Из горње табеле излази сасвим јасно, да аутобуски саобраћај није ни изблиза онако рентабилан као трамвајски. Али питање рентабилности у овоме случају мора остати иза питања стварних потреба саобраћаја, које су врло озбиљне и хитне. У толико пре је ово гледиште оправдано, што је аутобуски саобраћај само релативно, у односу на трамвајски саобраћај, нерентабилан, док је уствари, у крајњем билансу, аутобуски саобраћај ипак рентабилан за О. Г. Б.

Радионице Д. Т. О.

Сем питања саобраћаја и осветљења, на којима Д. Т. О. непосредно извршује своју улогу, у надлежност њенога старања и рада спадају још многа друга питања, мање приметна али не мање важна или лака. Ту долазе првенствено у обзир одржавање и оправке трамвајског и аутобуског возног парка као и свих других моторних и запрежних возила О. Г. Б., заједно са старањем о коњима и ко-

ГРАДОВИ	Број становника	Дужина у км. трамвајске пруге	Број трамвајских кола	На 1 км. пруге број трамваја	На 1 трам. кола број становника
Берлин	4.500.000	1.200	4.000	3,4	1.125
Париз	3.200.000	1.110	3.100	2,8	1.032
Беч	2.200.000	650	3.000	4,6	734
Лајпциг	700.000	150	950	6,3	836
Амстердам	750.000	145	830	5,7	634
Цирих	241.000	55	420	7,6	634
Београд	241.500	65,5	171	2,6	1.461

мушарницама. Те послове Дирекција обавља преко својих отсека Возног Парка и Радионица који сачињавају Машинску службу Дирекције.

О величини тих послова не можемо овде због недостатка простора говорити. У извештају Дирекције они, међутим, заузимају доста места због своје важности.

Навешћемо овде ипак, да се старање Дирекције односи на следећа моторна и запрежна возила.

Фијакера	10	комада
чеза	6	"
штајер-вагена	2	"
мртвачких кола	3	"
кола за лешеве	1	"
дизинфекциона кола	1	"
кола за пренос хлеба	1	"
багера за канализацију	10	"
прскалица	13	"
шпедитерских кола великих	5	"
шпедитерских кола малих	2	"
фуражних кола	16	"
таљига	6	"
ђубретарских кола великих	28	"
ђубретарских кола малих	14	"
саоница	12	"

Свега 131 комада

За запрегу горњих возила служе коњи чије је бројно стање у новембру 1933 следеће:

тешких коњских грла	50
лаких коњских грла	159
Свега коњ. грла	209

Као што смо рекли, оправке трамваја, аутомобила и свих осталих превозних објеката Општине града Београда врше се у сопственим радионицама Дирекције трамваја и осветљења.

За извршење ових оправака радионице су опремљене најмодернијим инсталацијама и машинама. У хигијенском погледу потпуно одговарају свима условима прописаним за овакве установе и иначе су у свему саображене свима модерним прописима социјалнога старања на пољу индустријске релатности. Те радионице су у могућности да израђују већину објекат за потребе О. Г. Б.

У саставу Дирекције трамваја и осветљења данас постоје следеће радионице:

- 1) Електро-техничка радионица,
- 2) Радионица за оправку трансформатора,
- 3) Ауто механичка радионица,
- 4) Радионица за велике оправке и монтаже трамваја (трамвајска радионица),
- 5) Ковачница,
- 6) Стругарница,
- 7) Бравница са алатницом,
- 8) Лимарница,
- 9) Радионица за аутогено и електрично заваривање,
- 10) Столарска радионица,
- 11) Фарбарско-лакирерска радионица,

- 12) Коларска радионица
- 13) Тапетарска и сарачка радионица,
- 14) Четкарска радионица,
- 15) Ливница са моделарницом.

О величини, важности и разноврсности послова који се обављају у радионицама Д. Т. и О. могло би се судити према прегледу обављених радова. Тај преглед међутим, не износимо овде, али напомињемо само, да се данас у радионицама израђују: сви столарски и браварски радови у вези са грађевинством, целокупан намештај за школе О. Г. Б., намештај канцеларијски, целокупна опрема за паркове и пијаце, алат за Техничку Дирекцију, многи делови за водоводну и канализацијску мрежу. При томе, сви ти послови заузимају у делокругу делатности радионица само узгредно место, јер радионице првенствено и поглавито служе за оправку и одржавање електричне разводне мреже и свих моторних и запрежних возила, служе, дакле, највише у пословима који су главни задатак Д. Т. и О.

*

* * *

Вредно је још истаћи на овоме месту, да је при Дирекцији трамваја и осветљења установљена мушка занатлијска школа. Главни циљ те школе јесте образовање националних стручних радника. Имајући то у виду, Д. Т. и О. је учинила потребне предлоге о установљењу занатлијске школе, и ти су предлози санкционисани решењем суда О. Г. Б. бр. 7496 од 9-III-1933 године.

Настава у тој ново-установљеној школи је теориска и практична. У теориском погледу настава је заснована на начелу, да дух младих занатлија треба отворити интересовању за опште националне ствари и због тога се, поред главних стручних предмета, у школи предаје државни језик, историја и географија. У практичној настави пошло се од начела, да ученици морају још у почетку осетити корисност и практичну вредност свога рада. Због тога је сваки ученик, према занату коме се определио, упућен на самосталан ручни рад на простим објектима, који се по изради стварно и употребљавају као прости трамвајски и аутобилски резервни делови. Повољни резултати таквога начина рада су се већ испојили, мада школа постоји релативно кратко време.

У школи се изучавају ковачки, браварски, стругарски, столарски и лимарски занат. Сем основног заната, за који се ученик слободно опредељује, обавезно је за сваког ученика делимично познавање осталих заната, у оној мери само у колико они стоје у органској вези са основним занатом. То допунско знање ученици добијају на практичном раду који се изводи под надзором стручних мајстора.

Поред поменутих предмета теориске наставе, државног језика, историје и географије, у школи се за сада предају и следећи

WWW.UNILIB.RS

предмети: рачун, машински елементи, механичка технологија, електро-техника, познавање трамваја, познавање аутомобила, технологија дрвета, техничко цртање, просторно цртање и хигијена. Тај број предмета није дефинитиван, јер ће се настава у току времена допуњавати предметима који се покажу потребни и од којих би зависила што боља стручна спрема ученика.

Предавања у школи врше инжењери и чиновници Дирекције трамваја и осветљења.

*
* *
*

Из свега горе изложеног може се видети у којим границама и колико неслућеном брзином је ишао развој предузећа којим данас руководи Дирекција трамваја и осветљења. По својим размерама, по значајној улози коју има у огромној и разноврсној делатности Београдске општине, по броју људи које запослује, — важност овога предузећа је довољно наглашена. Оно улази за скоро једну половину у буџет прихода и за једну трећину у буџет расхода Београдске општине. Из свега тога је проистекла и дужност према грађанству, чијој општинској заједници пре-

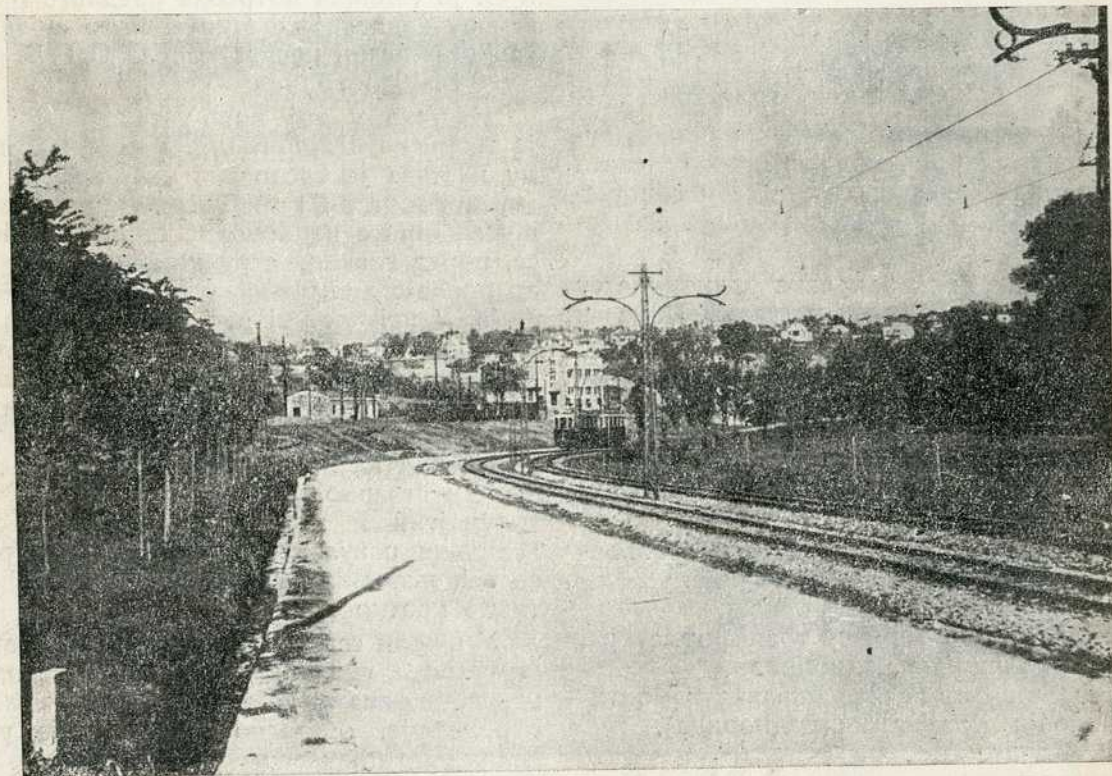
дузеће и припада, да се о његовом раду у току времена изнесе на јавност један исцрпао извештај.

Књигом „Трамваји и осветљење града Београда“ је тој дужности одговорено. Она ће свакако остати као докуменат који ће озбиљној и објективној критици увек моћи корисно послужити својим срећеним подацима о саобраћају и електричном осветљењу.

Извештај Дирекције трамваја и осветљења, који смо овде у изводу приказали, завршује се начелним закључцима који проистичу из искуства стеченог дугогодишњим радом. У томе завршном делу су у главним линијама изнешени и планови за будући рад. На прагу једног новог периода, под нормалним пословним приликама којима се лагано враћамо, свакако да је тај кратак поглед на проблеме будућности потпуно на своме месту у овоме извештају о делатности Дирекције трамваја и осветљења.

Ing. Александар Дојчиновић,
шеф саобраћајне службе Д.Т.О.

Михаило Ђуровић,
инжењер Е.С.М.Е., чиновник Д.Т.О.

БЛАЖЕНОПОЧИВШИ ВИТЕШКИ КРАЉ АЛЕКСАНДАР I УЈЕДИНИТЕЉ

WWW.UNIBELRS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNIBS.BS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ЊЕГОВО ВЕЛИЧАНСТВО КРАЉ ПЕТАР II

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

*БЕОГРАД — ВИТЕШКОМ КРАЉУ АЛЕКСАНДРУ I
УЈЕДИНИТЕЉУ*

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРОГРАМ — ИНТЕРНОМ КРАЂА АЛЕКСАНДРА
ШЕДИНИЦЕРА